

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

**KUR'AN'DAKİ DEYİMLER, KIRGIZCA KARŞILIKLARI
VE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
İnayetulla AZİMOV

Ankara

Ağustos, 2012

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

**KUR'AN'DAKİ DEYİMLER, KIRGIZCA KARŞILIKLARI
VE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

İnayetulla AZİMOV

Danışman: **Prof. Dr. Musa YILDIZ**

Ankara

Ağustos, 2012

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İNAYETULLA AZİMOV'un

**KUR'AN'DAKİ DEYİMLER, KIRGIZCA KARŞILIKLARI VE ARAPÇA
ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

Başlıklı tezi 31. Ağustos 2012 tarihinde, jürimiz tarafından Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Ana Bilim / Arapça Öğretmenliği Bilim Dalında *Doktora Tezi* olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Musa YILDIZ

Üye: Prof. Dr. Nurettin CEVİZ

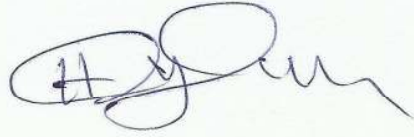
Üye: Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Erdiñ DOĞRU

Üye: Yrd. Doç. Dr. Hacı YILMAZ

ÖNSÖZ

Günümüz dilbilim ve çeviribilimde dünyadaki muhtelif dillerdeki sözcüklerin yanı sıra, iki ve daha fazla sözcükten oluşan dilsel yapılar düzeyinde, onların mahiyeti, karşılaştırılmalı incelenmesi yapılmaktadır. Bu bağlamda muhtelif dillerdeki deyimlerin incelenmesi de önem arz etmektedir. Bu araştırmanın asıl amacı, Arapçadaki deyim olgusunun çerçevesini belirlemek suretiyle Kur'ân'ın Kırgızca tercümelerindeki deyimlerin Arapçadan Kırgızcaya nasıl çevrildiğine bakmak, bunun yanında deyim çevirisinde karşılaşılan problemleri tespit etmek, deyim çevirilerinde anlamsal eşdeğerliğin önemini ortaya koymak ve bu konuda gerekli önerilerde bulunmaktır. Bu önerilerin neticesi olarak Arapça dil öğretimi alanında genel olarak Arapça deyimlerin, özelde Kur'an'daki deyimlerin öğretilmesine dair bir yöntem teklifi sunmak ve deyim öğretimi konusuna az da olsa katkı sağlamaktır.

Arapça deyimler dilbilim alanında gerekli düzeyde ele alınmamış, henüz yeni ve karmaşık bir konudur. Bu ana kadar ele alındığı araştırmalarda bu karmaşıklık zihinsel bir karmaşaya yol açtığı gibi aynı zamanda Arapça öğretiminde de birtakım sorunlara sebep olmaktadır. Tezimiz/araştırmamız bu alandaki boşluğa dikkatleri çekecek ve yapılacak çalışmalara az da olsa bir katkı sağlayacaktır. Öte yandan Kuran deyimlerinin Arapça Öğretimindeki yeri, önemi ve öğretim-öğrenim sürecinde karşılaşılan sorunlar ile bu sorunlara çözüm önerileri sunmak da bu araştırmamızın bir diğer hedefidir.

Deyimler konusunu daha iyi anlamak açısından araştırmamızdaki Birinci Bölüm deyim olgusunu geniş olarak işlemiş, çeşitli dillerdeki örnekler verilerek deyim dildeki asıl konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde deyim ne olduğu, deyim özellikleri, sınıflandırılması, genel olarak deyimbilim çalışmalarının günümüzdeki durumu üzerine durulmuştur. Çalışma boyunca göz önünde bulundurduğumuz kapsamlı bir "deyim" tanımı bu bölümde verilmiştir. Genel olarak deyimlerin özelliklerine değinilmiş ve daha sonra deyimler diğer söz birlikteliklerinden ayırt edilerek onlardan ayrı olarak kategorize edilmiştir. Ayrıca bu çalışmayı ilgilendiren bazı dilsel sorunlara da yer verilmiştir.

Araştırmamızın İkinci Bölümü'nde özel olarak Arapçadaki deyimler üzerine durulmuş, bu alandaki tüm sorunlar masaya yatırılarak Arapçadaki deyim olgusunun

sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Bu alandaki tüm soru işaretleri örneklerle ortaya konularak diğer dillerdeki deyimlerle aralarında bir karşılaştırmaya gidilmiştir. Arapça alanında deyim konusunu ele alan araştırmalarda özellikle deyimlerle atasözleri ve başka kalıplaşmış ifadeler karıştırılmaktadır. Bu bölümde örneklerle Arapçadaki deyim konusu genel hatlarıyla ele alınmıştır. Yine İkinci Bölümde Kur'ân deyimleri ve Kırgızcaya çevirileri meallerdeki çeviri örnekleriyle ele alınmıştır. Deyim çevirisi dediğimizde ve özellikle Kur'ân çevirisi söz konusu olunca deyimlerin dikkatle ele alınması ve aktarılması gerekmektedir. Kur'ân'ı anlamaya yönelik çalışmalarda deyimlerin anlaşılması ve çevrilmesi önemli yer tutmaktadır. Bu alanda çok sayıda Kur'ân tefsirinin yazılması bunun bir kanıtıdır. Bazı deyimler Kur'ân'da bir anlamı ifade ederken, bazıları çok anlamlı/mecazî şekilde kullanılmaktadır. Kur'ân deyimleri, ilk önce bir problem olarak ele alınma tarihi, dilsel ve anlamsal özellikleri, çevrilmesi v.s. çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Kur'ân'da deyimlerin önemli olmasına karşın, orada geçen deyimlere gereken önem verilmemiş, dolayısıyla deyimler ve onun anlaşılması konusunda pek az çalışma yapılmıştır. Bunun yanı sıra tezimizde hangi ifadelerin deyim olduğu, hangilerinin deyim olmadığı sorunu da tartışılmıştır.

Araştırmamızın Üçüncü Bölümünde, Kur'ân deyimlerinin dil öğretimindeki yerine, kültür-dil bağlantısı çerçevesinden bakılarak özellikle yabancı dil öğretiminde deyimlerin önemine değinilmiştir. Bunun yanı sıra bu bölüm, deyim öğretim ve öğreniminde karşılaşılan sorunlar ile bu sorunların çözümü için yapılan önerilere ayrılmıştır. Ayrıca deyim öğretimi dersi için bir öneri sunulmuş ve alıştırmalara örnekler verilmiştir.

Araştırmamın tamamlanmasında bana yardım eden ve çok değerli katkı ve desteklerini benden esirgemeyen başta danışman hocalarım Prof. Dr. Emrullah İŞLER ve Prof. Dr. Musa YILDIZ olmak üzere, daha önceki araştırmalarından dolayı önerileriyle bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Erdinç Doğru'ya, çalışmayı baştan sona okuyup değerlendiren Dr. Venera Turatbek'e, kaynak konusunda yardım eden Rahat Macitova'ya ve ayrıca Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu'ya, Prof. Dr. Nurettin Ceviz'e, Doç. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN'e, Yrd. Doç. İbrahim ÖZAY'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İnayetulla AZİMOV

Ankara 2012

ÖZET

KUR'AN'DAKİ DEYİMLER, KIRGIZCA KARŞILIKLARI VE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

AZİMOV, İnayetulla

Doktora, Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Musa YILDIZ

Ağustos- 2012, 240 sayfa

Bu çalışmada, deyim konusu ele alınarak, çeşitli dillerdeki örnekleri verilmek suretiyle deyim dildeki asıl konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde deyim ne olduğu, deyim özellikleri, diğer söz sanatları ile benzer ve farklı yönleri, genel olarak deyim bilim çalışmalarının günümüzdeki durumu üzerinde durulmuştur. Araştırmamızda konuyla ilgili çeşitli bilimsel çalışmaların değerlendirilmesi sonucu kapsamlı bir "deyim" tanımı da verilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca çalışmamızda Kur'an'daki deyimlerin tespit edilmesi ve onların Kırgız Türkçesine aktarımının nasıl olacağı, deyim çevirisinin eşdeğerliğin önemi üzerinde durulmuştur. Tezin amacı Kur'an'daki deyimlerin anlamlarının Kırgız Türkçesine kazandırılmasının yanı sıra deyim aktarmalarında karşılaşılan problemlerin çözümüne katkıda bulunmak ve bu çerçevede Arapçadaki karmaşık olan deyim olgusunun sınırını çizmektir. Bu doğrultuda da genel olarak Arapçadaki, özel olarak Kur'an'daki hangi ifadelerin deyim olup olmadığı tartışması yapılmış, bazı kriterlere göre de 206 deyim tespit edilmiştir. Arapçadaki deyimler ve bunların Kırgızcadaki karşılıkları konusu, bugüne kadar tam olarak ele alınıp değerlendirilmemiştir. Metin aktarmalarında, dilin en zor aktarılan kısımları deyim, atasözü gibi kalıp sözlerdir. Dolayısıyla deyimlerin anlamını hedef dile aktarmada zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu sorun için gerekli önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca deyim öğretiminin önemi ve sorunları, bu bağlamda dil öğretimi alanında deyim öğretiminin nasıl olacağı ve bu doğrultuda yapılacak eğitim sürecine az da olsa katkı sağlanmaya çalışılmış, bu konuda bir ders önerisi sunulmuştur.

ABSTRACT

IDIOMS OF QURAN, KYRGYZ EQUALENTS AND USING IN ARABIC TEACHING

AZIMOV, Inayetulla

PHD, Arabic Language Teaching Department

Supervisor: Prof. Dr. Musa YILDIZ

August- 2012, 240 pages

This study adapts the idiomatic expressions with examples in different languages, and tries to definition idioms in language. With this way try to give answers for problems what is the idiom, its specifications, its differents and similarly side with others speech/language expressions and today's location of idiomatical studies. In our study, we also tried to give extensive "idiom" definition with evaluating different studies in this subject.

In addition, in our study we get subject how determine Quranic idioms and its equalients in Kyrgyz Language and importance of equalients in translating. The study aims to bring the meanings idiomatic expressions of Quran into the Kyrgyz Language, and helping to studies of idioms translating, and take care Idiomatycity problems in Arabic. It is also discusied on expressions idiom and nonidioms expressions of Arabic Language generally, and Quranic expressions specially, and determined 206 idioms from Quran. Idioms of Arabic language and its equalients on Kyrgyz language not studied yet specially. In text translating is we have problem when translating such expressions like idioms, proverbs. So we have problem in translating meaning of idioms. We try to give propositions to solve these problems. Finally, it taked importance and problems in idiom teaching process, and how we study idioms, and tried to give way to do this process effective with giving ezample of one idioms teaching lesson.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
0. 1. Problem Durumu	1
0. 2. Araştırmanın Amacı	2
0. 3. Araştırmanın Önemi	2
0. 4. Sınırlılıklar	3
0. 5. Varsayımlar	3
0. 6. Tanımlar	4
1. BÖLÜM.....	6
DEYİMBİLİM VE KONUSU	6
1.1. DEYİMBİLİM	7
1.2. DEYİM	11
1.3. DEYİMLERİN KARAKTERSİTİK ÖZELLİKLERİ	16
1.3.1 DEYİMLERİN BİLEŞEN(ÖĞE)LERİ	16
1.3.2 DEYİMLERİN ANLAMSAAL AÇIDAN KALIPLAŞMASI	19
1.3.3 DEYİMLERİN CÜMLEDEKİ FONKSİYONU	21
1.3.4 DEYİMLERİN DİLDE HAZIR KALIP OLARAK KULLANIMI	23
1.3.5 DEYİMLERİN ANLATIMA CANLILIK KATMASI	24
1.4. DEYİMLERİN İKİ VEYA DAHA FAZLA SÖZCÜK İÇEREN DİLSEL YAPILARLA KARŞILAŞTIRILMASI	26
1.4.1 DEYİMLER VE EŞDİZİMLER	26
1.4.2 DEYİMLER VE ATASÖZLERİ	29
1.4.3 DEYİMLER VE BİRLEŞİK TERİMLER	31
1.4.4 DEYİMLER VE HİKMETLİ SÖZLER, ÖZDEYİŞLER, SLOGANLAR, ARGOLAR, DUALAR	33
1.5. DEYİMLERİN ETİMOLOJİSİ	34
1.5.1 BENZETME (TEŞBİH)	35
1.5.2 ÖDÜNÇLEME (İSTİÂRE)	36
1.5.3 AD AKTARMASI (METANOMY)	37
2. BÖLÜM.....	38
KUR'ÂN'DA GEÇEN DEYİMLERİN KIRGIZCA KARŞILIKLARI	38
2.1. ARAPÇADA DEYİM VE DEYİMBİLİM ÇALIŞMALARI	39

2.2. ARAPÇADA DEYİMİN TANIMI	42
2.3. ARAPÇA DEYİMLERİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	44
2.4. KUR'ÂNDAN GEÇEN DEYİMLERİN ALGILANMASI VE AKTARILMASINDAKİ SORUNLAR	48
2.5. DEYİM ÇEVİRİSİNİN ZORLUKLARI VE İZLENEN YÖNTEMLER	53
2.6. KUR'ÂNDAN GEÇEN DEYİMLERİN KIRGIZCA KARŞILIKLARI.....	61
2.6.1. KUR'ÂN DEYİMLERİNİN DEYİMLER İLE ÇEVİRİSİ	62
2.6.2. KUR'ÂN DEYİMLERİNİN SERBEST SÖZ DİZİLERİ İLE ÇEVİRİSİ	113
2.6.3. KUR'ÂN DEYİMLERİNİN TEK KELİME İLE ÇEVİRİSİ	193
3. BÖLÜM.....	198
DEYİMLERİN ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI	198
3.1. DEYİM ÖĞRETİMİNİN ÖNEMİ	199
3.2. DEYİM ÖĞRETİMİNİN SORUNLARI.....	203
3.3. DEYİMLERİN DİL ÖĞRETİMİ SEVİYESİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI	206
3.4. ARAPÇA DEYİMLERİN ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ	208
SONUÇ	220
KAYNAKLAR.....	222
EKLER.....	229

GİRİŞ

Deyimler dilin en önemli zenginliklerinden sayılmaktadır. Her dilde olduğu gibi Arapçada da deyimler vardır. Ancak diğer dillere göre Arapçadaki deyimleri ele alan çalışmalar yeterli değildir. Son dönemlerde az da olsa bu konuyu ele almaya başlayan araştırmalarda özellikle deyimlerle atasözleri ve başka kalıplaşmış ifadeler karıştırılmaktadır. Dilin zenginliklerinden olan deyimlerin kullanımı göz önünde bulundurulduğunda deyimlerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Kur'ân, Müslümanların Kutsal kitabı olmasının yanı sıra Arap dili ve edebiyatının en önemli şaheserlerinden olduğuna göre Kur'ân'daki deyimler de tespit edilmeli, bilimsel olarak incelenmeli ve Arapça öğretiminde onlardan yararlanılmalıdır. Öte yandan deyimlerin harfî çevirisinin mümkün olmadığını varsayarsak, Kur'ân'ın Türkçe çevirisinin yanı sıra Kırgızca çevirilerinde deyimlerin nasıl ifade edildiği merak konusudur. Deyimlerin anlamı çevrilmeli veya hedef dildeki karşılığı bulunmalıdır. Dil öğretiminde de çevirinin önemini vurgulamak gerekir. Bu yüzden ana dili Kırgızca olan öğrencilere Arapçanın öğretilmesinde deyimlerin, özellikle bir kültürü temsil eden Kur'ân deyimlerinin öğretilmesi ve onların dil ve konuşma yeteneklerinin zenginleştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Arapça öğretiminde öğrencilere Kur'ân'da geçen deyimlerin, edebi metinler ile günümüz modern Arapçasında nasıl kullanıldığı öğretilmelidir.

0. 1. Problem Durumu

Dil öğretiminde deyim öğretiminin önemi son dönemlerde yapılan çalışmalarla daha da kendini göstermeye başlamıştır. Ancak deyim ne olduğu konusunda dilciler arasında ihtilaflar vardır. Bunun yanı sıra deyimlerin iki ve daha fazla kelimedenden oluşan dil öğelerinden farkı kesin olarak çizilememiştir. Arapçadaki deyim olgusunun çerçevesini belirlemek suretiyle Kur'ân'ın Kırgızca tercümelerindeki deyimlerin Arapçadan Kırgızcaya nasıl çevrildiğine bakabilir ve bunun yanı sıra deyim çevirisinde karşılaşılan problemleri tespit edebiliriz. Bunun yanı sıra çevirilerinde anlamsal eşdeğerliğin önemini ortaya konulmalı ve bu konuda gerekli önerilerde bulunulmalıdır. Ayrıca bu bağlamda dil öğretimi alanında deyim öğretimi konusuna az da olsa katkı sağlanabilir. Arapça deyimler dilbilim alanında gerekli düzeyde ele alınmamış, bu

konuya değinen araştırmaların sayısı bir elin parmağı kadardır diyebiliriz ve deyimlerin alanı özellikle Arapça alanında karmaşık bir konudur. Bu ana kadar ele alındığı araştırmalarda bu karmaşıklık zihinsel bir karmaşaya yol açtığı gibi aynı zamanda Arapça öğretiminde de birtakım sorunlara sebep olmaktadır. Tezimiz/araştırmamız bu alandaki boşluğa dikkatleri çekmekte ve yapılacak çalışmalara az da olsa bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Öte yandan Kur'ân deyimlerinin Arapça Öğretimindeki yeri, önemi ve öğretim-öğrenim sürecinde karşılaşılan sorunları ile bu sorunlara çözüm önerileri sunmak da bu araştırmamızın bir diğerk hedefidir.

0. 2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın asıl amacı Kur'ânda geçen deyimlerin yapısal ve anlamsal özelliklerini incelemek ve daha sonra başka dillerdeki Kur'ân çevirilerinde nasıl kullanıldığına bakmak, yanlış çevirileri tespit etmek, amaç dildeki karşılıklarını bulmak, yabancı dil olarak Arapça öğretimindeki yerini ele almaktır. Bunun yanında Arapçadaki deyim kargaşasına çözümler sunmak, deyimleri atasözlerinden ve diğerk söz kalıplarından ayırmaya çalışmak, deyimleri dilbilimsel açıdan veya konularına göre kategorize etmek, Kur'ân deyimlerinin kullanılmasının uygun olacağı düzeyleri belirlemek, Arapça öğretimi açısından deyim öğretiminin önemini belirterek bu sürecin yeterlilikleri ve eksikliklerini ortaya koymak ve gerekli çözüm önerilerinde bulunmaktır.

0. 3. Araştırmanın Önemi

Deyimler dilsel bir olgudur. Her dilde olduğu gibi Arapçada da deyimler vardır ve onların öğretilmesine önem verilmelidir. Arapça dil kitaplarında deyimlerle ilgili tartışmalar yapılmakta olup, deyim anlayışı hala bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Kur'ân çevirisi söz konusu olunca deyimlerin dikkatle ele alınması gerekmektedir. Kur'ân'ı anlamaya yönelik çalışmalarda deyimlerin anlaşılması ve çevrilmesi önemli yer tutmaktadır. Bu alanda çok sayıda Kur'ân tefsirinin yazılması bunun bir kanıtıdır. Bazı deyimler Kur'ân'da bir anlamı ifade ederken, bazıları çok anlamlı şekilde kullanılmaktadır. Kur'ân deyimleri ilk önce bir problem olarak ele alınma tarihi, dilsel ve anlamsal özellikleri, çevrilmesi v.s. çeşitli yönlerden ele

alınacaktır. Kur'ân'da deyimlerin önemli olmasına karşın, orada geçen deyimlere gereken önem verilmemiş, dolayısıyla deyimler ve onun anlaşılması konusunda pek az çalışma yapılmıştır. Ayrıca tezimizde hangi ifadelerin deyim olduğu, hangilerinin deyim olmadığı sorunu da tartışma konusu olacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Arapça deyimlerin tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen modern anlamda bu alanda yeterli çalışmalar yapılmamıştır ve yeni yeni ele alınmaya başlamıştır. Ayrıca deyimleri ele alan çoğu kitapta deyimler atasözleriyle ve günlük hayatta sık kullanılan kalıplaşmış ifadelerle karıştırılmakta, bunun sonucu anlam kargaşasına yol açmaktadır. Bu da tezimizin önemini ortaya koymaktadır.

0. 4. Sınırlılıklar

Araştırma:

- Deyim olgusu, deyimlerin karakteristik özellikleri ve diğer söz birliklerine benzer ve farklı yönleri,
- Bu özelliklere göre Kur'ân'dan deyim olarak çıkardıklarımız ve elde edilen veriler ile,
- Kur'ân'daki deyimlerin Kırgızca karşılıklarının incelenmesi ve bunların Arapça Öğretiminde kullanılması ile sınırlandırılmıştır.

0. 5. Varsayımlar

- Arap dilinde deyim olgusu modern anlamda yeteri kadar ele alınmamıştır.
- Arapçayı ikinci dil olarak öğrenenler deyim olgusunun farkına varmalı, deyim çevirilerinde harfî değil anlamsal çeviri ile iki dilde eşdeğerlik sağlanmalıdır.
- Kur'ânda da deyimler geçmektedir, bunlar Arapçadaki deyimlerin bir kısmını oluşturmaktadır.
- Arapça öğrenenlerin Kur'ân deyimlerini de kültürün bir parçası ve dilsel olgu olarak öğrenmiş olmaları gerekmektedir.
- Deyimler bazıları çevrilebilir, bazıları çevrilemez.
- Çeviride deyimlerin hedef dildeki eşdeğeri bulmalı, harfî çeviriden mümkün olduğu kadar kaçınmalıdır.
- Dil öğreniminde deyimlerin de öğretilmesi öğrencilerin dil becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

0. 6. Tanımlar

Bu kısımda çalışma içerisinde geçen kavramlarla ilgili tanımlamalar açıklanmaktadır.

Deyim: İki veya daha fazla ögeden (sözcükten) oluşarak, sözvarlığı ve anlamsal açıdan kalıplaşan, konuşmada hazır olarak kullanılan, mecazî sıfatı bulunan sabit söz birlikteliğidir.

Deyimbilim: Dilbilimin deyimi konu alan bir alt koludur.

Deyimlerin Çevirisi: Deyim olan, deyimin özelliklerini taşıyan ve bizim deyim diyebileceğimiz dil olgusu değişik dillerde yaşamaktadır. Bunların bir dilden başka dile çevirilmesi işlemine deyim çevirisi diyebiliriz. Deyimler yapısı gereği çeviri işlemini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden bir deyimin hedef dildeki karşılığı/eşdeğeri bulunmalı, yoksa anlamı çevirilmeli ve harfî (kelime kelimesine) çevirisinden kaçınılmalıdır.

Çeviride Eşdeğerlik: Çeviride bir dildeki göstergenin/kelimenin anlamı ikinci dildeki göstergede de aynı anlamı vermelidir. Bu durum gerçekleşmezse çeviri doğru çeviri kabul edilemez. Bu husus çeviride eşdeğerlik olarak kendini göstermektedir.

Deyim Öğretimi: Bireylerin yabancı dil öğrenimi süreci boyunca öğrendikleri dilin kültürü ile iç içe olmaları gerekmektedir. Deyimler bir kültürü yansıtan önemli söz birliktelikleridir. Bu yüzden yabancı dil öğretilirken deyim öğretimi de mutlaka yapılmalıdır.

İlgili Araştırmalar

Zeki Husâmuddîn (1985), “*et-Ta’bîru’l-İstîlâhî, Dirâsetun fî Te’sili’l- Mustalah ve Mevhumihu ve Mecâlatihi’d-Delâliyye ve Enmatihi’t-Terkîbiyye*” konulu Mısır’da yaptığı çalışmasında Arapçadaki deyimleri ilk defa ele alarak deyimlerin ne olduğu konusuna değinmiş deyimleri temel özellikleri açısından incelemiştir.

Süleyman Koçak (2004), “*Kur’ân’da Deyimler*” adlı Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığı doktora tezinde Kur’ân’daki deyimleri ele almış,

onların tanımını yaparak, çeşitlendirmiş, kapsam ve sınırını belirtmiş, deyimleri Kur'ân'ın üslubu ve bir edebi tasvir biçimi açısından incelemiştir.

Erdoğan Doğru (2004), “*Modern Arapçadaki Deyimlerin Semantik, Sentatik ve Pragmatik Yönlerden İncelenmesi ve Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri* ” konulu Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yaptığı doktora tezinde modern Arapçadaki deyimlerin yapısal ve anlamsal özelliklerini incelemiş ve daha sonra da yabancı dil olarak Arapça öğretimindeki yerini ele almıştır. Ayrıca deyim konusuyla ilgili Arapçada yaşanan kavram kargaşasına değinilmiş ve kapsamlı bir deyim tanımı verilmiştir.

İzzet Hüseyin Gurâb (2005) “*Kur'an-ı Kerimdeki Deyimler (et-Ta'biratu'l-Istılâhiyye fil- Kur'âni'l-Kerîm)*” adlı Dimyat Eğitim Fakültesinde yaptığı çalışmasında Kur'ân'daki deyimlerin tanımı üzerinde durmuş, onların yapısal ve anlamsal özelliklerini incelemiştir. Ayrıca Kur'ân'daki deyimleri değişik konular altında toplamış ve anlamını vermiştir. Bu çalışma Arapça yazılmış olduğu için Kur'ân deyimleri alanındaki önemli bir eksiği doldurmuştur.

Uşakov Viktor Daniloviç (2006), “*Klasik Arap Dilinin Deyim Varlığı (Kur'ân Dili Örneğinde)*” başlıklı Rusya Bilimler Akademisinde yaptığı doktora tezinde, Kur'ân'daki Deyimleri Çeşitli yönleriyle incelemiştir. Aynı yazar “*Kur'ân'ın Deyim Varlığı*” (1996) adlı çalışmasında Kur'ân'daki deyimler ile klasik Arapça deyimler arasında karşılaştırma yapmıştır.

Abducelil Bilgin (2006) “*Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşafı*” adlı Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığı doktora tezinde Kur'ân'daki deyimleri ele almakta ve deyimlerin yanlış tercüme edilmelerinden kaynaklanan çeviri hatalarına işaret etmektedir. Bu tezin çalışma alanı Zemahşerî'nin bakış açısıyla Kur'ân'daki deyimlerdir.

1. BÖLÜM

DEYİMBİLİM VE KONUSU

1.1. DEYİMBİLİM

Deyimin ne olduğu konusuna geçmeden önce deyimbilimin tarihi seyri üzerinde durulacaktır. Her dildeki kelime ve kelime grupları konu olarak dilbilimin leksikoloji/sözlükbilimi başlığı altında incelenmektedir. Sözlükbilim: “bir dildeki sözlüksel birimleri, bir başka deyişle, anlam birimlerin sözlük birim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlük birimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri (birleşkebirimler) dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını ele alan dal” (Vardar, 2002, s. 184) olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla sözlükbilim dildeki sözlükleri tüm yönleriyle ele almaktadır. Sözlükler bir araya gelerek söz kalıplarını oluşturmaktadır ve bu kısma deyimler de dâhil edilmektedir. Dolayısıyla deyimler de sözlükbiliminin konusudur. Ancak deyimlerin sözlükbilimin mi veya deyimbilimin (phrasology) mi konusu olduğuna dair tartışmaları vardır. Bazı dilciler deyimleri sözlükbilim içinde ele alırken kimi dilciler deyimbilimi ayrı bir bilim dalı olarak değerlendirmektedirler (Girutskiy, 2003, s. 167; Saparbaev A. , 1997, s. 260).

Batı Avrupa ve Amerikan dilbilimcilerinin çalışmalarında deyimbilim dilbilimin ayrı bir bölümü olarak görülmemektedir. Bundan dolayı deyimler ile ilgili çalışmalar daha çok sözlükbilimi (leksikoloji) alanında ele alınmaktadır. Deyimbilimin gelişmesinde önemli adımlar atan Rus dilcilerine göre deyimbilim ayrı bir daldır.

İngilizce başta olmak üzere Batı dillerinde deyimbilim için *phrasology* kelimesi kullanılmakta olup, Yunanca *frasis*-ifade, düşüncüyü farklı bir şekilde dilde aktaran dilin küçük kalıbı, *logos*- kelime, anlam, bilim anlamlarında olan iki kelimenin birleşmesinden oluşmuştur (Egemberdiev, 2009, s. 13). Elbetteki dilin kalıpları için eskiden çeşitli terimler (phrasa, idiom) kullanıla gelmiştir.

Deyimbilimin temelleri, daha 19.yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Potebnya, Fortunatov gibi dilciler tarafından atılmış ve Jespersen, Bally gibi Avrupalı araştırmacılarca da geliştirilmiştir (Aksan, 1996, s. 171). Deyimbilim alanında ilk bilimsel yaklaşım Ch. Bally'nin *Traité de stylistique française/ Fransız Biçembilimi* adlı çalışmasıdır. Bally, deyimbilimin bugün de hâlâ tartışılan sorunlarını ortaya atmış ve bu alanın oluşumunda büyük katkıları olmuştur (Subaşı, 1998, s. 2-3). Bally deyimleri

kalıp ifadeler konusu altında yukarıda ismini verdiğimiz kitabında değerlendirerek, onları dört gruba ayırmıştır (Kunin A. , 1996, s. 5). Böylece ilk defa dilbilim alanında deyimleri sistematik bir sınıflandırmaya tabi tutmuş bulunmaktadır. Bunun yanı sıra deyimbilimin çerçevesinin belirlenmesinde ve temelini oluşmasında Rus dilbilimcilerinin katkıları da oldukça fazladır (Egemberdiev, 2007, s. 16-17). Bally'den önce de deyim konusunu işleyenler olmakla beraber Bally çalışmaları ile deyimbilimin temelini atmış böylece deyimbilim sözlükbilimden ayrı bir dilbilim disiplini olma yolunda ilerlemiştir.

Deyimlerin özellikleri ve sınıflandırılması konusunda Bally'den sonraki dilbilimcilerin görüşleri onun dediklerinden çok farklı değildir. Bally'nin görüşleri birçok dilbilimcinin görüş ve sürdükleri tezlere kaynak olmuştur. Biz onlardan ancak bir kaçına değineceğiz. Ballyden sonra deyimbilim alanında önemli çalışmalar yapan Rus dilbilimcileri: Vinogradov, 1947, Amasova, Kunin, Polivanov. v.b. dilcilerdir. Söz konusu dilbilimciler deyimbilimin dilbilim alanında ayrı bir disiplin olmasına katkı sağlamışlardır.

Deyimbilim (frazeoloji) Rus (Sovyet) dilbilimi bünyesinde ayrı bir dilbilim alanı olarak XX. yüzyılın 40'lı yıllarında ortaya çıkmıştır. Deyimbilim kuramıyla ilgili ilk görüşler A. A. Potebnya, Sreznevskiy, A. A. Sahmatov ve F. F. Fortunatov'un çalışmalarında yer almaktadır (Stomatova, 2007, s. 8).

Deyimbilimin sözcükbilimden ayrı bir disiplin olma fikrini ortaya atan ilk dilci Polivanovdur (1928). Polivanov bu konuya defalarca değinmiş ve leksikolojinin sözcüklerin ayrı sözlüksel anlamlarını, biçimbiliminin sözcüklerin biçimsel anlamlarını, sözdiziminin ise sözcük öbeklerinin biçimsel anlamlarını incelediklerini belirterek, söz konusu kelime gruplarının bireysel yönü, anlamı için ayrı bir alan oluşmasına ihtiyaç duyulduğunu ve bu alana da deyimbilim (phreseology) denilmesi gerektiğini (Kunin A. , 1996, s. 7) belirtmiştir.

E. D. Polivanov deyimbilimin "çeşitli sorunlarının sistemli bir biçimde irdelenmesi sayesinde bilimimizin tesadüfî boşluklardan arındırılmış olacağını, gelecekteki dilbilimi literatüründe (sesbilimi, biçimbilimi vb.) ayrı ve kalıcı bir pozisyon alacağını" belirtmektedir.

Polivanov sonrası deyimbilimin ayrı bir dilbilim alanı olmasını dile getiren dilbilimci Larin “Deyimbilim bir dilbilim disiplini/alanı olarak daha başlangıç aşamasındadır... Bu gibi alanın ayrı olarak ele alınası bizim için kaçınılmazdır” demektedir.

Daha sonra bu alana önemli katkılar sağlayan Vinogradov’un çalışmaları birçok dilde deyimbilim çalışmalarına temel oluşturmuştur. Vinogradovun çalışmalarında deyimbilimin temel düşünce yapısı, sınırları ve konuları ortaya konulmuştur (Karimova, 2008, s. 578).

Bu dönemde deyimbilim çalışmaları, bir taraftan sözlükçülük çerçevesinde, diğer taraftan ise deyimbilimin temel kavramları açısından bu yeni alanın kapsamı ve görevlerinin ortaya konduğu Vinogradov'un çalışmalarında («Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины.» (Bir Dilbilim Dalı Olarak Rus Deyimbilimin Temel Kuramları.), «Об основных типах фразеологических единиц в русском языке.» (Rus Dilindeki Temel Deyim Tipleri Hakkında.)) yoğunlaşmıştır. 50’li yıllarda dikkat genel olarak deyimlerin sözcüklerle ve sözcük birleşimleriyle (словосочетание) olan benzerlik ve farklılıkları üzerine yönelmiş olup, deyimbilimin konusu genel olarak deyim kriterleri ve deyimlerin sınıflandırma esaslarının açıklanmasıyla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Rus dilbilimi içinde deyimbilimi ayrı bir alan olarak görebiliriz. Farklı dillerdeki deyimlerin araştırılması konusunda Rus dilbilimi ilk sırada gelmektedir. Ülkede yapılan araştırmalar sadece nicelik değil nitelik olarak da dikkatleri çekmektedir.

Kazak dilbilimcisi Kaken Ahanov da deyimbilimi ayrı bir dal olarak görmektedir. O anlam bağdaşması bakımından genel söz grupları ve bağımsız söz gruplarından bahsederken “sözleri, söz gruplarını ve çeşitlerini, dil bilgisinin söz dizimi dalı inceler, bazı sıralı sözlerin unsurları "kimsenin isteğine bağlı olmaksızın", "kendiliğinden sıralanıyormuş" gibidir. Böylesi söz grupları, sözlerin bağımsız sıralanmasının karşıtıdır. Bunlar sözlerin bağımlı sıralanması veya deyim diye adlandırılır. Deyimleri deyim bilimi (phraseology) inceler” (Ahanov, 2008, s. 165) demektedir.

Türkiye’de anlambilim alanında önemli çalışmalara imza atan dilbilimci Doğan Aksan ise deyimbilimi “dillerin sözvarlığını inceleyen dilbilim alanının özel bir dalı” (Aksan, 2002, s. 95) , “dilde birden çok öğeden kurulu kalıplaşmış birimlerin tümünü

inceleyen bir çalışma alanı” (Aksan, 1996, s. 11) olarak tanımlamaktadır. Sinan’a göre ise deyimbilim- **frazeoloji** ya da **idiomatik** adı altında, dilde birden fazla unsurdan kurulu kalıplaşmış biçimleri inceleyen bir çalışma alanıdır (Sinan, 2001, s. 5).

Son yıllarda yapılmakta olan “değişik dillerdeki deyimlerin karşılıklı incelenmesi konusun da bilim adamlarını deyimbilimi ayrı bir disiplin olma fikrine doğru sürüklediği” (Şammaeva, 2007, s. 41) doğrudur. Dolayısıyla deyimbilim dilbilimin ayrı dalıdır ve tarih, edebiyat bilgisi ve ülkelerin dil bilgisi (лингвострановедение) başta olmak üzere sözcükbilimi, semantik, gramer, sesbilimi, üslûp bilimi, dil tarihi, etimoloji, metin dilbilgisi ve genel dilbilimi gibi çeşitli dilbilim dallarıyla ilişkilidir. Deyimler sözcüklerden oluşmaktadır, sözcükler ise sözcükbiliminin en önemli araştırma konusunu teşkil etmektedir. Sözcükbiliminde mevcut veriler (sözcük anlamı, sözcük biçimi, çok anlamlılık, eş anlamlılık) deyimlerin ögesel özelliklerini ve bu ögelerin farklı "sözsellik" seviyesini belirlemeye olanak tanımaktadır. Semantiğin çerçevesinde geliştirilen sözlüksel anlam teorisi (теория лексического значения), deyimlerin semantik özelliklerinin ve deyimbilim alanında mevcut farklı anlamların belirlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Deyimbilim kendi inceleme yöntemine sahip olması gereken ve ayrıca araştırmalarında leksikoloji, gramer, üslûp bilimi, fonetik, dil tarihi, tarih, felsefe, mantık ve farklı ülkelerin dil bilgisi gibi diğer bilimlerin bilgilerini kullanması gereken çok karmaşık bir olgudur.

Dilbilimciler deyimbilimle ilgili olan pek çok problem konusunda farklı fikirlere sahiptirler ve bu gayet doğaldır. Ancak deyimbilim alanında çalışan dilbilimcilerin en önemli görevi, deyimbilim teorileri alanında olduğu gibi yabancı dil öğretim uygulamalarında da çabaların birleştirilmesi ve ortak payda noktalarının bulunmasıdır.

Dilbilimin bir dalı olarak ancak 19. yüzyılın ortalarında öne çıkan ve en önemli dil sorunlarını ele alan deyimbilimin konusu deyimlerdir. Deyimler tüm dillerin en önemli zenginliklerinden sayılmaktadır. Şimdi deyimlerin ne olduğu sorusuna cevap aramak için deyim sorununu ve deyimlerin özelliklerini genel çerçevede ele alalım.

1.2. DEYİM

Öncelikle deyim konusunun karmaşık bir konu olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Bu konuyu dilbilimciler farklı açılardan ele almışlardır. Deyim kavramının ve alanının çerçevesi de tam olarak çizilebilmiş değildir. Bu yüzden de deyim ne olduğu konusunda da dilbilimciler fikir birliğine sahip olamamışlar. Bunun yanında deyim ne olduğu konusunda yapılan çalışmalar küçümsenmeyecek kadar çoktur. Bu aşamada deyim hakkında genel bilgi vermek, ileride konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Dilde insanoğlunun diğer insanlarla iletişim kurma sürecinde sözler, genellikle diğer sözlerle birlikte kullanılır. Bu şekilde anlatmak istediğimiz düşüncüyü iletir ve alırız. Sözlerin dil bilgisi kurallarına uygun olarak sıralanması ile söz grupları/söz birleşmeleri ve cümleler meydana gelir. Böylece sözler anlamlarının bağdaşması (compatibility) durumunda birlikte kullanılabilir. Dolayısıyla anlam bağdaşması, sözlerin birbiriyle anlam bakımından uyumluluğudur. Örnek olarak “Ahmet kendi isteği ile doğudaki yeni okula öğretmen olarak atandı” cümlesini alalım. Bu cümlede, gramer ve anlam açısından bir araya gelen söz grupları var: “Ahmet atandı”, “kendi isteği ile”, “doğudaki okula”, “yeni okula”, “öğretmen olarak”. Bu cümlede tüm sözler birbiriyle anlam ve gramer açısından uyum içerisindedir. Söz gruplarını veya birleşik kelimeleri oluşturan sözler, anlam bağdaşması olan diğer sözlerle değişebilir. Yine yukarıdaki cümleyi örnek alırsak, : “Ahmet atandı” söz grubunu “Ahmet gitti”, “Ayşe atandı” olarak iletişim kurma esnasındaki durum ve isteğe bağlı değiştirebiliriz. Aynı şekilde, “kendi isteği ile” söz grubunu “annesinin isteği ile” veya “arkadaşlarının isteği ile”; “doğudaki okula” söz grubunu “batıdaki okula” veya “güneydeki okula”; “yeni okula” söz grubunu “yeni üniversiteye” veya “eski liseye”; “öğretmen olarak” söz grubunu “polis olarak” veya “savcı olarak” şeklinde değiştirebiliriz.

Bir başka örnek verecek olursak, “atlı adam” söz birlikteliğini “atlı askerler”, “atlı yolcular”, “beyaz atlı adam”, “atlı yabancı adam” olarak kendi içerisinde değişiklikler yapılabilir. Tüm bunlar anlatılmak istenen düşünceye bağlı olarak cümlede çeşitli şekillere bürünürler.

Dış görünüşü bakımından bağımsız söz gruplarına benzeyen, ancak onlardan farklı olan “çöpsüz üzüm”, “çenesi düşük”, “alçak gönüllü”, “gözü yollarda kalmak” gibi söz grupları vardır. Bunlar yapı bakımından süreklilik arz eder ve bütün olarak önceden oluşturulan kalıplarını korur. Bu söz gruplarının unsurları "kimsenin isteğine bağlı olmaksızın", "kendiliğinden sıralanıyormuş" gibidir. Böylesi söz grupları, sözlerin bağımsız sıralanmasının karşıtıdır. Bunlar sözlerin bağımlı sıralanması veya deyim diye adlandırılır.

Deyimler yukarıda gördüğümüz söz birlikleri gibi cümlede değiştirilemez. Örneğin “ Fatma çok alçak gönüllü bir dost” cümlesinde “alçak gönüllü” söz birlikteliği artık bir söz birlikteliği olmakla beraber bir kalıptır ve bu kalıp “yüksek gönüllü” , “orta gönüllü” gibi keyfi olarak değiştirilemez. Değiştirildiği zaman da buradaki deyim olma özelliğini kaybeder. Deyimlerin bu değişmezlik özelliği konusunu daha sonra deyimlerin özelliklerinde ayrıntılı olarak ele alacağız.

Her dilde deyimler belli bir durumu, oluşumu, insanların tutum ve davranışlarını, fiziksel ve ruhsal niteliklerini, kendi anlamları dışında kullanılan birkaç sözcükten oluşan birimlerle meydana getirir (Aksan, 1996, s. 172). Deyimler asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi dikkati çekecek biçimde anlatırlar. Deyimler ancak anlatıma akıcılık kazandıran, kısa ve özlü anlatım araçlarıdır. Deyimler, her dilde önemli bir yer tutan ve duygu ve düşünceleri ifadede vazgeçilmez olan öğelerdendir.

Türkçede, deyimler için önceleri **darbimesel**, **ta'bir**, **ıstılah** sözcükleri kullanılmıştır. Daha sonra "deyim" sözcüğü önerilmiş ve bu zamanla tutmuştur (Sinan, 2008, s. 92). Batı dillerinde deyim için; Fransızcada locution; İngilizcede locution, idiom, formula, expression; Almancada ise ausdrück, redensart; Rusçada frazeologizm, obraznoye, vırajeniye kelimelerinin kullanıldığı görülür.

Türk Lehçelerinde deyim ve deyimbilim için kullanılan terimler şunlardır; Gagauz Türkçesi, bölünmez laf birleşmesi/ frazeologizma; Başkurt Türkçesi, frazeologizm; Kazak Türkçesi, turaktı tirkes/ frazeologizm/ ayşıktı söz uramı/ beyneli söz tirkesi; Kırgız Türkçesi, turuktuu söz aykaşı/ frazeologizm; Özbek Türkçesi, ibara/ frazeologik birlik; Tatar Türkçesi, frazeologizm/ obrazlı tağbir; Türkmen Türkçesi,

frazeologizm/ durnuklı söz düzümleri; Uygur Türkçesi, turaklık ibarâ/ frazeologizm/ idiom.

Deyim için dilbilimciler tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. Aksan deyimini “Deyim (locution, expression; locution, phrase, term, idiom; Resensart ve Ausdruck), belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür” (Aksan 2003) şeklinde tanımlamıştır.

En az iki sözden oluşan, bütün olarak bir anlama sahip, kuruluşu ve yapısı sürekli olan ve hazır şekliyle kullanılan dil unsurları deyim (phrase) diye adlandırılır (Ahanov, 2008, s. 165). Bu deyimlerin her biri, sözlerin birbiri ardınca sıralanmasıyla oluşmakla birlikte anlam bakımından bir bütünlük, yapısı bakımından süreklilik arz eder.

Deyim "Belli bir anlama gelmek üzere iki veya ikiden fazla kelimeden meydana gelmiş söz öbeği" (Komisyon T. D., 1949, s. 57) olarak tanımlanmaktadır. Değişik dillere ve dilbilimcilerin konuya yaklaşımına göre deyimler birbirine benzer şekilde tanımlanmaktadır.

Berke Vardar’a göre deyim "Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz" (Vardar, 2002, s. 71) diye tanımlanırken, Ömer Asım Aksoy, deyimini: "Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları" olarak tanımlamıştır (Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 (Deyimler Sözlüğü), 1993).

Mehmet Hengirmen ise: "Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz " (Hengirmen, 1999, s. 16) biçiminde tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlar aşağı yukarı birbirine benzemektedir. En kapsamlı şekliyle deyimini şöyle tanımlayabiliriz: Deyimler-iki veya daha fazla öğeden (sözcükten) oluşarak, sözvarlığı ve anlamsal açıdan kalıplaşan, sözdizimsel fonksiyonu olarak cümlede sadece bir öğe rolünü üstlenen, konuşmada hazır kullanılan, mecazî sıfatı bulunan sabit söz birlikteliğidir (Egemberdiev, 2009, s. 23).

Deyimlerin sözler ve söz gruplarıyla da ortak yönleri vardır. Deyimlerin söz ve söz gruplarından farklılığı, ancak özelliklerinin açıkça belirlenmesiyle mümkündür. Şimdi yukarıda deyim tanımı belirtiğimiz özellikleri şu şekilde belirtebiliriz:

1. Bileşik olmaları, bir başka ifade ile yapısal açıdan iki veya daha çok sözcükten oluşması.
2. Bütün unsurlarının bir araya gelerek bir bütünü temsil etmesi, yani anlamsal açıdan kalıplaşması
3. Cümleye benzer olmakla beraber çoğunlukla sadece cümle bir ögesini olması
4. Anlatıma canlılık katması
5. Dilde hazır kalıp olarak kullanılması
6. Öğüt veya öneri içermemesi

Bu özellikler olmadan deyimler deyim olamaz. Bu yüzden deyim yukarıda saydığımız özellikleri kendinde bulundurması gerekmektedir. Örneğin **bileşen** olmazsa, yani iki fazla bileşeni olmayıp sadece tek ögeden/söz/kelimedenden oluştuğu zaman “çok anlamlı söz”, **anlamsal açıdan kalıplaşmazsa** yani tüm unsurları bir bütünü temsil etmezse “serbest söz birlikteliği veya birleşik kelime, kalıp ifade (eş dizim)”dir. Genel olarak cümlede sadece **cümle bir ögesinin fonksiyonunu üstlenmezse**, cümle açısından öğelere ayrılabilirse o zaman atasözü, özdeyiş, v.b. olur. Bunun yanında **anlatıma canlılık katma** özelliği olmazsa da bileşik sözcük, sözcük öbeği, eş dizim, serbest söz birlikteliği, bileşik terim olur. Dilde **hazır kalıp** olarak kullanılmadığı zaman da normal söz birlikteliği, söz dizimleri veya tümce/cümle olarak kabul edilir. Tüm bunlara deyimlerin özelliklerinden bahsederken değineceğiz.

Deyimlerin yukarıdaki özelliklerine deyimlerin olmazsa olmaz özellikleri veya temel özellikleri diyoruz. Bunun yanında deyimlerin **ek özellikleri** de vardır. Temel özellikleri dememizin asıl amacı deyim olabilmek için **mutlaka olması gereken** özelliklerdir. Ek özellikler dememiz ise deyimleri bazı durumlarda diğer söz bileşenlerinden ayırmamız için gereken özelliklerdir ki bu özellikler deyimlerde her zaman olmaya bilir. Bu özellikler şunlardır:

1. Deyimlerin bir dilden ikinci bir dile kelime kelimesine çevrilemezliği.
2. Sözcüğe /tek kelimeye eşdeğer olması.

Bazı dilciler bu özelliklere ek olarak deyim'in “tüm konuşanlar için anlaşılır olması” özelliğini de ek özellik olarak şart koşmuşlardır (Ahmatov & Omuralieva, 1990, s. 200). Bu özelliklerin deyimleri tespit etmede rolü var. Bununla beraber bazı deyimler bir dilden ikinci bir dile bazen çevirilebilir. Örnek:

<i>Türkçe Deyim</i>	<i>Anlamı</i>	<i>Rusça Deyim</i>	<i>Anlamı</i>
Ateşle oynamak	Tehlikeli işle uğraşmak	Играть с огнем	Tehlikeli işle uğraşmak
Bir ayağı çukurda/mezarda olmak	Yaşayacak az zamanı olmak, yaşlanmak	с одной ногой на могиле	Yaşayacak az zamanı olmak, yaşlanmak

Yukarıda görüldüğü gibi verilen deyimler biri birinin eşdeğeridir. Aynı şekilde aşağıdaki örneği gözden geçirelim:

<i>Rusça Deyim</i>	<i>Anlamı</i>	<i>Kırgızca Deyim</i>	<i>Anlamı</i>
знать как свои пять пальцев	İyi bilmek	беш колундай билүү	İyi bilmek
беречь как зеница ока	İyi korumak	көздүн карегиндей сактоо	İyi korumak

Bunun yanında deyimler çoğu zaman bir tek sözcüğe/tek kelimeye eşdeğer olurlar. Örneğin *baş başa (kafa kafaya) vermek* deyimini *dayanışmak* kelimesine, *havasını bulmak* deyimini *keyiflenmek (neşelenmek)* kelimesine eşdeğerdir.

Bazı deyimler çok anlamlı olurlar. Bu açıdan deyimler tıpkı çokanlamlı kelimelere benzerler. Türkçeden çok anlamlı deyimlere örnek verecek olursak “*başı bağlı olmak*” deyiminin iki anlamı: a) Nişanlandığı, sözlü olduğu birisi olmak: *Sen askere gitmeden bir yüzük takalım da kızın başı bağlansın, düniürcüleri kesilsin.* b) çalıştığı yerden hemen gidememek: *Bir yere gidemiyor, başı bağlıdır.*

Deyimler konusuna üzerinde durmamız gereken bir başka husus deyimlerin dar ve geniş anlamda ele alınması konusunda iki farklı görüşün bulunmasıdır (Yartseva, 2000, s. 560). N.M.Şanskiy başta olmak üzere kimi dilbilimciler deyimi geniş anlamda ele almakta ve atasözleri, özdeyişler vb. kalıpları deyim alanında ele almaktadır (Yartseva, 2000, s. 559) (Egemberdiev, 2009, s. 17). Ancak bazı dilbilimciler (V.V.Vinogradov, S.İ.Ojegov, V.P.Jukov vb.) ise deyimi dar alanda ele almışlar (Uluoğlu, 2009, s. 29) ve belli kriterler getirerek deyimbilimin alanını sınırlı tutmuşlardır. Rus (Sovyet) dilbiliminde “deyimse birim” (frazеologіçeskaya edіnіtsа) terimi Avrupa ve Amerika Dilbiliminde “іdіoma” olarak geçmektedir ve “tamamen veya kısmi mecazî anlamlı söz kalıpları” (İbrahim Ahmed Al'-Menufi, 2007, s. 4) olarak tanımlanmaktadır ve geniş anlamda ele alınmaktadır. Buna göre Avrupa ve Amerika Dilbiliminde bazen “söz dizilerini” de deyim olarak ele almaktadırlar.

1.3. DEYİMLERİN KARAKTERSİTİK ÖZELLİKLERİ

1.3.1 DEYİMLERİN BİLEŞEN(ÖĞE)LERİ

Deyimlerin bileşeni derken deyimleri yapısal açıdan oluşturan sözcükleri kastetmekteyiz. Ancak sözcük değil de öğe/bileşen kelimesini tercih etmemizin sebebi deyim öğelerinin sözcüklerden farklı olması ve onların tek başlarına deyimse anlamda bir anlam ifade etmemesinden dolayıdır. Nitekim Türkçede bazen “gösterge” terimi tercih edilmiştir (Subaşı, 1991, s. 30). Oysa sözcüğün tek başına bir anlamı vardır. Deyimlerde ise kelimeler birbiriyle sıkı bağlantı içindedir ve onların anlamı bu bağlantı dolayısıyla meydana gelmektedir.

Deyimlerin tek sözcükten oluşmadığı çoğu dilbilimci tarafından kabul edilmektedir. Bazı dilbilimciler tek sözcüklü deyim olur derken bazıları tek kelimenin çok anlamlılık alanında değerlendirilmesini savunmaktadırlar. Örneğin Rus dilbilimcisi A.A. Reformatskiy mecazî anlamdaki bazı kelimeleri deyim saymakta olup “Deyimler sadece sözcüksel bileşenler değil, mecazî anlamdaki tek kelime de olabilir” (Egemberdiev, 2009, s. 27) demektedir. Buna örnek olarak insanlar için kullanılan

“ayı”, “tilki” gibi kelimeleri örnek göstermektedir. Türkçedeki “öküz”, “inek” gibi kelimeleri buna örnek olarak verebiliriz.

Türk dilbilimcisi Doğan Aksan, bazı tek kelimelik mecazî kullanımları deyim saymakta ve örnek olarak da; **akşamcı, kaşarlanmış, sudan, gözde, gedikli** gibi kelimeleri vermektedir (Aksan, 2003, s. 38). Vecihe Hatipoğlu ise “deyimler en az iki, en çok yedi sekiz sözcük ile kurulur” (Hatipoğlu, 1972, s. 195) demektedir.

Ahmet Turan Sinan Türkiye’de atasözleri ve deyimlerle ilgili önemli eserlere imza atan Ömer Asım Aksoy’un; **doğrusu, sözde, gözde, havadan, sudan, toptan, ayaktan, gittikçe, veresiye, başlıca, boşuna...** gibi kelimeleri önce deyim kabul ettiğini, ancak daha sonra görüşünü değiştirdiğini ifade etmiştir (Sinan, Deyim Kavramı Üzerine Notlar, 2008, s. 95; Güngör, 2002, s. 82). Ona göre Aksoy, bu konudaki görüşünü **Çağdaş Eleştiri** adlı dergide; “**Tek Sözcüklü Deyim Var mı?**” adlı makalede ele alarak, daha önce deyim saydığı; **sözde, gözde, sudan** gibi kelimelerin birer mecazî anlatım olduğunu çünkü deyim anlamının birden çok kelimenin ortaya koyduğu ortak anlam olduğunu ifade ederek, deyim için en az iki kelimenin varlığını şart koşmuştur.

Kırgız dilbilimcisi Raimcan Egemberdiev de Türk lehçelerini araştıran dilbilimcilerden M. Husainov gibi bazı dilbilimcilerin tek kelimelik deyimini savunduğunu ancak daha sonra bu düşüncenin kimse tarafından desteklenmediğini belirtmektedir (Egemberdiev, 2009, s. 27).

Tezimizin konusunu daha önceden farklı biçimde ele alan ve konumuzla yakından ilgisi bulunan Abducelil Bilgin “Kur’ân’da Deyimler ve Kur’ân’ın anlaşılmasındaki Rölü” adlı kitabında deyimler konusunu ve deyimlerin çevirisinin önemini vurgularken Kur’ân’daki tek kelimelik “ümmeden” kelimesini deyim olarak vermektedir (Bilgin, 2003, s. 23). Ancak bu kelime bizim koyduğumuz ölçülere göre deyim sayılmamaktadır. Bu konuya araştırmamızın deyimlerin algılanması ve aktarılması bölümünde ayrıntılı olarak değineceğiz.

Modern Arapçadaki deyimler konusunu ele alan Erdinç Doğru “sayıları az olmakla birlikte, bazı sözcüklerin mecaz yoluyla tek başlarına deyim anlamı kazandıkları söylenebilir” (Doğru, 2004, s. 20) demektedir ve modern dilbilimin kuralcı değil betimleyici olması üzerinde durmaktadır. O, bundan dolayı “deyimler genellikle

iki ya da daha çok sözcükten oluşmaktadır, ancak dilde tek sözcüklü deyimlere de rastlanmaktadır” ifadesinin meseleyi anlatması gerektiğini savunmaktadır.

Ancak B.A.Larin başta olmak üzere Rus dilcileri “Normal sözcük-tek sözcük mecazî olmasına, başka dile aktarılamama durumuna rağmen deyim (deyimbilim) alanına girmez” (Egemberdiev, 2009, s. 27) demektedir ve bu görüşü çoğunluk dilbilimci tarafından desteklenmiştir. Tek kelime eğer farklı anlamları bulunuyorsa o zaman o kelime çok anlamlılık alanında değerlendirilmelidir. Bir sözcük kendi anlamından başka anlam kazanmış olabilir. Bu durum söz konusu kelimenin tek başına deyim olarak algılamasını gerektirmez.

Dolayısıyla tek kelimelik deyim olmadığını söyleyebiliriz. Bu konuyu ilk defa ciddi biçimde ele alan Vecihe Hatiboğlu; deyimın en az iki, en çok da yedi sekiz kelime ile kurulduğuna işaret ederek, şöyle der: "Bir tek kelime ise deyim olamaz eğer bir kelimenin anlamı gerçek anlamından kaymışsa, o kelime mecaz anlamında kullanılıyor veya kelimenin anlamı çoğaltılıyor demektir. Çünkü bir kelimenin pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir. Deyimde ise, bir tek kelimenin anlamı dışında kullanılması aranmaz, en az iki kelimenin birlikte kullanılmalarından doğan ortak anlam, gerçek anlam dışında hatta mantık dışındadır. Yoksa bir tek kelimenin mantık dışında kullanılması, çekici bir özellik yaratamaz, belki de anlamın kaybolmasına sebep olur ve tek kelime olduğu için de mantık dışına kayma söz konusu olamaz" demektedir (Hatipoğlu, 1963, s. 203-204).

Dolayısıyla deyimler iki veya daha fazla sözcükten oluşmaktadır. Ancak tüm sözcükler/öğeler hepsi aynı temel altında bir araya gelerek aynı anlamı ifade ederler. Onların her birini ayrı bir söz olarak kabul edemeyiz ve öge (gösterge) diye deriz. Çünkü başka sözcüklerle bir araya gelmeyen ayrı bir söz kendince de bulunurken bir anlama sahip oluyor. Oysa deyimleri oluşturan her sözcük hepsi beraber ortaklaşıyor ve tek anlamı ifade ediyorlar. Dolayısıyla buradaki kelimeler tek başlarına bir kelime/söz değil bütünün bir parçasıdır. Bundan dolayı bu parçaları öge (gösterge, bileşen) olarak isimlendiriyoruz. Bu parçalardan veya isimlendirdiğimiz gibi öğelerden oluşan bütün bir kalıptır, bir deyimdir. Örneğin “**çamur atmak**” deyiminin her sözcüğünü ayrı bir anlamlı sözcük olarak kabul edersek o zaman birisinin fiziksel olarak birisine çamur attığını düşünmemiz gerekir. Oysa deyimın anlamı **birisine iftira atmak, birini kötü bir işe karışmış göstermektir**. Bundan dolayı çamur ve atmak kelimeleri bir araya

gelerek ayrı bir anlam (iftira atmak) oluşturmuştur. “**Kirli çamaşırlarını ortaya dökmek**” deyiminde de durum düz anlamında değil birisini **utandırmak, kötü davranışlarını herkese söylemek** anlamında kullanılmaktadır.

Aynı şekilde öğelerini ayrı ayrı anlamda kabul ederek “**kazık yemek**” deyimini anlatmaya çalışsak o zaman birisinin kazığı eli ile ağzına götürüp yediğini anlamamız gerekir ki bu imkânsızdır. Oysa “**kazık yemek**” deyiminin anlamı **aldatılmak, alış verişte zarara uğramaktır**.

Buna benzer örnekleri diğer ikiden fazla öge/sözcükten oluşan deyimler için de verebiliriz: **keseinin ağzını açmak (para harcamaya başlamak), işi rafa kaldırmak (uğraşmayı bırakmak, ihmal etmek), sağ gözünü sol gözünden sakınmak (kıskaç olmak) v.s.**

1.3.2 DEYİMLERİN ANLAMSAL AÇIDAN KALIPLAŞMASI

Yukarıda deyimlerin iki veya daha fazla öğeden oluştuğunu belirtmiştik. Deyimlerin bir başka özelliği de öğelerinin araya gelirken, çoklukla kendi gerçek anlamlarından ayrı bir anlam belirtmesidir. Bu bir “anlam kalıplaşmasıdır” (Çotuksöken, 1992, s. 6). “**Altın kesmek**” deyimi, “altını kesip doğramak, parçalara ya da dilimlere ayırmak” anlamında kullanılmaz; bu söz “**çok para kazanmak, kazanır durumda olmak**” anlamında kullanılır. Ancak bazı deyimlerde, kalıplaşmış sözden çıkan anlam, gerçek anlamın dışında değildir. “**Sesi çıkmamak; çoğu gitti, azı kaldı**” deyimlerinde olduğu gibi. Deyimlerin bir araya gelmesi *deyimsel bağdaşma* ile meydana gelir ve deyimler anlamsal açıdan kalıplaşır.

Deyimsel bağdaşma ile deyimler birbirleriyle anlamsal ve yapısal açıdan bütünleşerek bir bütün haline gelmiş olurlar (Saparbaev, Ömüraliev, Egemberdiev, & Musaev, 2003, s. 274). Bundan dolayı deyimler kalıplaşmış sözlerdir diyebiliriz. Genel olarak yerleri değiştirilemez; bir kelime çıkarılıp, aynı anlama da gelse yerine başka bir kelime konamaz. “**Eli yüzü düzgün**” deyimi, “**yüzü eli düzgün**” biçiminde; “**baş kaldırmak**” deyimi, “**kafa kaldırmak**” biçiminde değiştirilip söylenemez; söylene de deyim olmaz.

Konuyu daha iyi anlamak için örnekleri çoğaltabiliriz: Aniden veya ansızın olan şey anlamındaki *kaşla göz arasında* deyimini *gözle burun arasında* veya *gözle kulak arasında* olarak değiştiremeyiz. *Ağız kulaklarına varmak* deyimini de *kulakları ağza varmak* veya *kulakları ağza gelmek* olarak değiştirilemez. Hepsi bir bütün olarak *sevinmek* anlamını vermektedir. Deyimlerin büyük çoğunluğunun yapı bütünlüğü o kadar sağlamdır ki, böylesi söz gruplarının içine başka bir söz giremez. Bununla beraber sınırlı deyimler vardır ki bunların bir ögesi yerine başka bir öge gelebilir. Örneğin *ağızdan çıkan kulağı duymamak* deyimini *ağızdan çıkan kulağı işitmek* olarak kullanabiliriz. Aynı şekilde *ağzının tadı kaçmak* deyimini *ağzının tadı bozulmak* olarak kullanılabilir. Bu durum deyim öğelerinin eş anlamlı veya aynı anlamı çağrıştırmaları durumunda söz konusu olabilir.

Deyimlerin bütünü söz konusu olduğunda burada deyimleri oluşturan öğelerin sayısı da önemlidir. Bazı deyimler birkaç öğeden oluşur ve bunlardan biri çıkartılamaz. Örneğin *altından girip üstünden çıkmak* deyiminden *altından* kelimesini veya *altından girip* şeklindeki iki kelimesini çıkartamayız. *Kaş yapayım derken göz çıkartmak* deyiminden de *kaş* kelimesini çıkartarak sadece *yapayım derken göz çıkartmak* olarak kullanamayız. Ancak bu durum bazı deyimlerle sınırlıdır. Örneğin *gözlerinin içi gülmek* deyimini bazen *gözleri gülmek* olarak kullanılabilir. Bağımsız sözcük grubunda, sözcükler birbiriyle bağdaştırma aracılığıyla bağlantı kurar. Deyimlerde ise böyle bir sözdizimsel bağ yoktur, sözcüklerin sırası önemlidir.

Kırgızcadan deyimlere örnek verecek olursak: *köz boyoo* (*göz boyamak*) denildiğinde, düz anlamda gözü çeşitli renklere boyama mı, ya da mecazî anlamda birinin gözünü boyama, aldatma mı kastediliyor bu belli değildir. Dolayısıyla burada bir bağlama, bir dizgeye ihtiyaç vardır: *"Al küzgünün mandayına oturup, közün boyodu"* (*O, ayna karşısına geçip gözlerini boyadı/ göz makyajını yaptı.*) veya *"Asan eç kimge bildirbey, tez ele anın közün boyodu."* (*Asan kimseye çaktırmadan onun gözünü boyadı.*) Burada, ikinci cümledeki *"közün boyodu"* sözcük grubunun, mecazî anlamda: *kandırma* anlamında kullanıldığı, yani deyim olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse, söz konusu meseleyle ilgili şu soruyu sormak gerekir: *"kandırma"* mecazî anlamı, yani deyimsel anlam nereden geliyor? Bu anlam, her şeyden önce, *"göz"* ve *"boyoo"* sözcüklerinin bir araya gelmesi sonucunda meydana gelmiştir. Ancak *"köz"* ve *"boyoo"* sözcükleri, burada ilk anlamlarında kullanılmadı, eğer böyle olsaydı bağımsız sözcük grubu oluşurdu. İkisi de temel anlamlarını kaybedip birbiriyle iç içe

kaynaşarak bir bütüne dönüştü. Böylece kalıplaşmış sözcük grubu ve deyimisel anlam oluşmuş oldu.

Yukarıdaki açıklamalarımıza göre ortaya bir deyim bağdaşması çıkmaktadır. Bu konuyu şöyle yorumlayabiliriz:

Deyimsel bağdaşma, deyim yapısının başlıca özelliklerinden biridir. Bu özellik olmasaydı, dilbilimde "**deyim**" terimi de ortaya çıkmazdı. Deyimsel bağdaşma, iki veya daha çok sözcükten oluşan sabit sözcük grubudur. Ancak diğer sözcük grupları da, sabit sözcük grubu gibi, unsurlardan oluştuğu için, burada deyimisel bağdaşmadan söz edilmelidir. Deyimsel bağdaşma, iki veya daha çok sözcüklerin ilk temel anlamlarını tamamen veya kısmen kaybederek anlamsal bütünlüğü olan sabit bir sözcük grubunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla anlam ve yapı açısından parçalanmaz bir bütünü oluşturan birbiriyle iç içe kaynaşmış unsurların deyimisel bağdaşmasına Kırgızcada **frazеологикалык компоненттуулук** (фразеологиялык компоненттуулук) denmektedir.

Özetleyecek olursak, deyimler, ister tam, ister kısaltmış şeklinde kullanılsın, yine de semantik açıdan değişmez. Yani anlamı değişmez ve bütünsel bir birim özelliğini korur. Dolayısıyla deyimleri başka sözcük gruplarından ayırmada ve tespit etmede bu özellik aranmaktadır.

1.3.3 DEYİMLERİN CÜMLEDEKİ FONKSİYONU

Deyimlerin cümledeki fonksiyonu hakkında deyimbilimin yeni gelişme aşamalarında çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Örneğin, Rus dilcisi Paşkova cümle çözümlenmesi açısından bakarak deyimlerin de tıpkı cümleler gibi cümle öğelerine ayrılabilceğini dile getirmiştir (Egemberdiev, 2009, s. 33). Ancak daha sonraki dilbilimciler deyimlerin cümlede sadece cümlenin bir öğesinin fonksiyonunu üstlendiğini savunmuşlar.

Deyimler, yapı açısından basit ve birleşik cümleye benzer gibi olsa da, bunlardan farklı olarak bir bütün şeklinde kullanılır ve sadece bir cümle öğesi olabilir. Deyimler konusunda sözcüklerin sözlüksel anlamı da çok önemli rol oynar. Bağımsız ve sabit sözcük gruplarını oluşturan sözcüklerin yapısı hakkında şunları söyleyebiliriz:

Bağımsız sözcük grubundaki sözcükler ilk asıl anlamlarını korudukları için, onları sözcükler halinde parçalayabiliriz. Örnek: *beyaz elbise, siyah elbise, sağ el, sol el* vb. bağımsız sözcük grubunu iki sözcüğe ayırabiliriz. Oysa sabit sözcük grubunu bir başka ifade ile deyim parçalayamayız, yani sözcüklere ayıramayız. Çünkü onu oluşturan sözcükler, sözcüksel anlamlarını kaybedip sadece tek anlamı bildirdikleri için parçalanmaz bir bütün haline dönmüştür, dolayısıyla genelde sadece bir cümle ögesi olabilir. Bunun yanı sıra deyim oluşturan sözcükler arasındaki sözdizimsel bağ yavaş yavaş kaybolmuştur. Öyleyse, sabit sözcük grubunda dilbilgisel bağ yoktur ve belli bir değişmez sözcük sırası vardır.

Yukarıdaki görüşe göre deyimler cümle gibi ayrı ögelere ayrılmaksızın, sadece cümlede bir ögenin fonksiyonunu üstlenir (Felitsina & Mokinenko, 1990, s. 5-6; Abdullaev, et al., 1980, s. 6). Örneğin Türkçede cümlelerin ögeleri yüklem, özne ve tümleç ise deyim bunlardan sadece biri olur. Buna örnek olarak içinde deyim bulunan şu Türkçe cümleyi verelim: *“Dar kafalılar eğitime engel olurlar”*. Bu cümleyi ögelere ayıracak olursak *dar kafalılar* deyimini burada cümledeki öznesi oluyor. Aynı şekilde *“Türk milleti, Atatürk’ün izinden yürüyerek kalkınacaktır”* cümlesinde *izinden yürümek* deyimini tümleçtir. *“Onunla konuşurken hep dili dolaşıyor”* cümlesinde *dili dolaşmak* deyimini yüklemidir. Yukarıda görüldüğü gibi deyimler cümlede sadece bir ögenin fonksiyonunu üstlenmektedir. Deyimleri bir kelime grubu olarak değerlendirdiğimizde isim, sıfat, zarf görevlerinde bulunduklarını görürüz: *“İçten pazarlıklı bir adam”* cümlesinde *“içten pazarlıklı”* deyimini sıfat olarak; *“keyfimi kaçırıp gitti”* cümlesinde *“keyfi kaçmak”* deyimini zarf olarak; *“karga derneğinde işim yok benim”* cümlesinde *“karga derneği”* deyimini de isim görevinde kullanılmıştır.

İbrahim Delice Türkçedeki deyimlerin genelde cümlede bir bütün halinde ele alınmasını ve cümle deyimlerinin ise tıpkı cümleler gibi çözümlenmesini söylemektedir (Delice, 2003, s. 186-194). Kaken Ahanov ise, deyimleri yapısı bakımından “cümle özelliği gösteren deyimler” ve “söz grubu olan deyimler” diye iki büyük gruba ayırmaktadır. Arapçada da deyimler cümle olarak karşımıza çıkar. Biz buna Osmonova’nın dediği gibi “cümle tipi”(süylöm tibindegi) deyimler diye bakabiliriz (Osmonova, 2008, s. 21). Arsent’eva da Rusça ve İngilizcede de cümle şeklinde deyimlerin bulunduğunu söylemektedir (Arsent’eva, 1989). Bir harfin bile cümledeki bir ögesi veya bir kelimesi olarak ele alındığı göz önünde bulundurulduğunda Arapçada deyim cümledeki fonksiyonu ayrı bir araştırma konusudur.

1.3.4 DEYİMLERİN DİLDE HAZIR KALIP OLARAK KULLANIMI

Deyimlerin en belirgin özelliği kalıp olarak kullanılmalarıdır. Deyimler iletişim sürecinde oluşturulmaz. Deyimin bu özelliği, bağımsız söz gruplarıyla karşılaştırıldığında açıkça görülür. Mesela, *"suyu kaynatmak"*, *"düşmeyi dikmek"*, *"eli yıkamak"*, *"kısa ip"*, *"koyun ağzı"* gibi bağımsız söz grupları iletişim sırasında, konuşurken sözlerin bağımsız biçimde art arda sıralanmasıyla yapılır. Bunun aksine *"Nuh der, peygamber demez"* (inat etmek), *"kanına dokunmak"* (sinirlendirmek), *"çenesi düşük"* (geveze), *"dolap çevirmek"* (hileli iş yapmak), *"gözü tok"* (aç göz olmayan) gibi kalıp olarak hafızada yer edinen deyimler konuşanın isteğine göre sıralanmaz. Bütünün parçaları, önceden oluşturulan kalıpla kullanılır ve tıpkı hazır gereçler gibidirler. Konuşmasında deyime yer vermek isteyen biri, deyimdeki sözleri kendi isteğine göre sıralamaz ve var olan kalıbı bozmadan kullanır. Bu özellik deyimlerle birlikte söz varlığının birimleri olan sözcüklere de özgüdür. Mesela, aşağıdaki sözler ve onların eşdeğerleri olan deyimlere bakalım:

Sözler	Deyimler
Eş	Hayat arkadaşı
Üzülmek	İçi burkulmak
Kovmak	Kapı dışarı etmek
Acıkmak	Karnı zil çalmak
Aldatılmak	Kazık yemek

Yukarıdaki sözler gibi deyimler de kalıp olarak kullanılma özelliğiyle tanımlanır. Bunlar (söz ve deyimler) konuşma sırasında oluşturulmaz, hazır duran malzeme, gereç olarak işlev görür. Bütün olarak ne bağımsız söz grubu, ne de cümle sınıfına girer. Kısaca, kalıp olarak kullanılma özelliği deyimleri sözlere yaklaştırırken, bağımsız söz gruplarından ayırır. Deyimlere has özellikler aynı anda iki yönde işlev görür dememiz de bundan dolayıdır. Deyim, konuşma anında oluşturulmayan ve hazır kalıbıyla kullanılan birimken; bağımsız söz grupları konuşma esnasında belli kalıplara

göre kurulan ve konuşanın dilinin belli kurallarına uyarak, kendince oluşturmaya bağlı olan söz dizimlik birimlerdir.

Kalıp olarak tekrarlanma söz ile deyimın başka bir ortak özelliğini, yani sürekliliğini ve anlam bütünlüğünü gösterir. Ancak üzerinde durmamız gereken husus deyimlerin kalıp olarak kullanılmasının onların sadece bir özelliği olduğunu unutmamalıyız. Oysa bazı dilciler deyimleri geniş anlamda ele alarak kalıp olma özellikleri bulunan eşdizimleri, birleşik terimleri, birleşik kelimeleri, atasözlerini, özdeyişleri bile deyimın sınırları arasına katmışlardır (Egemberdiev, 2009, s. 42). Oysa biz, kalıp özelliğini her zaman deyimın sadece bir özelliği olarak kabul ederiz.

Deyimi oluşturan sözcükler, adeta kalıplaşmış bir bütün olarak yerlerini değiştirmeden sabit sözcük grubu şeklinde kullanılır. Başka bir deyişle sözcükler, sözcüksel açıdan ilk anlamlarını kaybedip mecazî anlamda kullanılan, dilbilgisi açısından aralarındaki sözdizim (sentaks) bağları kaybolan ve tarihi gelişmesinde değişikliğe uğrayan bir sabit sözcük grubuna dönüşmüşlerdir.

Türkçede ve diğer dillerde kalıp olmasına karşın deyimler çoklukla mastar hâlinde olduklarından fiil çekimine girerler. "**Burnunu çekmek**" deyimı, "**burnunu çekti**"; "**bozuk çalmak**" deyimı, "**bozuk çaldı**"; "**güçlük çıkarmak**" deyimı, "**güçlük çıkardı**" biçiminde çekimlenebilir.

1.3.5 DEYİMLERİN ANLATIMA CANLILIK KATMASI

Bir milletin söz gücünden doğan ve doğduğu toplumun malı olan deyimlerin tümü mecaza dayalıdır (Bolulu, 1998, s. 17). Mecaz olmaları ile beraber anlamsal açıdan bakacak olursak deyimlerin en önemli özelliği konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artırması (Çotuksöken, 1992, s. 5), anlatıma canlılık katma özelliğidir (Saparbaev A. , 1997, s. 263; Karimova, 2008, s. 579). Normal kelime bir şeyin çeşitli özelliklerini, sayısını, sıfatını, eylemini vb. normal olarak gösterirken, deyim normal kelime / sözden farklı olarak bir şeyin özelliğini anlatımda canlandırır veya azaltır. Bu şekilde normal anlatıma göre deyimsele anlatım daha çekici, daha güzel, daha farklı, daha canlı daha duygusal olabilir. Türkçe ve Türk lehçelerinde deyimın anlatıma canlılık katması onun en önemli özelliği olduğu birçok dilci tarafından belirtilmiştir (Egemberdiev, 2009, s. 36). Deyimlerin anlatıma canlılık katması genelde tam olarak

ortaya çıkarken bazen de anlatım biraz tam anlaşılmayıp, anlam kesin olarak bilinmez. Yani bir şeyin bir özelliği deyim ile belirtildiği zaman daha çekici, daha canlı daha etkili veya daha kapalı olabilir. Deyimler metafor, metanomi gibi söz sanatlarından yararlandığı için anlatıma canlılık katar. Örneğin, bir şeyin acı olduğunu belirtmek için sadece acı dersek bu anlatımı duyan birisi fazla etkilenmez. Bunun yerine **“ağz yakıyor”** veya **“zehir gibi”** dersek anlatım daha etkili olur. Örnek olarak aşağıdaki kelimelerle deyimleri kıyaslayalım ki, anlatımdaki canlılık olayını daha iyi anlayabilelim:

Söz	Deyim
Erken	Sabahın körü
Yaşlanmak	Saçı başı ağarmak
Üzülme	Yüreği ezilmek
Sevinmek	Yüzü gülmek
Sevmek	Gönül bağlamak
Düşünmek	Gönlünden geçirmek

Anlatıma canlılık kazandırma özelliği dolayısıyla deyimler, konuşanı daha etkili kılar. Eserini deyimler kullanarak yazan yazar veya konuşmasında deyim kullanan bir siyasetçinin insanları etkilemede başarılı olduğu bilinmektedir. Deyimlerin anlatımda çekici olması, onları oluşturan kelimelerin etkileyici anlamlarında veya bir anlamı aşan çokanlamlı özelliği olması gibi temel özelliklerinde gizlidir. Dolayısıyla deyimler bir dilde anlatımı daha güçlü kılar. Deyimin bu özelliği doğal olarak dilin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu özelliği dolayısıyla deyimler tıpkı atasözleri gibi dili zenginleştirmektedir.

Bazen deyimler eş anlamlı kelimelerle beraber kullanılmak suretiyle de anlatıma canlılık katmaktadır (Ahmatov & Omuralieva, 1990, s. 205). Örneğin “Tarlada çalışmaktan canım çıktı, yıprandım” cümlesinde **canı çıkmak** deyimini **yıpranmak** anlamında aynı anlamdaki kelime ile beraber kullanıldı ve durumu daha çarpıcı bir dille anlatmış oldu.

Deyimlerin temel özelliklerini yukarıda gördüğümüz gibi bileşik olmaları (yapı açısından iki veya daha çok sözcükten oluşması), anlamsal açıdan kalıplaşması,

bazen cümlelerin bir ögesi olması, anlatıma canlılık katması, dilde hazır kalıp olarak kullanılması ve anlatıma canlılık katması olarak ayrıntılı şekilde ele aldık.

1.4. DEYİMLERİN İKİ VEYA DAHA FAZLA SÖZCÜK İÇEREN DİLSEL YAPILARLA KARŞILAŞTIRILMASI

1.4.1 DEYİMLER VE EŞDİZİMLER

Çoğu zaman deyimlerle birleşik kelimeler karıştırılır. Bu yanlışlara düşmekten kimi bilgilere sahip olmakla kurtulmak mümkündür. Genel olarak birleşik kelimelerin bitişik yazıldıkları, isim soyundan geldikleri, aralarına yapım ve çekim eki girmeyecek kadar kaynaşmış oldukları unutulmamalıdır. Bunun yanı sıra, deyimleri oluşturan kelime gruplarının isim ve fiil çekimlerine girdikleri, aralarına çekim ekleri aldıkları da hatırdan çıkarılmamalıdır. Ancak, bu ilkeler her ne kadar göz önünde tutulsa da, deyimlerle birleşik kelimeleri kimi zaman tam ayırt etmek imkânı yoktur. Örneğin İngilizcedeki deyimler araştırılırken dilbilimciler bile bazen eşdizimleri deyimler ile aynı alanda almaktadır (Amosova, 1963, s. 70; Şitova & Bruskina, 2005, s. 3).

Dilbilimciler arasında eşdizim (collocation) olgusunun tanımı hakkında fikir birliği yoktur. Kimi dilbilimciler eşdizimi geniş anlamda kimileri de dar anlamda ele almışlardır. Collocation terimini ilk kez kullanan bilim adamı muhtemelen Firth'dir. Firth'e göre collocation sözcükleri bir arada tutan ortaklıktır. Buna göre gece sözcüğü karanlıkla bir tür ortaklık meydana getirmektedir (Suçin, 2007, s. 114). Lyons'a göre eşdizim: “ Sözcüklerin dilbilgisel olarak birbirine bağlı bir birliktelik oluşturmalarıdır” (Dedeoğlu & Şen, 2010). Türkçede eşdizimleri Çotuksöken “kalıp söz” diye isimlendirerek “Kalıp sözler en az iki sözcükten oluşan, içindeki sözcükleri (temel) düz anlamlarını yitirmeden yeni bir kavramı, durumu, eylemi karşılayan söz öbekleridir” demektedir (Yüceol-Özezen, 2001, s. 876).

Deyimler ile eşdizimleri kıyaslayacak olursak hem deyimler hem eşdizimler birden fazla öğeden oluşmaktadır. Eşdizimler örneğin *anne baba, her zaman, yarım ada, beyin göçü, ifade özgürlüğü, geniş çaplı operasyon* olarak iki veya daha fazla öğeden oluşarak, diğer yandan bir bütünü meydana getirir ve bir anlamı ifade eder. Eşdizimlerin her ögesi aynı zamanda kendisinin önceki anlamını eşdizim olduğunda da

korumaya devam ediyor (Saparbaev A. , 1997, s. 264-265). Eşdizimleri oluşturan öğeler aynı zamanda yeni bir anlam oluşturlar. Bundan dolayı eşdizimleri deyimlerin içinde değerlendirenler de vardır (Egemberdiev, 2009, s. 50). Ancak bunların sayısı fazla değil ve son zamanlarda yapılan araştırmalar ile dilbilimciler eşdizimler ile deyimlerin farklı olduğunu dile getirirler.

Şukurov'a göre, "Birleşik terimler, birleşik kelimeler (eşdizimler) deyimisel kalıplardan farklıdır. Deyimler kalıplar birleşik leksik-semantik kategori, yani, kelimelerin ayrılmaz/bölünmez birlikteliği, bu birlikteliğin anlamı onların öğelerinden ortaya çıkmamakta ve başka dile kelimesi kelimesine (harfîyyen) çevrilemez demektedir (Egemberdiev, 2009, s. 51). Osmonova ise deyimlerle eşdizimleri kıyaslarken bazı eşdizimlerin de deyimler gibi yapısal açıdan değişmez olduğunu belirterek, deyimler gibi eşdizimlerin de iki kelimedenden oluştuğunu belirtmiştir (Osmonova, Söz cana idioma, 1970, s. 62). Aşağıdaki örnekte deyimler ile eşdizimler kıyaslanmıştır:

Eşdizimler	Deyimler
Özel sektör	Dili dolaşmak
Medeniyetler çatışması	Ağızındaki baklayı çıkarmak
Organ nakli	Cin fikirli

İstisnalar olmakla beraber genelde eşdizimler her zaman düz anlamını korurken (Yüceol-Öezen, 2001, s. 875; Biray, 2005, s. 126), deyimler ise düz anlamını kaybeder. Bundan dolayı genelde deyimler haz zaman bir dilden ikinci bir dile harfîyen çevrilemez. Eşdizimler ise başka bir dile harfîyyen çevrilebilir:

İngilizce eşdizim	Arapça eşdizim	Türkçe eşdizim
Point of view	وجهة النظر	Bakış açısı
Peace plan	خطة السلام	Barış planı
Radical change	تغير جذري	Köklü değişim

Bunun yanında deyimler genelde iki veya daha fazla kelimedenden oluşurken eşdizimler genel olarak sadece iki kelimedenden oluşurlar. Deyimlerin tüm öğelerinin

çekimleri yapılabilirken bu durum eşdizimlerin sadece son kelimesi için geçerlidir. Örneğin:

Deyimler	Eşdizimler
Gözü + m + den kaç + tı	Deve kuş + un
Gözü + n + den kaç + mış	Deve kuş + a
Hava + yı boz + du	Master yaptı + m (ben)
Hava + sını boz + muş + lar	Master yaptı + n (sen)

Bunun yanında eşdizimlerin genel olarak bünyesindeki kelimeler değişmezken bazı deyimlerde metindeki bağlama göre kelimelerin yeri değişebilir. Ancak böyle bir değişiklik deyim deyim olmaktan çıkmaz.

Örneğin:

Deyimler	Kullanım doğruluğu	Eşdizim	Kullanım doğruluğu
Köküne kibrit suyu dökmek	Doğru	Çift tırnaklılar	Doğru
Kibrit suyunu köküne dökmek	Doğru	Tırnakları çiftler	Yanlış

Bunun yanında bazı deyimlerdeki kelimelerin biri bazen kullanılmazken, eşdizimlerde böyle bir özellik bulunmamaktadır. Deyimlerde kelime kullanılmadığı (bazen eşanlamli kelimeler kullanıldığında) için **deyim varyantları (değişkeleri)** (Saparbaev A. , 1997, s. 279; Biray, 2005, s. 128; Musaoğlu & Hasanova, 2006, s. 51) meydana gelir. Buna göre eşdizimler deyimlere göre daha çok kalıplaşmış olarak karşımıza çıkar. Bazı eşdizimler bünyesindeki kelimelerin bölünmez tutumu dolayısıyla fonetik olarak deforme olmuşlardır. Örneğin: **bugün, anneanne, babaanne, milletvekili, cumartesi**, ancak deyimlerde böyle bir özellik yok. Deyimleri eşdizimlerden ayıran bir başka en önemli fark hiç kuşkusuz deyimlerin “mecazî”(anlatıma canlılık katma özelliği) olmalarıdır.

Tüm bahsettiğimiz özellikleri göz önünde bulundurulduğunda eşdizimlerle deyimlerin ortak özellikleri yanında farklı özelliklere sahip olduğu görülür. Sonuç olarak özetlemek gerekirse eşdizimlerle deyimler iki farklı dil olgusudur. Bu nedenle iki

farklı dil bilimi alanında değerlendirilir. Başka bir deyişle eşdizimler, sözvarlığında (leksikoloji), deyimler ise deyimbilimi (frazoloji) alanına girer. Bununla beraber günümüze kadar deyimleri sözvarlığında (leksikoloji) alanında değerlendirenler çoğunluk arz etmektedir.

1.4.2 DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

Atasözleri, bir ulusun uzun deneyimlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştıran toplumca benimsenmiş öz sözlerdir (Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 (Atasözleri Sözlüğü), 1993, s. 37; Çotuksöken, 1992, s. 8). Atasözleri deyimler ile en çok karıştırılan dil birimleridir. Dilcilerin bazıları atasözlerini deyimbilim alanında ele almayı savunmuşlarsa da son dönemde bu görüş genelde desteklenmemiştir (Egemberdiev, 2009, s. 54). Tabi atasözlerinin deyimlerle benzer yönleri var. Her ikisi zengin dil hazinelerinde beraber yaşamıştır. Deyimleri içeren atasözleri var olduğu gibi, deyimler de bazen atasözlerinden türemiştir (İçel, 2009, s. 205-207). Ancak bunun yanında farklı yönleri de bulunur. Biz bu farklılıklar üzerinde kısaca duracağız. Atasözlerinin deyimlerle benzer tarafları şunlardır:

- 1- Yapısı sürekli, sabit olması (Ahanov, 2008, s. 168)
- 2- Dilde (konuşmada) hazır kalıp (hazır gereç) olarak kullanılması
- 3- Anlatıma canlılık katması, mecazî olması

Atasözleri ve deyimlerin her ikisinde de kelimelerde mecaz, istiare ve kinaye vardır. Kelime dizilişleri değiştirilemez. Her ikisinde de kelimelerin eş anlamlısını kelimenin yerine koymak olumlu bir sonuç vermez, yapılarını ve anlamlarını bozar. Biçim yönünden sabit oldukları için birbirlerine benzerler. Her ikisi de dilde hazır materyal veya kaynak gibi dururlar ve hazır şekilleriyle kullanılırlar. Her ikisi de anlatıma canlılık katar, dili zenginleştirirler. Türkçedeki gibi kimi atasözleri (Akıntıya karşı kürek çekilmez) yüklemi çekimi bakımından değişikliğe uğrayarak (akıntıya karşı kürek çek-) deyimleşmiştir (İçel, 2009, s. 206). Türkçede ve Arapçada bazı deyimler

vardır ki bunların deyim veya atasözü olduğuna dair dilbilimciler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır (Yazıcı, 2003, s. 31-32).

Atasözlerinin deyimlerden farkı şöyle özetlenebilir:

1. Genel olarak atasözlerini oluşturan kelimeler düz anlamlarını korumaktadır, anlatılmak istenilen düşünce atasözünü oluşturan kelimelerin toplamının sonucunda ortaya çıkar. Örneğin: “**Bugünün işini yarına bırakma** (**لا تؤجل عمل اليوم إلى الغد**)” atasözünde tüm kelimeler sözcükler anlamını koruyarak bir işin ertelenmemesi gerektiği vurgulanıyor. Deyimlerde ise, tüm kelimeler düz anlamlarını kaybederek topluca başka anlam alırlar. Örneğin: “**dişlerini gösterme** (**لنشر عن أنيابه**)” deyiminde kelimeler kendi düz anlamlarını yitirerek **birisini tehdit etmek, sırtmak** anlamlarını almıştır.

2. Atasözleri genel kural niteliği taşırlar (Yüceol-Özezen, 2001, s. 875; Saparbaev A. , 1997, s. 275); yol göstermek, ders ve öğüt vermek amacı güderler. “**Ağaçtan maşa aptaldan paşa olmaz**” atasözü, netleşmiş bir genel kuraldır. Denenmiş, uygulanmış, her zaman ve herkes için doğru olan bir genel kural niteliğinde biçimlenmiştir. Oysa “**fiyatı kırmak**” deyiminde genel bir kural yoktur. Çünkü her zaman fiyat dondurulmaz.

3. Atasözleri sözdizimsel açıdan cümle (tümce) veya cümlelerden oluşur ve bünyesindeki sözler cümle öğelerine ayrılır. Örneğin: “**Aç ayı oynamaz**” atasözü bir cümledir ve Aç-sıfat, ayı-özne, oynamaz-yüklem. Deyimler genelde sadece cümlelerin bir ögesi olur: **Çenesi düşük Ahmet bugün susuyor** cümlesinde “**çenesi düşük**” deyimini sadece sıfattır. Buna göre genelde deyimlerin her ögesi ayrı ayrı cümle öğeleri olamaz. Deyimlerin öğelerinin hepsi cümlelerin sadece bir ögesi olur.

4. Deyimlerin birçoğu bünyesindeki öğelerin sayısına bakmaksızın benzetme ve söz sanatları ile süslüdür. Anlatıma güzellik, canlılık ve çekicilik katmak için bu şekilde kullanılırlar. Bu bakımdan, genel kural niteliği taşımazlar. Sadece belli bir düşünceyi belirtmek için kullanılır. Atasözleri ise değişik süslerden oluşan bir hüküm veya yargı bildiren bir metin, bağımsız bir edebi hazinedir (Egemberdiev, 2009, s. 59). Çünkü belirtilmek istenilen düşünce bir tümce ile sonuçlanır.

Dolayısıyla deyimler genelde durum bildirirler, mecazlı anlamı vardır. Atasözleri de bazen mecaza başvurur. Bazı deyimlerin öyküsü, efsanesi ve kaynağı vardır. Atasözlerinde ise daha çok tecrübe söz konusudur. Deyimleri anlatım kalıbı

olarak görebiliriz. Atasözleri ise kalıplara başvurmakla beraber daha çok öğütsel düşüncedir. Deyimlerde kesin hüküm, öğüt, yol göstericilik yoktur. Bu yüzden genel kural oluşturmazlar. Atasözlerinin bir hüküm bildirmelerine karşılık deyimlerde hüküm unsuru bulunmaz. Örneğin: “**Dost kara günde belli olur**” atasözünde bir hüküm, bir öğüt vardır. Oysa “**göz kulak olmak**” deyiminde bir öğüt yok, sadece bir durum var.

1.4.3 DEYİMLER VE BİRLEŞİK TERİMLER

Terimler genelde tek sözcüklüdür. Bunun yanında birleşik kelimelerden oluşan terimler de vardır ve “bitişik yazılmayan terimler, kuruluş yönünden deyimlere benzerler (Aksoy, 1993, s. 514). Şimdi birleşik terimler ile deyimlerin farkı üzerinde kısaca durmamız gerekmektedir. Bilindiği gibi terim belli bir alan gibi özel uğraş alanlarındaki özgül/özel kavramları ifade etmeye yarayan sınırlı anlamlara sahip bir tanımın kısaltılmış ifadesi şeklinde genel dilde kullanılan ve kendine özgü kuruluşu olan sözcük ya da sözcük öbeğidir. “Terim, genel olarak özel alanların kavramlarına verilen addır” (Aksan, 2003, s. 40). Bu alanlar bilim, teknik, sanat, zanaat, spor, tecim gibi birbirinden çok ayrı olabilir.

Terimler özellikle Arapça söz konusu olunca deyimlerle çok karıştırılır. Bu yüzden bu konuya değinmek istedik. Nitekim Arapçada deyim için “et-ta‘bîratu’l-ıstılâhiyye” kelimesi terimler için ise “ıstılâh” kelimesi kullanılmaktadır. Bu nedenle ikisi birbirine zaman zaman karıştırılmaktadır.

Kur’ân’daki deyimleri ele alan İzzet Huseyin Gurâb deyimlerle terimleri iki farklı isimlerle adlandırarak, deyimlerin *Idiom* veya *Idiom Expression*, terimlerin ise *Term & Terminoloji* olduğunu belirtir ve her ikisinin iki ayrı alan olduğunu vurgular (Gurab, 2005, s. 44). Ancak yazar çalışmasında bazı terimleri de deyim olarak verir. Örneğin söz konusu eserde deyim diye ele alınan *ehli kitap, suhufu İbrahim, ehli beyt* gibi bileşik kelimeler bize göre deyim niteliği taşımaz ancak birleşik terimler olabilir. Tabi bazı dilcilerin deyimi geniş anlamda ele alarak bazı karmaşık/birleşik terimleri de deyim biliminin konusu yaptığını önceki bölümlerde söylemiştik. Ancak bu kelimeler deyim değildir. Çünkü burada bu birleşik kelimeler deyim olma kriterlerine uygun değildir. Örneğin *ehli beyt* birleşik kelimesinin bir çekici yönü yok, kesin ve kesin olarak *peygamberimizin hanımları ve kızlarını, soyunu* belirtmek için kullanılır. Dolayısıyla bu birleşik terim teoloji alanı için geçerlidir. Tabi ki, tarih veya başka

sahâlar için de kullanılsa da normal iletişimde insanlar kullanırken onun bir terim olduğunu bilirler.

Belli bir sahaya ait olan ve birkaç ögeden oluşan terimler *üç talak*, *eshabı-kehf*, *ehli Şia*, *ehli Sünnet*, *büyük günahlar*, *çift turnaklılar*, *İlmli İslam*, *Asrı-saadet*, *sahih hadis*, *soru işareti*, *renk körlüğü* gibi birleşik terimler bizi yanıltmamalı. Egemberdiev birleşik terimler ile deyimlerin farklarını şu şekilde özetlemiştir:

1. Birleşik terim veya birleşik kelime-analitik metot ile oluşturulan yeni kelime veya isimlendirmelerdir. Onu meydana getiren kelimeler tek anlamlı (monosemy) düşünceyi ifade eder (Egemberdiev, 2009, s. 51). Örneğin *çekim gücü* (fizik), *deniz seviyesi* (coğrafya), *uzatma dakikaları* (spor), *yüksek tansiyon* (tıp), *meme kanseri* (tıp), *dil sosyolojisi* (bilim), *işletim sistemi* (bilişim), *anlatım yitimi* (Ruhbilim), *doğru orantılı* (Matematik) (Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 (Deyimler Sözlüğü), 1993). Buna karşılık deyimler birkaç ögeden oluşmasına rağmen tek düşünceyi çekici veya canlı şekilde dile getiriyor. Örneğin, *cehennemin dibi* (çok uzak), *çenesi düşük* (geveze, konuşkan), *cebi delik* (parasız), *mal canlısı* (paraya düşkün), *sudan ucuz* (çok ucuz), *geçim kapısı* (kazancın sağlandığı iş yeri).

2. Birleşik terim veya birleşik kelimeler bir dilden ikinci bir dile kelime kelimesine (harfiyyen) aktarılabilir veya başka dillerden olduğu gibi kabul edilebilir. Tablodaki örneklerle bakalım:

<i>Türkçe</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Rusça</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Arapça</i>
Merkezi Komite	Central Committee	Центральный комитет	Борбордук комитет	اللجنة المركزية
Basın toplantısı	Press conference	пресс конференция	пресс конференция	مؤتمر صحفي
emniyet tedbirleri, güvenlik önlemleri	safety precautions, security measures	меры безопасности, меры обеспечения безопасности	коопсуздук чаралары, коопсуздук иш аракетери	تدابير أمنية

3. Deyimlerin karakteristik özelliği anlatıma canlılık, mecaz katmasıdır. Oysa birleşik terimlerde böyle bir özellik yoktur. Bunun dışında birleşik terimler sadece tek anlamlı (monosemi) iken, bazı deyimler ise çokanlamlıdır (polysemi). Çok kullanıldığı için bazı birleşik terimler zamanla deyime dönüşebilir. Örneğin Rusçada абсолютный нуль (mutlak sıfır), удельный вес (ölgül ağırlık) (Molotkov, 1968, s. 16) terimleri deyimleşmiştir. Tüm bunlara rağmen birleşik terimler ile deyimler birbirinden farklıdır.

1.4.4 DEYİMLER VE HİKMETLİ SÖZLER, ÖZDEYİŞLER, SLOGANLAR, ARGOLAR, DUALAR

Bir bakımdan atasözlerine de benzeyen hikmetli sözler ve özdeyişler de genelde deyimlerle karıştırılan dil sanatlarındandır. Hikmetli sözleri “gerçeğe uygun, doğru ve isabetli düşünce üzerine kurulu ve hayatın faydalı tecrübelerini içeren, öğüt ve nasihat olan sözler” (Doğru, 2004, s. 12) olarak tanımlayabiliriz. Hikmetli sözler bir bakımdan atasözlerine benzemektedir, ancak atasözleri (meseller) teşbihe dayalı, özlü iken hikmetlerde esas olan manadır ve daha uzun dil birlikleridir. Hikmetli sözlerin bazen söyleyeni bellidir, peygamberler, düşünür, şair ve filozofların fasih ibareleridir (Katâmiş, 1988, s. 16-19) ve bazen de tıpkı atasözleri gibi topluma aittir. Bu yüzden hikmetli sözler özdeyişlere de benzemektedir. Özdeyişler ise “adı belli, ünlü bir kişi tarafından söylenmiştir” (Barsov, 2006, s. 5), (Şentürk, 1999, s. 294) (Blohina, 2008, s. 2-5). Slogan ise, bir kimlik, grup, örgüt veya kurumun amaç ve araçlarını genel olarak tanımlayan bir deyiş veya sözcük listesine verilen isimdir. Örneğin: ***Biz milletin efendisi değil, hizmetkârıyız. Ankara alışverişin de başkentidir.***

Hikmetli sözler, özdeyişler ve sloganların deyimlere benzer tarafı sadece onların dilde hazır gereç olmaları, bünyelerinin kalıplaşmasıdır ve farkları da kısaca şunlardır:

1. Hikmetli sözlerin, özdeyişlerin ve sloganların her bir kelimesi kendi sözcük anlamını korumakta, bir düşünceyi yansıtarak, cümle şeklinde bir anlam vermektedirler.

2. Her kelime cümle öğelerine ayrılmaktadır.
 3. Özdeyişlerin bir söyleyeni vardır, hikmetli sözlerin bazen var bazen yoktur.
 4. Bir dilden ikinci dile kelimesi kelimesine çevrilebilmektedirler.
 5. Özdeyişlerde anlatıma canlılık her zaman kendini muhafaza etmemektedir.
- (Egemberdiev, 2007, s. 53)

Deyimlerle karıştırılan bir başka dil ögesi argodur. “Argoların temelde deyimlerden tek farkı bir sözcükten oluşabilmeleri ve toplumun sadece belli kesimlerince bilinip kullanılmasıdır” (Yüceol-Özezen, 2001, s. 877), (Dubayagin & Bronnikova) .

Bütün dillerin kendi argolarından sözcük ve deyim alışverişi yaptığı da meydandadır (Hatipoğlu, 1972, s. 204). Günümüzde kullanılan bazı deyimler belki bir zamanlar argo olmuş olabilir. Buna göre bazı bileşik argolar zamanla deyimleşebilirler.

Dualar (dua ve beddualar) da bazen deyim şeklinde kullanılmaktadır. Bazı dualar çok kullanılmasının neticesinde zamanla deyimlere dönüşmüştür, **Allah unutturmasın, eline sağlık** örneklerinde olduğu gibi. Bununla beraber her duaya (dua, beddua, tesbih, sena) deyim demek kanatımızca yanlış olur (Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 (Deyimler Sözlüğü), 1993, s. 516).

1.5. DEYİMLERİN ETİMOLOJİSİ

Deyimlerin ortaya çıkması veya etimolojisi üzerinde kısaca durmamız deyim olgusunu anlamamız için yararlı olacaktır. Birçok dilbilimcinin, dillerin temel niteliklerinden saydığı ve çokanlamlılığı doğuran etkenlerin başında gelen anlam olayı, aktarmaların ürünüdür. Deyimlerin ortaya çıkmasında tüm çokanlamlılığı doğuran etkenler önemli rol üstlenmiştir. Deyimlerin ortaya çıkmasını sağlayan söz sanatlarından en önemlileri benzetme, eğretileme (metafora) ve metanomi (ad

aktarması) dir. Benzetme yoluyla deyim aktarması, hemen hemen tüm dillerde görülen bir ortaklıktır. İnsanlar anlatımı güçlendirmek için kendi kültürleriyle bağlantılı olarak, aynı durumu, kavramı ya da olguyu farklı kelimelerle ve deyimlerle anlatma yoluna giderler (Bilgin, 2006, s. 17). Aksan'ın belirttiği gibi aktarmalar insandan doğaya, doğadan insana, doğadaki nesneler arasında, somutlaştırma, duyular arasında vb. değişik şekillerde gerçekleşir (Aksan, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, 2006, s. 62). Aşağıda değineceğimiz gibi değişik şekillerde ortaya çıkan bu sanatlarda deyimlerin nasıl ortaya çıktığı görülecektir.

1.5.1 BENZETME (TEŞBİH)

Her dilde, anlatımı güçlendirmek, canlı kılmak için yararlanılan dil olaylarından, söz sanatlarından biri benzetmedir. Benzetme, bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek, canlandırabilmek için bir başka nesneden, bir başka eylemden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirir (Aksan, 2006, s. 61), (Çelik, 2010, s. 15). Kelimelerin bir şeyin üst dereceyi bulan bir vasıfta diğer bir şeyin ortaklığına delâlet etmesi «teşbih» adını alır (Bilgegil, 1989, s. 134). Teşbih (benzetme), bir nesne, olay veya eylemdeki herhangi bir özelliğin daha güçlü ve etkili bir şekilde ifade edilebilmesi için kendisiyle maddî veya manevî benzerlik ilişkisi içinde olduğu düşünülen başka bir nesne olay veya eylemin özelliğinden yararlanılarak anlatılması olayına denir.

Örnek verecek olursak Ahmet, aslan gibi kuvvetlidir cümlesi, Ahmed'in kuvvette aslanla paylaşımını ifade ediyor. Demek ki, burada bir teşbih vardır. Teşbihi meydana getiren unsurlara teşbihin öğeleri denir. Teşbihin öğeleri dörttür:

- a) Benzeyen (Müşebbeh),
- b) Benzetilen (Müşebbehün bih),
- c) Benzetme yönü (Vechu'ş-şebah veya vechüt-teşbîh),
- e) Teşbih edatı (Edâtû't-teşbîh).

Bunlardan ilk ikisi, teşbihin taraflarını oluştururlar. Taraflar; birbiriyle mukayese edilen varlıklar, heyetler, kavramlardır. Ortak vasfı zayıf surette taşıyan

unsur, müşebbeh, kuvvetli surette taşıyan unsur da müşebbehün bih adını alır. Yukarıda gördüğümüz örnekte «Ahmet» müşebbeh, «aslan» da müşebbehün bihtir.

Karşılaştırma aracı olan müsterek vasfa da, «vech-i şebah» denir. Aynı örnekte «kuvvetli» kelimesi vech-i şebah olarak karşımıza çıkar. Benzerlik, teşbih edatıyla ifâdesini bulur. Türkçe edebiyatta “gibi, asa, vech, vâ, sanki gûyâ, kadar, misâl...” gibi birçok teşbih edatları kullanılmıştır.

Deyimlerin kaynağı teşbih olmakla beraber teşbihin ileri derecesi “et-teşbihu’l belîğ”in mecazdan (metaphore) farklı olup olmadığı hakkında dilciler arasında fikir birliği yoktur (Momunaliev, 2008, s. 95) (Sklyarevskaya, 1993, s. 12-14). Çokanlamlı kelimelerin yanı sıra deyimlerin ortaya çıkmasında teşbihler önemli rol oynamışlardır. Kırgız dilcisi Egemberdiev deyimlerin etimolojisi(kökenbilimi)ne değinirken deyimlerin en çok benzetme ile ortaya çıktığını belirtmekte ve ele aldığı deyimlerin her birinin çıkış hikâyesi üzerinde durmaktadır. Bunlara örnek olarak da Kırgızca **külü dodo bolbogon, ot alıpay kaluu, taş boor vs.** gibi deyimleri vermektedir (Egemberdiev, 2009, s. 166). Arapça deyimler de eski Arap dilcilerince teşbih alanında ele alınmıştır. Bu durumda teşbih sanatından, çok anlamlı kelimeler gibi deyimler de çok yararlanmıştır diyebiliriz.

1.5.2 ÖDÜNÇLEME (İSTİÂRE)

Çok anlamlı kelimeler ve deyimlerin ortaya çıkmasında önemli olan dil sanatlarından biri de istiaredir (metafora; ödünçleme; eğretileme; deyim aktarması). İstiarenin kelime anlamı bir şeyin ödünç verilmesini veya ödünç alınmış bir şeyin iadesini istemektir. İstiare yapılırken bir lafız manasını iâre yoluyla başka bir lafza bırakır; bir engel, karine de, gerçek mananın düşünülmesini önler. İstiare yerine bugün "eğretileme" ya da "deyim aktarması" gibi terimler de kullanılmaktadır (Doğru, 2004, s. 67). Buna göre, bir edebiyat sanatı olan istiareyi şöyle tarif edebiliriz: Arada bir engel (karîne-i mâni'a) bulunmak şartıyla, bir sözü benzerlik ilgisiyle kendi manası dışında kullanmak, istiâre adını alır (Bilgegil, 1989, s. 154) (Bolelli, 2001, s. 83-85).

İstiare (metafora) değişik bilimlerin yaklaşımlarına göre, değişik açılardan ele alınmasına rağmen genel olarak anlam aktarma olayı olarak görülmektedir (Glucksberg, Understanding Figurative Language, From Metaphors To Idioms, 2001, s.

3). Dilbilimde de bu sanattan yararlanılmaktadır. Bir genç kızın fidan gibi ince, narin yapılı ve çekici olduğunu belirtmek üzere, onun için *fidan gibi* ya da *ceylan gibi* benzetmeleri yapılır. Ancak benzetme ilgeci kaldırılarak bu genç kız *fidan* ya da *ceylan* göstergeleriyle anlatılırsa burada artık birer deyim aktarması söz konusudur (Aksan, 2006, s. 63).

1.5.3 AD AKTARMASI (METANOMY)

Ad aktarması, mürsel mecaz gibi değişik adlarda anılan metanomy Arapçada “mürsel mecaz” olarak isimlendirilmektedir. Doğan Aksan ad aktarmasını “Bir kavramın, kendisi kullanılmadan, ilgili, bağıntılı olduğu bir başka kavramla, bir başka göstergeyle dile getirilmesi” (Aksan, Her Yönüyle Dil, 2003, s. 188) olarak tanımlamaktadır. Bir sözün, arada gerçek manasını düşünmeğe bir engel bulunmak şartıyla, benzerlik dışında tam bir ilişki yüzünden, kendi manası dışında kullanılmasına mürsel mecâz derler. Mürsel mecazı çeşitli “alakalar/ilgiler” (sebebiyet, müsebbebiyet, cüziyyet, külliyet vb. oluşturmaktadır. Bu şekilde ad aktarmasının deyimlerin oluşmasında önemli etken olduğu bir gerçektir.

Deyimlerin aynı dili kullanan toplumların tarih boyunca edindikleri deneyimlerin bir sonucu olarak hayat kazandıkları rahatlıkla söylenebilir. Bazı deyimlerin kaynağı olarak fıkralar, masallar, efsaneler, tarihsel olaylar (Çotuksöken, 1992, s. 6) vb. gösterilebilir. Aynı şekilde bazı kelimelerin yan anlamıyla kullanımları, söz sanatlarından bizim burada bahsedemediğimiz **alüzyon (allusion)** (Subaşı, 1991, s. 33), **kinaye** (Doğru, 2004, s. 60) v.b. de deyimlerin çıkış kaynakları olmuşlardır.

2. BÖLÜM

KUR'ÂN'DA GEÇEN DEYİMLERİN KIRGIZCA KARŞILIKLARI

2.1. ARAPÇADA DEYİM VE DEYİMBİLİM ÇALIŞMALARI

Bugün deyim diye adlandırdığımız ve dilbilimin bir alanı haline gelen deyimbilim, Batı dilbiliminde olduğu gibi Arapçada da ayrı bir alan olma niteliğini henüz kazanmamıştır. Şimdiye kadar Arapçadaki deyimler atasözleri ile beraber ele alınıp incelenmekteydi. Deyimlerin incelenmesi Batıda 19. yüzyılın ikinci yarısına rastlarken Modern anlamda Arapçada bu ad altında yapılan müstakil çalışmaların tarihi ise çok yenidir. Ancak bu Arapçada eskiden deyim bulunmadığı anlamına gelmemeli. Çünkü aşağıda kısaca değineceğimiz gibi şu ana kadar deyimler retorik (belagat) ve leksikoloji (söz varlığı) ilimlerinde (Uşakov, 1996, s. 14) ve atasözleri, çok anlamlılık ve beyan ilminin teşbih, kinaye, istiare gibi konu alanlarında genel olarak ele alınmaktaydı. Klasik dönemde bu alanda yapılan araştırmalar deyimleri atasözlerini birlikte ele alan çalışmalardır (Doğru, 2004, s. 4). Buna göre biz Arapça deyim için zengin bir literatürle karşılaşmaktayız. Modern anlamda ise deyim konusunda verilmiş müstakil özgün eserler çok sınırlı sayıdadır (Sînî, Husayn, & ed-Dûş, 1996) Mukaddime, (Bekirov, 2009, s. 17). Deyim konusunu modern anlamda ele almamasına rağmen Arapçada deyimleşme olgusuna dilbilimsel, anlamsal (dini metinlerin tercümesi ve sözlüklerde anlamının verilmesi alanlarında vb.) değinen araştırmaların tarihi çok eskidir. Kerim Zeki Husamuddin eski deyim kaynaklarını genel olarak deyimleri ele alan eserler ve deyimleri özel olarak ele alan kitaplar diye iki ana alanda ele almıştır (Husâmuddîn, 1985, s. 45-46). Biz ise bu araştırmaları dört alandaki kitaplar olarak:1.Edebiyat ve Belağat kitapları 2. Mesel kitapları 3. Sözlükler 4. Filolojik kitaplar diye ayırabiliriz.

Edebiyat ve Belagat kitaplarında deyimler genelde beyan ilmi alanında ele alınmıştır. Bu alanda deyimlere değinen İbn Kuteybe'nin (öl. 276 / 889) *Edebu'l-Kâtib*, el-'Askerî'nin (öl. 395 / 1004) *Kitâbü's-Sinâ'ateyn*, es-Seâlibî'nin (öl. 430 / 1038) *Sihru'l-Belâğa* ve *Sirru'l- Berâ'a* adlı eserleridir. Edebiyat ve belağat kitaplarının teşbih, istiare, kinaye konularında deyimlere değinilmektedir (Bolelli, 2001, s. 117-149).

Mesel kitaplarında deyimler atasözleri kapsamında ele alınmıştır. Yazarlar genel olarak deyim için “mesel” terimini kullanmışlar (Husâmuddîn, 1985). Mesellerin derlenmesine daha hicretin 1. yüzyılında, Mu‘âviye b. Ebî Sufyân (41-60 / 61-679) döneminde başlandığı anlaşılmaktadır. Deyim konusuna değinen kitapların başında Ebu Feyd el-Meâric b. ‘Amr es-Sedûsi’nin (öl.195 / 810) *Kitâbu’l-Emsâl* adlı eseri, Ebu Talib el-Mufaddal b. Seleme’nin (öl.290 / 902) *Kitâbu’l-Fâhir* adlı eserleri gelmektedir (Gurab, 2005, s. 18-19) (Demirayak & Çögenli, 2000, s. 115-116). Eskiden deyimlerin mesel (atasözü, vecize, hikmet vb.) alanında ele alındığı göz önünde bulundurulduğunda mesel kitapları incelendiğinde birçok deyim tespit edilebileceğini düşünmekteyiz.

Sözlüklerde deyimlerin ele alınması genel olarak bir kelimenin anlamı verilmesi ve bu kelimenin daha sonra değişik kelimelerle kullanılması şeklinde verilmiştir. Kelimenin anlamı verilirken ara sıra deyimlerde kullanımına da değinilmiştir. Bu eserler içinde yine es-Se‘âlibi’nin (öl. 430 / 1038) *Fıkhu’l-luğa* adlı eseri, Zemahşerînin (öl. 583 / 1143) *Esâsu’l-Belâğa* adlı eseri gösterilebilir. Deyimleri içermesi bakımından bu sayı çoğaltılabilir. Ali Kâsimî bazı deyimleri ihtiva etmesi bakımından sözlüklerin kıyaslama tablosunu çıkartmıştır (Kâsimî, 1979, s. 20). Kanaatimizce deyimleri ele alması bakımından Arapça sözlüklerin incelenmesi ayrı bir araştırma konusudur.

Filolojik kitaplar içinde deyimleri başka konular içinde ele alan kitaplar İbn Fâris’in *es-Sâhibî fi-Fikhu’l-Luğa*, Kudâme b. Ca’fer’in (öl. 320 / 932) *Cevâhiru’l-elfâz* (*Kitâbu’l-elfâz* olarak da bilinir (Demirayak & Çögenli, 2000, s. 160)) vb. başka eserlerdir. Bu eserlerle de deyimler özel alanda değil genel olarak başka konular içinde ele alınmıştır.

Tüm diller gibi Arapça da deyimler konusunda çok zengin olmasına rağmen modern dilbilimin deyim anlamıyla Arapçada deyimleri ele alan araştırmalar son derece sınırlı sayıdadır ve bu alanın hâlâ araştırmaya ihtiyacı vardır (Bekirov, 2009, s. 22). Modern anlamda Arap dilinde bu konuya ilk değinen muhtemelen İsmail Mazhardır. Ellinci yılların başında İsmail Mazhar “*Kâmusu’l-Cumeli ve’l-Ibârâtü’l-Istılâhiyye*” (قاموس الجمل و العبارات الاستلاحية) adlı sözlük yayınlamış bu kendi deyimleriyle İngilizce-Arapça Sözlük alanında cümle ve deyimleri ele alan ilk çalışma olduğunu belirtmiştir. Zeki Husâmuddîn’in belirttiği gibi “Mısır’daki büyük kütüphanelerde de nüshası

bulunmayan bu sözlük” (Husâmuddîn, 1985, s. 32) İngilizcedeki terkipleri (söz dizileri) Arapça okuyucuya kendi dilinde anlatmak, İngilizcedeki deyim olgusu hakkında bilgi vermek ve tercüme alanında İngilizcedeki mecazî ifadelerin çevrilmesine yardımcı olmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Daha sonra deyim olgusuna değinen Ali Kâsimî ise 1979 senesinde *el-Lisanu'l-Arab* dergisinde yayınladığı makalede deyim tanımı yaparak modern Arapçadaki sözlüklerin deyimleri göz ardı ettiğini, oysa Zemahşerî'nin *Esasu'l-Belaga*, İbnu Manzur'un *Lisanu'l-Arab*, Feyruzabadi'nin *el-Kâmûsu'l-Muhit*'inde yüzlerce deyim bulunduğunu belirtmektedir (Kâsimî, s. 19). Ali Kâsimîden daha sonra deyim ayrıntılı bir şekilde ele alan Kerim Zeki Husâmuddîndir. Onun 1985 yılında Mısır'da yayınlanan "*et-Ta'bîru'l-Istîlâhî*" isimli eseri bu alanda yazılmış müstakil eserlerin ilki ve en güzelidir. Eserde deyim tarihçesi, deyimlerin anlambilimsel, söz dizimsel ve biçimbilimsel yapısı incelenmekte, deyim olmayan yapılarla deyim olgusu karşılaştırılmaktadır. Yazar Batıda “deyim” terimi üzerinde ittifak oluştuğunu ancak Arapçada bu konuda ne ittifak bulunduğunu, ne de deyim olgusunda bir açık düşünce oluştuğunu dile getirmektedir (Husâmuddîn, 1985, s. 17).

1979 ve 1985 senelerindeki yukarıda sözünü ettiğimiz yazarlarımızın araştırmalarından sonra modern anlamda ilk defa deyim alanında bir sözlük basılmıştır. Bu Ahmed Ebû Sa'd'ın 1987 senesinde basılmış *Mu'cemu't-Terâkîb ve'l-Ibârâtî'l-Istîlâhiyyeti'l-Arabiyye el-Kadîmetu minhâ ve'l-Müvelled* isimli deyimler sözlüğüdür. Sözlükte genel olarak deyimler ağır basmakla/olmakla beraber eşdizimler, meseller (atasözleri), vecizeler vb. verilmiştir. Bununla beraber bu sözlüğün Arapça alanındaki önemli bir boşluğu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Daha sonra deyimleri dar anlamda ele alan *el-Mu'cemu's-Siyâkî li't-Ta'bîrâtî'l-Istîlâhiyya* (Deyimlerin Bağlamsal Sözlüğü) sözlüğü Mahmud İsmail ve beraberindeki heyet kaleme almışlardır. Sözlüğün hedefi yazarın belirttiği gibi “Arap okuyuculara ve Arapçayı öğrenenlere deyim anlamasında yardımcı olmak, dilbilim araştırmalarına ve deyim sözlük alanına katkı sağlamak, tercüme alanında çalışanlara yardımcı olmaktır.

Kur'ân'daki deyimleri ele alan İzzet Huseyin, Gurâb'ın *et-T'abîrâtî'l-Istîlâhiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Diresatun fi't-Terâkîbi ve'd-Dilâle* adlı eseri 2005 senesinde kaleme alınmıştır. Tezimizin konusunu farklı biçimde ele alan bu eserde

yazar deyimbilim olgusuna değinerek deyimnin tanımını yapmakta ve daha sonra konulara göre Kur'ân'daki deyimleri sınıflandırmaktadır (Gurab, 2005, s. 7-12).

Tüm bunlara rağmen tüm dillerde olduğu gibi Arapçada da deyim olgusu tam olarak zihinlerde oturmadığından araştırmalarda çeşitli ihtilaflar söz konusudur. Bu yüzden Arapçada deyimnin tanımı üzerinde durmamız ve onun sınırlarını çizmeye çalışmamız konumuzu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

2.2. ARAPÇADA DEYİMİN TANIMI

Daha önce de belirttiğimiz gibi deyim konusu eskiden mesellerle beraber alındığından deyimle meselin (atasözünün) arasında büyük bir karmaşıklık söz konusudur. Dilciler de deyim için çeşitli terimler kullanmışlardır. Batı dillerindeki deyim için kullanılan terimler üzerinde daha önceden durmuştuk. Şimdi burada Arapçadaki deyim için kullanılan terimler üzerinde durulacaktır. Arapçada bir taraftan deyim olgusu zihinlerde yeniden yerini alırken diğer taraftan da deyim için hangi terimin kullanılacağı tartışma konusu olmaktadır.

Önceden tüm dilciler “mesel” terimini kullanmak üzere ittifak etmişlerdir. Daha sonraki çeşitli dil ve sözlük araştırmalarında dilcilerin konuya yaklaşırken değişik görüş ve terimleri kullandıkları görülmektedir. Deyimin karşılıkları olarak Arapçada *tabir, terkeb-terâkib, mustalahât, teâbîrul istilâhiyye, ibârâtul istilâhiyye, mesel-emsâl* gibi değişik terimler kullanılmıştır (Bilgin, 2006, s. 26-31). Kerim Zeki Husâmuddîn deyim için kullanılan terimleri aşağıdaki şekilde vermiştir:

1.el-İbârâtu'l –Me'sûra (العبارة المأثورة)

2.el-Kelâmu'l –Me'sûr (الكلام المأثر)

3.el-Kavlu'l –Me'sûr (القول المأثور)

4.el-Kavlu's-Sâir (القول السائر) (Husâmuddîn, 1985, s. 19)

Tabi bunlar dışında da Arap dilcilerinin kullandıkları çeşitli terimler vardır (Bilgin, Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşâfı, 2006, s. 26). Bazı dilcilerin

atasözleri ile deyimleri ayırmak için bu terimlere başvurdukları görülmektedir. Zeki Husâmuddîn bu alanda kullanılan değişik terimlerden örnekler verir ve tüm bunlara rağmen eskilerin de bazen kullandıkları **et-Ta‘bîru’l- istilâhî** **التعبير الاصطلاحي** teriminin deyim için kullanılmasını öngörür (Husâmuddîn, 1985, s. 25-31). Çünkü bu terim deyim için uygun ve çeşitli dil kitaplarında ara sıra kullanılmaktaydı. Hem önceki terimler deyim olgusunu tam olarak yansıtmamakta, hem de atasözü ile deyim olgusunun zihinlerde karışmasına yol açmaktadır. Tabi ki, bu terimi deyim anlamında ilk olarak kimin kullandığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu terim, daha yakın zamanda ve yaygın olarak ikili sözlüklerde (İngilizce-Arapça) ellili yıllarda kullanmaya başlanmış terim **العبارات الاصطلاحية** terimi olmakla beraber daha sonra belli zaman diliminde bu alanı geliştirmek için kimse uğraşmamıştır. Terimi **العبارات الاصطلاحية** diye deyim anlamında kullanan yukarda da kısaca değindiğimiz gibi İsmail Mazhardır (Husâmuddîn, 1985, s. 32). Bunu “deyimsel ifadeler, terimsel ifadeler veya ağıdalı sözler” şeklinde tercüme etmek mümkündür (Bilgin, 2006, s. 31). Zeki Husâmuddîne göre ise **التعبير الاصطلاحي** terimini kullanmamız bu olguyu açıklamak için yeterli ve uygun görülmektedir. Biz de bu terimin Arapçada deyim için kullanılmasının uygun olduğunu düşünüyoruz.

Arapçada deyim tanımı diğer dillerde deyim için yapılan tanımlar ile örtüşmektedir. Deyim için Zeki Husâmuddîn “Deyim-herhangi bir dildeki, kalıp özelliği bulunan, bir veya daha fazla kelimeden oluşan, bu kelimelerin harfî anlamları değişerek topluca başka anlam alan tabirsel özel biçim” tanımını yapmaktadır.

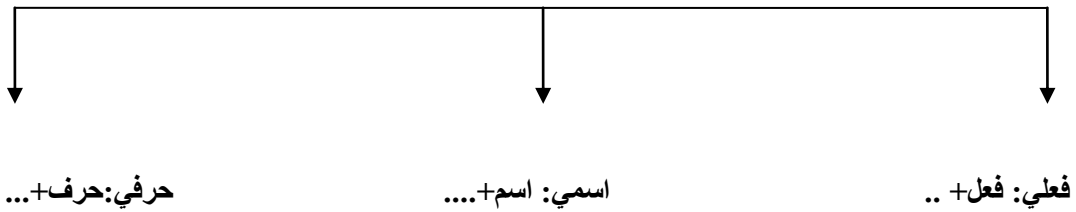
Ali Kâsimî ise deyim tanımı için “Deyim iki veya daha fazla kelimenin toplanarak, tek bir anlam birliği içerisinde hareket etmesidir” demektedir. Deyim; iki veya daha fazla sözcükten meydana gelen tek tek anlamları toplamından farklı yeni bir anlam ifade eden dilsel birimdir (Sînî, Husayn, & ed-Dûş, 1996, s. Mukaddime). Yukarıdaki tanımlardan hareketle Arap dilinde deyimi şöyle tanımlayabiliriz: “Genellikle iki veya daha fazla sözcüğün yan yana gelerek kendi gerçek anlamlarından sıyrılarak fazlaca bir değişikliğe izin vermeyecek şekilde tek bir dilsel birim halinde bir takım söz sanatlarının etkisiyle yeni bir anlam kazandığı etkili ve sanatlı anlatım biçimi olan kalıplaşmış dil ögesidir” (Sînî, Husayn, & ed-Dûş, 1996, s. Mukaddime) (Kâsimî, 1979, s. 28).

Modern anlamda Arapça deyimlerin tanımı batılı kaynaklardan alındıkları için ve giriş bölümümüzde deyimlerin detaylı tanımını yaptığımız için biz bu tanımlar üzerinde burada fazla durmayacağız. Ancak farklı dillerde yapılan deyim tanımları bazı dillerdeki deyim tanımına uymadığı için burada Arapça deyimlerin karakteristik özellikleri üzerine durmamız konumuzu açısından daha uygun olacaktır.

2.3. ARAPÇA DEYİMLERİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Arapçada da deyimler diğer diller gibi özellikler taşımaktadır. Deyimleri yapısal açıdan ele aldığımızda onları birçok çeşide ayırabilir, buna göre de deyimlerin yapısı hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Bu ana kadar yapılan araştırmalarda deyimlerin yapısı bakımından ayrıntılı olarak tasnif edilmiştir (Uşakov, 1989, s. 12), (Doğru, 2004, s. 73). Ancak biz deyimleri başlangıçtaki sözcük türleri açısından üç ana kategoride ele alabiliriz. Bunları sınıflandırmada Arapça kelime tasnifi esas alınmaktadır. Buna göre Arapçada deyimler, *fîl deyimleri* veya *fille başlayan deyimler*, *isimle başlayan deyimler* ve *harfî cer ile başlayan deyimler* olarak sınıflandırılabilir.

التعبير الاصطلاحي

1. Fiille başlayan deyimler:

Fiil ile başlayıp ardından harfî cer veya isim gelen deyimlerdir. Arapçada da tıpkı İngilizcedeki gibi fiiller diğer söz öğeleri ile anlam değiştirmektedir. Bu alana önem verilmesi gerekmektedir. Nitekim fiili deyimler veya deyimse fiiller (phrasal verbs) konusunda İngilizcede yüzlerce araştırma yapılmış iken (Allsop, 2000)

(McCarthy & O'dell, 2007) (Seidl, 1990), Arapçanın bu yönünün göz ardı edildiğini düşünüyoruz. Fiil ile başlayan deyimler diğer deyimlere göre sayı itibariyle en fazla olan gruptur. Bu tür deyimler birçok araştırmacı tarafından deyim olmayan yapılarla karşılaştırılmaktadır. Fiili deyimlere örnekler:

Deyim	Anlamı	Harfi Çevirisi
رجع بخفي حنين (Sînî, Husayn, & ed-Dûş, s. 56)	Yenilmek, eli boş dönmek	Huneyn'in ayakkabısıyla dönmek
حمل على	Sorumlu tutmak, üzerine yüklemek	Üzerine yüklemek
مال على	Eziyet etmek	Üzerine eğilmek
أوصد الباب في وجهه (Uysal, 1997, s. 91)	Eli boş çevirmek	Kapıyı yüzüne kapamak

Fiille başlayan deyimlerin özelliklerinden biri, fiillerinin bazen çekime girebilmesidir. Örneğin “yardım etmek, yardım elini sunmak” anlamındaki أخذ بيده deyimini tıpkı diğer dillerde olduğu gibi çekime girmektedir.

Deyim	Şahıs
أخذ بيده	Tekil muzekker
أخذت بيده	Tekil muennes
أخذوا بيده	Çoğul muzekker

2. İsimle başlayan deyimler: İsim ile başlayıp, ardından başka öğeler (fiil, harfi cer vb.) gelen deyimlerdir. Örneğin:

Deyim	Anlamı	Harfi çevirisi
ابن السبيل	Yolcu	Yolun oğlu
خفيف العقل	Akılsız, budala	Aklı hafif
خاوية على عروشها	Alt üst olan, yıkılan	Çardağı üzerine boş

İsimle başlayan deyimler isim tamlaması, isim cümlesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşit deyim grupları arasında işbu (أخ، بنت، ابن، أب، ذات، ذو، أب، بنت، ابن، أخ) olan isim

tamlamaları da sayılmaktadır. Örneğin: أم الخبايث “kötülüklerin anası/şarap” (Koçak, 2004, s. 46), دُو شَوَكَةٍ “Güçlü, kuvvetli”(Enfal, 8/11), أُولَى الْأَبْصَارِ “fazilet/basiret sahipleri (Hud, 11/116).

3. Harfî cer ile başlayan deyimler: Harfî cer ile başlayıp ardından başka öğeler(fiil, isim vb.) gelen deyimlerdir. Örneğin:

<i>Deyim</i>	<i>Anlamı</i>	<i>Harfî Çevirisi</i>
على رأس	Sorumluluğunda (birisinin)	Başı üzerinde
خلف القضبان	Hapiste (duvarlar arasında)	Parmaklıklar arkasında
بَيْنَ أَيْدِيهِ وَأَرْجُلِهِ	Uydurarak, iftira etmek	Elleri ve ayakları arasında

Tüm dillerdeki deyimler yapısal farklarına göre anlamsal açıdan da farklılık göstermektedir. Batı dilleri için deyimlerde bulunması gereken özellikler ve tespitler diğer dillere bazen uymamaktadır. Bundan dolayı araştırmamızın giriş bölümünde deyimlerin ana özellikleri esas alınarak Arapçadaki deyimlerin anlamsal yönüne burada değindik. Arapçada da deyimler tıpkı diğer dillerde olduğu gibi bileşen (iki veya daha fazla öğeden oluşan), anlamsal açıdan kalıplaşmış, dilde hazır kalıp olarak kullanılan, anlatıma canlılık katan özelliklere sahiptir.

Arapçadaki Deyimlerin bazı sözdizim özelliklerine bakacak olursak “Arapça deyim... ağırlıklı olarak cümle halinde bulundukları ve özellikle de fiil cümlesi şeklinde geldikleri tespit edilmiştir” (Doğru, 2004, s. 72). Bu özellik Arapçada da diğer dillerde olduğu gibi fiilî deyimlerin çok olduğunu göstermektedir.

Arapçada deyimler dışında da kullanılan çeşitli mecazî ifadeler vardır. Biz bunlara da kısaca değinmek istiyoruz. Çünkü bunun Arapça deyimlerin sınırını belirlememiz için gerekli olduğu düşüncesindeyiz. Arapçada diğer dillerden farklı olarak, **mukennâ** (مَكْنَى), **mubennâ** (مُبْنَى) , **musennâ** (مُثْنَى) gibi değişik nesneler için kullanılan lâkapları da deyim sınırları içinde sayıp sayılmayacağı konusuna değinmek gerekmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar bu lakapları da deyim sınırları içinde ele

almışlardır. Bize göre bu isimlendirmeler deyimleşme derecesine ulaşanları dışında deyim değildir. Çünkü bazıları kesin olarak bir bitkinin, bir hayvanın özel ismi olmaktadır (Şimşek & Uzun, 1991, s. 10). Bazılarının ise mecazî yönü ağırlık basmaktadır.

Mukennâya örnekler: أبو الحصين - kurt, أبو الحارث - tilki.

Mubennâya örnekler: ابن الأيام - tecrübeli adam (Katâmiş, 1988, s. 24) veya yaşlanmış (Ebû Sa'd, 1987, s. 20), بنت الفكر - iyi konuşabilen adam, düşünce, fikir.

Musennâya örnekler: القمران - ay ve güneş, الجديدان - gece ve gündüz, المشرقان - doğu ve batı.

Arapça deyimlerin basit şekilleri diye **mukennâ** (مكْنَى) , **mubennâ** (مُبْنَى) , **musenna** (مُسْنَى) gibi değişik nesneler için kullanılan lakapları, deyimsele ifadeleri ele alan Zeki Husamiddin, onları anlamsal yönden değişik gruplara ayırarak deyimlerin önemli kaynaklarından saymaktadır (Husâmuddîn, 1985, s. 270-275). Yukarıdaki gibi ifadelerden bazıları zamanla kullanıla kullanıla herkes tarafından anlaşılır olmuş (ابن السبيل) gibi, ancak son söz sanatı olan musennâ (مُسْنَى) bizim ölçütlerimize göre deyim sayılmamaktadır.

Bunun yanında Modern Arapçadaki bazı deyim üzerine yapılan çalışmalara değinmek gerekmektedir ki onlarda da deyim olgusu için çeşitli fikirler bulunmaktadır ve bazen deyim olmayan ifadelere de deyim denildiğine sıkça rastlamaktayız.. “Modern Arapçadaki Deyimlerin Bazı Formları” adlı makalesinde deyimleri ele alan Vefâ Kamil, Arapçadaki deyim olgusuna değinmekte ve bazı deyim olmayan ifadeleri de deyim olarak vermektedir (Feyad, 2001, s. 901-904). Örneğin: البيت - kızılordu; الجيش الأحمر - beyaz saray, فيروسات الإنترنت - internet virüsleri vb.gibi. Bize göre söz konusu ifadeler kalıp ifadelerdir ve deyim değildir.

Yine aynı şekilde Rusçadaki deyimler ve Arapça karşılıklarını sözlük çalışmasında ele alan Favzi de Rusça deyimlerin Arapça ve Mısır lehçesindeki karşılıklarını verirken atasözlerini de kullanmaktadır (Drozdov, 1991, s. 111). Böylece

modern anlamda da deyim olgusunu ele alan çalışmalarda karmaşıklık devam etmektedir.

Yine modern Arapçadaki deyimleri ele alan Muhammed Dâvûd'un sözlük çalışmasında da deyim olmayan ifadeler ele alınmaktadır. Deyim sözlüğü olarak isimlendirilmesinden dolayı biz aşağıdaki ifadelerin deyim sınırı dışında tutulmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz.

1. Normal veya çokanlamlı kelimeler: إجراءات، إجهاض، احتضان، استقال،
(Muhammed Davud, 2003, s. 22-40).

2. Terimler: إستشراق، استقلال، اسلوب vb. (s. 32-66).

Tüm bahsettiklerimizden hareketle Modern Arapçada deyim olgusunun çok karmaşık olduğu ve bu alanın bilimsel araştırmalara ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanla bağlantılı olarak, aşağıda değineceğimiz gibi Kur'ân'daki deyimlerin deyim olarak algılanması ve aktarılması da çok sorunlu bir konudur.

2.4. KUR'ÂNDAN GEÇEN DEYİMLERİN ALGILANMASI VE AKTARILMASINDAKİ SORUNLAR

Kur'ân deyimleri alanında günümüze kadar birkaç araştırma yapılmıştır. Buna rağmen bu alanı daha açılmamış hazine diyebiliriz. Çünkü dilbilimde deyim olgusunun kesin çizgilerle çizilememesi, özellikle Arapçada modern anlamda deyim alanındaki araştırmaların daha yeni olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu alanın oldukça zor ve karmaşık olduğu ortaya çıkacaktır. Hele hele ilahî bir mesajın Arapça olarak insanlara doğru biçimde aktarılmasının yanı sıra bu mesaj içerisindeki deyimsel ifadelerin başka bir dile aktarılması ciddiye gerektirir.

Kur'ân'da hangi kelime gruplarının deyim ve hangi kelime gruplarının deyim olmadığı konusu üzerine durmamız gerekcek ki, bu bizim konuyu sınırlandırmamız ve deyim olgusunu diğer deyim olmayan kelime gruplarından ayırt etmemize yararlı olmaktadır.

Daha önceden değindiğimiz gibi deyimlerin ortaya çıkmasına teşbih gibi söz sanatları etki etmiştir. Bununla beraber her teşbihe de deyim demek doğru olamaz. Tabi ki deyimlerin ortaya çıkmasında teşbih, istiare, kinaye, ad aktarması gibi söz sanatları büyük rol oynamıştır ve bu konuya yukarıda değinmiştik. Ama her teşbihe de deyim dememiz doğru olmasa gerekir. Teşbih ile deyimlerin farkını ortaya koymak ise ayrı bir araştırmayı gerektirir ve tezimizin sınırları dışındadır.

Deyimlerin iki veya daha fazla kelimeden oluştuğunu söylemiştik. Bu konuya değinmemizin nedeni ise Kur'ânda geçen bazı çok anlamlı kelimelerin bazı araştırmalarca deyim olarak ele alınmasıdır. Deyimden farklı olarak çok anlamlı kelime tek kelimeden oluşmakta ve çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.

Her türlü mecazî ifadeye deyim demek de kanatımızca doğru değildir. Bu konuyu Fedorov, "Rus Edebî Dilinin Deyimler Sözlüğü"nde en güzel şekilde şöyle açıklamaktadır: "Bir yazar herhangi bir yerde duyduğu veya kendisi hayal ettiği mecazî ifadeler dilin bir yaygın kullanımı olmamıştır ve başka eserlerde de yoktur. Böyle ifadeler sözlüğümüzün sınırları dışındadır" (Fedorov, 2001, s. 5). Buna göre araştırmamızın konusu olan Kur'ân'ın sadece deyimler açısından değil, çok anlamlılık, söylem, bağlam ve metinbilimi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Kur'ân'da geçen her çeşit mecazî ifadenin de deyim olarak değerlendirilmesinden kaçınılmalıdır ve deyim dediğimiz dil olayı iyice araştırılmalıdır.

Eskiden deyimler meseller (atasözleri) ile beraber ele alındığından dolayı bu alanda karmaşıklık olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu modern çalışmalarda da kendini göstermektedir. Nitekim günümüzde yayımlanan bazı makalelerde de bu karmaşıklığa devam edilmektedir.

Bu ana kadar yapılmış Kur'ân deyimlerini konu alan çalışmalardan örneklerle bazı deyim olmayan ifadelere değinmek istiyoruz. Söz gelimi dilbilimde deyimbilimin geniş ve dar anlamda ele alındığını hatırlatmak istiyoruz ki, geniş anlamdaki deyimbilimin (Amerikan /Batı deyimbilimi) alanına deyim ile beraber, atasözleri, bazı

yan anlamlı kelimeler, kalıp ifadeler, özdeyişler de girmektedir. Dar anlamda ele alınan deyimbilimde (Sovyet/Rus) ise deyimler sadece belli kriterler ile ele alınmaktadır ve deyim olmayan yapılar deyimlerin sınırları dışında kalmaktadır.

Bilindiği gibi Kur’ân mecazî yönden çok zengindir. Kur’ân’da “çeşitli manalarda kullanılan müşterek lafızların mevcut olduğu müşahede edilir. Bir kelimenin bir ayette ifade ettiği mana ile, yine aynı kelimenin diğer ayetlerde ifade ettiği anlamlar aynı olmamaktadır. Buna tefsir iliminde “vücûh” denilmektedir. Böyle çok anlamlı kelimelerin Arapçadan Türkçeye çevirilerindeki yanlışlarına dikkat çeken İşler hudâ, sû’, salât gibi kelimelerin çeşitli anlamları üzerine durmuştur (İşler, 2001, s. 388-389). Böyle çok anlamlı ve mecazî kelimeleri de deyimler içine almak kanatımızca yanlış olur, çünkü tek göstergeden oluşan kelimeleri yukarıda değindiğimiz gibi deyimlerin içine almamıştık.

Kur’ân-ı Kerim’in edebi beyân şekillerinden olan emsâlle anlatım, onun icâzlarından bir tanesidir. Bu temsili anlatım mesellerin yanı sıra deyimsele anlatımı da kapsamaktadır. Kur’ân’ın bu üslûbu, daha ilk asırlarda, İslam alimlerinin dikkatini çekmiş ve genel olarak Arab dilinde emsal ve Kur’ân’da emsal konularında onlarca müstakil eserler te’lif edilmiştir (Ulutürk, 1995, s. 8). Modern anlamda bu mesel konularını ele alan kitaplar günümüzde de yazılmaya devam etmektedir. Ancak bu eserlerde hâlâ atasözü, mesel, deyim gibi konular beraber ele alınmakta ve karmaşıklığa devam edilmektedir.

Kur’ân’daki deyimleri ele alan Koçak’ın “*Kur’ân’da Deyimler*” adlı tezine göz attığımızda deyim konusunun gereğinden fazla abartıldığını görmekteyiz. Deyimlerin özelliklerinden bahsedilirken mesellerden hareket edilmiş, atasözü (mesel) ve deyim farkı net olarak ortaya konulmamıştır. Aynı şekilde bazı deyim olmayan ifadeler de deyim olarak ele alınmıştır. Örneğin: **أهل الكتاب - Ehli- Kitap, حضره الموت – ona ölüm geldi, هو لباس لها - o onun elbisesidir, örtüsüdür, إلى يوم الدين - din gününe (kiyamete), هو مزمّل - o müzemmil** gibi ifadeler bize göre deyim değildir. Çünkü **Ehli- Kitap** kesin ve kesin kitap indirilenleri (Yahudiler ve Hrsitiyanları) ifade eden bir terim veya isim, **ona ölüm geldi** demek de normal söz dizimsel ifadedir. Ölümün bir insana gelmesini başka nasıl ifade edebiliriz ki? Demek bu ifade de bize göre deyim değildir. Aynı şekilde **o onun elbisesidir, örtüsüdür** ifadesinde de bir kıyaslama, teşbih vardır, belki **örtü, elbise** kelimesi çok anlamlı bir kullanımdır, Kur’ân’a has bir kullanımdır ve

deyim derecesine yükselmemiş, deyim niteliği kazanmamıştır. **Din günü** ifadesi de kıyamettin Kur'ân'daki isimlerinden biridir.

Eğer böyle isimlerin hepsini deyim olarak kabul edersek Kur'ân'da geçen tüm özel ve değişik isimleri de deyim olarak ele almamız gerekir ki, bazılarını açıklamalar ile zor anlarız. Oysa deyimlerin herkes tarafından anlaşılması gereklidir. **Müzemmil** kelimesi de Kur'ân'ın kullandığı özel kelime, isim veya terimdir diyebiliriz. Çok anlamlı böyle kelimeler Kur'ân'da çoktur ve eğer böyle özel terimleri, çok anlamlı kelimeleri de deyim olarak ele alacaksak o zaman deyimlerden geçilemez. Bir de deyim tanımının içine çok anlamlı kelimeleri de almamız ve tanımı değiştirmemiz gerekir ki, bu da bizim yukarıda bahsettiğimiz bir ifadenin **deyim olma** kriterlerine (kıstasına) terstir.

Kur'ân'daki deyimleri ele alan Abdücelil Bilgin'in *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerînin Keşşaf'ı* adlı doktora tezinde de deyim olarak ele alınan bazı kelimeler bize göre deyim değildir. Bunların bazıları:

1. **أمة - ümmet, ümmeten** (Bilgin, s. 105), **الاسم isim, nam** (s. 72), **اليقين – ölüm** (s.426) gibi ifadeler deyim değil aksine terim veya çok anlamlı kelimelerdir. Çünkü tek ögeden oluşmaktadır ve çok anlamlı kelimeler gibi birçok anlama (ölüm, kıyamet, kesin bilgi vb.) sahiptir.

2. **تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ – Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da...** Bu âyet de deyim olarak ele alınmıştır (s.164). Ancak bu ifade bize göre deyim değil Kur'ân'ın kendisine has bir bedduadır. Tabi yukarıda bazı bedduaların zamanla yaygınlaşarak halk arasında kullanıla kullanıla deyim derecesine yükseldiğinden bahsetmiştik. Ancak bu ifade, bizim deyim kriterlerimize göre deyim değildir.

Arap dilbilimcilerinden Kur'ân'daki deyimleri ele alan İzzet Hüseyin Gurâb (2005) *Kur'ânda Deyimler (et-T'abîrâtü'l-Istîlâhiyye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm)* adlı kitabında da bazı deyim olmayan ifadelere yer vermiştir ki biz bunu yukarıda da değindiğimiz gibi Arapçada deyim olgusunun hâlâ sınırları çizilmediğinden dolayıdır, diye düşünüyoruz.

Gurâb'ın Kur'ân'da geçen ve deyim diye ele aldığı deyim listesinde **صُحُفْ -İbrahim sahifeleri**, **رؤيا يوسف -Yusufun rüyası** gibi eşdizimler, **خليل الله -Halilullah** (İbrahim peygamberin lakabı), **البيت المعمور ، البيت العتيق - eski ev, beytul**

ma'mur (Kabenin diğer isimleri, lakapları) gibi lakaplar الحرام، الحاقة، الحسنى gibi özel isimler، ليلة القدر، أهل البيت gibi terimler de geçmektedir ve bunlar da bize göre deyim değildir.

Aynı şekilde V.D. Uşakov'un 1996 senesinde kaleme aldığı "*Frazeologiya Korana*" (*Kur'ân'ın Deyim Varlığı*)-*Opit sopostavleniya frazeoreçeniy Korana i arabskogo klassičeskogo yazıka* (*Kur'ân ve Klasik Arap Dilindeki Deyimlerin Karşılatırılması Üzerine Deneme*)" adlı kitapta da deyim olmayan ifadeler yer verilmiş ki bu yanlışlıklara da konumuz gereği değinmeyi yararlı buluyoruz. Yazarın bu kitabı sırf Kur'ân Deyimleri üzerine duran ve alanındaki en önemli boşluğu dolduran bir kitaptır.

Kitabın birinci bölümünde Arapçadaki Deyimler üzerine durulmuş, ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise Klasik Arapçadaki deyimlerin yapısal özelliklerinde bahsedilerek, deyimler yapısal açıdan kategorize edilmiştir. Dördüncü bölümde ise meselimsi-vecizeli ifadeler üzerine durulmuştur ve onların tanımları yapılmıştır. Burada yazar meselleri, özdeyişleri de deyimlerin sınırı içine almaktadır ve "işbu çalışmada meseller (atasözleri) ve özdeyişler (hikmetli sözler) de diğer deyimsel tümceler gibi..deyimlerin sınırı içindedir.." (Uşakov, *Frazeologiya Korana* (Opit sopostavlenia frazeoreçeniy Korana i arabskogo klassičeskogo yazıka), 1996, s. 100) demektedir. Yazarın yukarıdaki ifadesinin yanında meseller (atasözleri) ve özdeyişler (hikmetli sözler)in yanı sıra bize göre deyim olmayan bazı ifadeler de deyim kapsamında değerlendirilmiştir. Nitekim çalışma sonundaki ekte verilen deyimlerin listesinde biz aşağıdaki gibi deyim olmayan ifadelerle karşılaştık (yazarın kullandığı transkripsiyon olduğu gibi verildi):

1. **Ummu l qurâ** –harfî olarak "köylerin anası" yani Mekke. Bu ifade bize göre deyim değil sadece Mekkenin lakabı veya özel ismidir.

2. **Banû âdama**- harfî olarak "Ademin oğulları" yani insanlar. İşbu ifade de bize göre deyim değil, çünkü bunda herhangi bir mecaz yok kesin ve kesin insanlar kastediliyor. Nitekim Arapların kendilerinin de kaleme aldıkları deyimler sözlüğünde bu deyim deyim olarak ele almamıştır.

Aynı durum **banu 'israila** "İsrail oğulları" yani Yahudiler ifadesi için de geçerlidir.

3. Aynı şekilde *bi-‘izni llâhi* “Allah’ın izniyle”, *fi rahmati llâhi, fi sabili llâhi* gibi ifadeler düz anlamlı ifadelerdir ve bize göre deyim sayılmamaktadır.

4. *Yu’tûna z-zakâta, tama mîkât, mâ sâ’a llâhu* gibi ve buna benzer ifadeler de bize göre deyim sayılmamaktadır. Nitekim *Yu’tûna z-zakâta*, “zekât vermek” ifadesi düz anlamıyla kullanılmaktadır.

Yine Kur’ân’da geçen bazı Arapça deyimler ve tabirlerin ilk Kur’ân tercümelerinden TİEM 73’teki Türkçe karşılıkları üzerine makale yazan Suat Ünlü de bize göre bazı deyim olmayan ifadeleri de deyim diye almıştır (Ünlü, 2008, s. 119-120). Örneğin: وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا Evlerinize kapıdan giriniz (Bakara, 2/189) ifadesi bize göre deyim değil, düz anlamıyla kullanılan tümcedir.

Kur’ân deyimini yanında çok anlamlı kelimeler, teşbihler, kinayeler, mecazî ifadeler (her türlü mecaz kelimeler) kullanmıştır. Tüm bu ifadelerin ayrı ayrı kategorilerde ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Kur’ân’ın geldiği dönemdeki Arab Edebiyatının çok ileri seviyede olduğu ve Kur’ân’ın da bu bağlamda eşsiz (îcâz) oluşunu dikkate alırsak, mecazî ifadelerin, eşsiz dil sanatlarının çok kullanıldığı bir gerçektir. Bunları dikkate aldığımızda her mecazî ifadenin deyim olarak ele alınması kanatımızca doğru değildir. Deyimlerin deyim olabilmesi için bu çalışmamızın Birinci Bölümünde değindiğimiz gibi kriterler konulmalı ve deyimler bu sınır içerisinde değerlendirilmelidir.

2.5. DEYİM ÇEVİRİSİNİN ZORLUKLARI VE İZLENEN YÖNTEMLER

Çeviri sürecinde deyimler karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. “Normal kelimeler nazaran deyimlerin çevirisi özel yöntemleri gerektirmektedir” (Osmonova & Düşşömbiev, 2000, s. 37). Hele hele çeviri sürecinde deyim çevirisi özellikle kutsal metinler söz konusu olunca daha dikkatli ve sorumlu olmamızı gerektiriyor. Dilin kültürle iç içe olduğu göz önünde tutulduğunda deyimler de kültürün çok önemli bir parçasıdır. Bu yüzden deyimleri çevirirken deyimlerin kültürü yansıtmaya konusuna

özellikle dikkat etmemiz gerekmektedir. Bunun yanı sıra bazı deyimler kitaplarda, bazı deyimler günlük konuşma dilinde daha çok kullanılmaktadır. Deyim çevirisinde tüm bunları dikkate almamız gerekmektedir.

Deyim çevirisinde karşılaşılan sorunların en önemlisi Baker’ın belirttiği gibi “metinde geçen deyim’in farkında olmaktır” (Baker, 1992, s. 65) (Suçin, 2007, s. 151). Çünkü bir metinde geçen deyimleri fark etmek her zaman mümkün olmayabilir. Bir de dilcilerin deyim tanımları, deyme yaklaşımları farklı olduğu için de kimilerince deyim olarak görülen söz unsurları kimi araştırmacılarca deyim olarak kabul edilmemektedir. Buna bir önceki Kurân’daki deyimlerin algılanması konusunda şahit olduk. Bu yüzden deyimlerin tespiti çevirmen için önemlidir. Aksoy’un belirttiği gibi bazı deyimlerden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamları dışında değildir (Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 (Atasözleri Sözlüğü), 1993, s. 66). Örneğin “*çoğu gitti azı kaldı*”, *ismi var cismi yok*”, *kimi kimsesi yok*”, *dosta düşmana karşı*”, “*iyi gün dostu*” gibi ifadeler “yarı-deyim” niteliği taşımaktadır.

Bunun yanında deyimlerin hem sözcüksel hem deyimsel anlamları olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Kırgızcadaki “*kol kötörüü*” (*el kaldırmak*) deyimini hem düz anlamda hem deyimsel anlamında kullanılır. Örneğin: *Şirin cakındagan avtobustu körüp toktotmokchu bolup kol kötördü*” (*Şirin yaklaşmakta olan otobüsü gördükten sonra durması için el kaldırdı*), *Şirin küyoosunun korduğuna çıday albay aga coop katarı kol kötördü*” (*Şirin kocasının şiddetine dayanamadı ve ona karşılık olarak el kaldırdı*) cümlelerinde olduğu gibi deyimler bazen fark edilmesi zor olmaktadır.

Deyimlerin tespiti konusu daha önce de belirttiğimiz gibi sınırları çizilmesi zor olan konulardandır. Aşağıda da ayrıntılı olarak değineceğimiz üzere deyim çevirisinin bir başka sorunu kaynak dil deyiminin hedef dilde karşılığının bulunmamasıdır. Bir dil bir anlamı tek bir sözcükle ifade etmeyi tercih ederken başka bir dil aynı anlamı şeffaf bir ifadeyle anlatmayı tercih edebilir. Başka bir dil ise aynı anlam için bir deyim kullanabilir.

Bunun yanında bir başka sorun da deyimlerin farklı bağlamlarda, farklı sıklıklarda kullanılmasıdır. Bu dillerin bulundukları coğrafya, yaşadıkları tarihi süreç, din, kültür gibi farklılıklardan dolayıdır. Bu konuyu daha iyi anlamak için aşağıdaki örneklere bir göz atalım, bu örnekte “baş” kelimesinin iki defa kullanılmasıyla oluşan çeşitli dillerdeki deyimlerin kullanım alanı belirtilmiştir:

<i>Deyimler</i>	<i>Harfî çevirileri</i>	<i>Anlamları</i>	<i>Kullanıldıkları durumlar</i>
جعل رأسه برأسه Arapça deyim	Başını başına yapmak	Kendini başka birisine denk görmek	Birisi başka birisini kendine eşit gördüğü durumlarda kullanılır
Baş başa vermek, Türkçe deyim	Baş başa vermek	Bir konuda görüş birliği ve işbirliği yapmak	Birbirlerinin düşüncesinden yaralanmak üzere birkaç kişinin toplanıp bi konuyu görüşmesi için kullanılır
Башка баш кошулуу, Kırgızca deyim	Başa baş katılmak, başa baş eklenmek	Evlenmek, yuva kurmak	Birileri yeni yuva kurduklarını ifade etmek için kullanılır
голова в голову, Rusça deyim (Ambraceyçik, 2007, s. 42)	Baş başa	Başa baş yarışmak	Biri diğeriyle baş başa rekabet ettiğinde kullanılır

Görüldüğü gibi, benzer bir yapıdaki deyim farklı dillerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunların kullanım durumları da farklı olduğu için deyimlerde de “sahte” dostların var olduğu görüşüne varıyoruz. Çevirmenin veya deyim öğretmenin söz konusu noktaya dikkat etmesi ve bu konuda bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Deyim çevirisinde karşılaştığımız bir başka sorun kaynak ve hedef dillerin metin normlarında deyimlerin farklı sıklıkla kullanılmasıdır. Arapça ve Çince gibi dillerde genel olarak yazılı metinlerde deyimlerin kullanılma sıklığı sözlü dile (halk

diline) göre daha az olduğu söylenebilir (Suçin, 2007, s. 155). Buna karşılık İngilizce ve Rusçada hemen hemen tüm metin türlerinde deyim kullanılabilir.

“Rusçada *“baş kaldırmak”* deyiminin anlamı *“başı dik gururlanıp gezmek”*’tir. Özbekçede (Türkçe ve diğer Türk lehçelerinde de) aynı deyim Rusçadaki anlamının yanı sıra *“birine karşı isyan etmek, birine savaş açmak”* anlamları vardır. Hacımüftüoğlu’nun de belirttiği gibi: “Bazen de iki dildeki deyimler aynı oluguya işaret etmelerine rağmen ne sözcük anlamları ve ne de zihinde çizdikleri imajlar birbirine benzemektedir” (Hacımüftüoğlu, 2008, s. 264). Bundan dolayı çevirmenin bunun gibi hatalara dikkat etmesi gerekmektedir” (Salomov, 1961, s. 96).

Deyim çevirisinin zor olma özelliğini deyimlerin ana özelliği olarak gören Zeki Husâmuddîn’e göre deyim çevirilerinin sorunlu oluşunun zor olmasının üç ana nedeni vardır:

1. Deyimlerin mecazî doğası
2. Dillerin çevre ve kültürel alanının değişik ve çeşitli olması
3. Deyimi kuşatan durum ve eğilimlerin herkesçe bilinmemesi (Husâmuddîn, 1985, s. 37).

Suçin’in belirttiği gibi “kültür odaklı deyimlerin çevrilmesini zorlaştıran husus, deyim içerdiği özgül öğeler değil, taşıdığı anlam ve kültüre özgü bağlamlarla olan ilişkisidir (Suçin, 2007, s. 153). Buna göre “diller arasındaki kültürel farklar çevirmenlere büyük zorlukları beraberinde getirmektedir” (Awwad, 1989, s. 58). Yalçın’ın örnek verdiği gibi “derdini Marko Paşaya anlat” deyimini Türk kültürüne özgü bir deyimdir... fakat bu deyim çevirisi yapılan dilin, yani amaç dilin okuyucusu tarafından bilinmemektedir ve dolayısıyla çeviride kültürel farklılıktan kaynaklanan bir sorun olacaktır. Bu sorunu çözmek amacıyla, çevirmen bir dipnotla açıklama gereği duymuş ve okuyucusunu bilgilendirmiştir (Yalçın, 2003, s. 50-51).

Yukarıdaki sorunları göz önünde bulundurduğumuzda “deyimlerin çevirisi nasıl sağlıklı yapılabilir?” sorusuna cevap aramamız gerekmektedir. İşte burada günümüz dilbilim ve çeviribilimin “eşdeğerlik (equivalence)” yaklaşımı ortaya çıkar. Kısaca “kaynak dil metninin içerik ve üslûp özelliklerinin erek dil metninde tam olarak

yansıtılması” (Wills, 1977, s. 77) diye tanımlayabileceğimiz eşdeğerlik deyimlerin çevirisinde de izlenmesi gereken bir çeviri yaklaşımıdır diyebiliriz.

Deyim çevirisinde eşdeğerlik genel olarak aşağıdaki üç şekilde gerçekleşmektedir.

1. Eşdeğer çeviri; deyimlerin deyimler ile çevirisi
2. Serbest söz birliktelikleri; söz dizimleri ile çeviri
3. Eşdeğer kelimelerle çeviri

Eşdeğer çeviride kaynak dildeki deyim ile hedef dildeki deyim aynı anlamı ifade ettikleri için çeviri tam anlamıyla hedefine ulaşmış olur. Çevirinin sağlıklı olabilmesi için çevirmenin bu yolu tercih etmesi gerekmektedir. Eşdeğer çeviri yapıla bilmesi için çevirmenler çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Biz buna göre eşdeğer çeviriyi çeşitlere ayırabiliriz:

1.a. Mutlak eşdeğer deyim çevirisi. Bu çeviri stratejisi genelde evrensel deyimler için kullanılmaktadır. Deyimler hem anlamsal açıdan hem yapısal açıdan kaynak ve hedef dilde birbirine tam uyuşmaktadır. Ancak tüm deyimler için bu strateji kullanılamaz. Çünkü değişik dillerde böyle deyimlerin sayısı çok azdır. Örneğin:

<i>Türkçe</i>	<i>İngilizce</i>	<i>Rusça</i>	<i>Kırgızca</i>	<i>Arapça</i>
Ateşle oynamak	To play with fire	играть с огнем	от менен ойноо	لعب بالنار
İki yüzlü	Two faced	двуликий янус (дволиций)	Эки жүздүү	ذو الوجهين

Eşdeğer çevirinin bir başka çeşidi olan **deyim transferi** stratejisini de bazı dilciler/çevirmenler ayrı bir strateji olarak vermektedirler (Kunin A. , 1984, s. 10) ancak biz deyim transferi dediğimiz konuyu çeviride mutlak eşdeğer alanında ele aldık. Bazı dillerin başka dillere etkisi sonucu bir dilden ikinci bir dile deyim transferi olabilir ancak bu tam eşdeğerlik alanında ele alınabilir. İngilizceden Türkçeye, Arapçaya geçmiş olan *give green light-yeşil ışık yakmak* deyimini bunun en güzel örneğidir. Ancak bazı deyimleri hedef dilde olduğu kadar kaynak dilde de var diye olduğu gibi çevirmek anlamın tam olarak aktarılamamasına neden olur. Çünkü deyimlerin transferinde bazen deyimler kelimesi kelimesine çevrilir ve bu da komik sonuçlara yol açar.

1.b. Tam eşdeğer çeviri. Bu çeviride kaynak dildeki deyim hedef dile çevrilirken kaynak dildeki deyim hedef dilde anlamsal, biçimsel anlatım ve sözlük öğeleri açısından eşdeğer ancak yapısal açısından farklıdır (İsabekov, 2005, s. 9) (Arsent'eva, 1989, s. 97). Bununla beraber hem hedef dilde hem kaynak dilde deyim uyandırdığı/çağırıştırdığı anlam eşdeğer niteliktedir. Konuyu daha iyi anlamak için örneklere bakalım:

<i>Kaynak dildeki deyim</i>	<i>Hedef dildelki deyim (eşdeğeri)</i>	<i>Her iki dildeki anlamı</i>
الخدمة بالقمة	Boğaz tokluğuna (Çögenli, 1993, s. 15)	Az paraya (çalışmak)
جَعَلَ عَالِيَهُ سَافِلَهُ	Alt üst etmek	Yıkmaq, harabeye çevirmek, yok etmek
تنفّس نفسه الأخير	Son nefesini vermek (Akdağ, 1999, s. 154)	Vefat etmek, ölmek
يده على قلبه	Elini vicdanına koymak	Doğruluk ve dürüstlükten ödün vermemek

Tam eşdeğer çeviride anlamsal açıdan tam eşdeğerlik sağlanmasına önem gösterilmelidir. Yani hedef dil ve kaynak dildeki deyim yapısal açıdan bir iki kelime farklı olabilir ama anlamsal ve pragmatik (kullanımsal) açıdan eşdeğer olmalıdır. Kaynak dildeki deyim uyandırdığı düşünce hedef dil okuyucusun zihninde de uyandırmalıdır.

1.c Yarı eşdeğer çeviri

Yarı eşdeğer çeviride kaynak dildeki deyim hedef dile çevrilirken hedef dilde anlamsal açıdan eşdeğer ancak anlatım, yapısal ve sözlük öğeleri açısından farklıdır. Yarı eşdeğer çeviride dikkat etmemiz gereken husus deyimlerin farklı sıklıklarda ve durumlarda kullanılmasına özen göstermemiz gerekmektedir.

<i>Arapça Deyim</i>	<i>Türkçe Deyim</i>	<i>Deyimin Anlamı</i>
يَكْشُرُ عَنْ أَنْيَابِهِ	Aba altından sopa göstermek	Birini tehdit etmek, korkutmak, gizli şekilde korkutmak
عَلَى مَدَارِ السَّاعَةِ	Gece gündüz (demededen)	Aralıksız, her zaman, zamanın uygun olup olmadığına bakmadan

Deyim çevirisinde Vinogradov'un dediği gibi “deyimleri deyimler ile çevirmeye çalışmıştır...ama hedef dilde o deyimın karşılığı yoktur..varsa da biçimsel/kullanımsal olarak karşılığı olmayabilir. Böyle durumda tek kelime eşdeğerliliği, açıklama yolu ile çeviri bazen de deyim transferi (kalkirovanie) bize yardım eder” (Vinogradov, 2001, s. 97).

2. Deyimlerin serbest söz birliktelikleri /söz dizimleri ile çevirisi

Deyimlerin söz birlikleri ile anlamlarının çevrilmesi deyim çevirisinde sıkça kullanılan bir stratejidir. Çünkü bir deyimın eşdeğeri her zaman hedef dilde bulunmaya bilir (Abdullaev, et al., 1980, s. 8). Bu deyimlerin kültürler ile iç içe olduğundan kaynaklanmaktadır ve dilin özelliği kendini gösterir (Oruçev, 1976, s. 7). Deyim dilin bir zenginliği olarak bir kültürü taşıdığına göre bazen deyimlerin çevirisi imkânsızlaşır. Bunun gibi durumlarda deyimleri normal söz bileşenleri ile çevirmek zorunda kalırız. Örneğin :

<i>Deyimler</i>	<i>Serbest çevirisi/Anlamı</i>	<i>Harfî/Bağımlı çevirisi</i>
رَقَّ حَالُهُ	Durumu kötü olmak, parası az olmak	Hali incelmek, durumu incelmek
فَوْقَ الْوَصْفِ	Kelimelere sığmayan, ihtişamlı olan, görkemli, yüce, vasfı güzel	Sıfat üstünde, vasıf üstünde
عَقَدَ قَلْبَهُ عَلَى (الشَّيْءِ)	Karar vermek, azmetmek, aklına koyma, niyet etmek	Kalbini bir şeye düğümlemek
كَثِيرُ الرَّمَادِ	Cömert, para veya yardım vermeye hazır olan	Külü çok olan

Yukarıda görüldüğü gibi kaynak dildeki deyim hedef dile deyim olmayan ifadelerle, yani serbest söz dizileri ile çevirilebilir.

3. Deyimlerin kendilerine eşdeğer kelimelerle çevrilmesi. Deyim çevirisinde izlenen son metot da deyimlerin tek kelimelerle hedef dile çevirme stratejisidir. Buna göre deyimler tek kelimeyle ifade edilir. Bu deyimlerin tek kelimeye eşdeğer (equalent) olma özelliğinden dolayıdır. Konuyu daha iyi anlamak için örneklere bakalım:

<i>Deyim</i>	<i>Kelimeyle çevirisi/Anlamı</i>	<i>Harfî /Bağımlı çevirisi</i>
ابْنُ السَّيْلِ	Yolcu	Yolun oğlu
جَلَّ عَنْ الْحَصْرِ	Hesapsız, bol	Hesaptan büyük
حَابِلُهُمْ وَنَابِلُهُمْ	Hepsi, tamamı	Habili ve Nabili
خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا	Bomboş, harabe, ıssız	Çardağı üzerine boş
فِي جَنَاحِي طَائِرٍ	Kaygılı, tasalı, endişeli	Kuşun kanatlarında

Deyimlerin tek kelimeyle çevrilmesinde dikkat etmemiz gereken husus deyimlerin mecazî (anlatıma canlılık katma) özelliğinin kaybolmamasına dikkat edilmesi gerektiğidir. Ne var ki bazı deyimler yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir durumu, bir olayı daha canlı ve renkli anlatırken tek kelimeyle aynı durumu verdiğimiz zaman kaynak dilde anlatılmak istenilen anlamı hedef dile tam olarak verememiş oluruz. Bu yüzden deyimler tek kelimeye eşdeğer olsa da deyimleri tek kelimeyle çevirmekten kaçınmalıyız ve bu yapılacaksa son çare olmalıdır.

2.6. KUR'ÂNDÂ GEÇEN DEYİMLERİN KIRGIZCA KARŞILIKLARI

Kur'ân'ın özellikle tercüme yoluyla anlaşılacak durumunda olduğu coğrafyaların insanları için deyimsele ifadelerin anlaşılmasında önemli problemlerle karşılaştığı bilinmektedir. Çünkü deyimsele ve mecazî ifadeler, bir olayın veya durumun gerçek anlamından uzak kelime gruplarıyla yansıtılması işlevini görürler. Bu durumda anlatılmak istenilen düşünceler hedef dildeki kültürün diline tam olarak aktarılmalıdır. Tabi bu durumda hem kaynak dilin hem hedef dilin her yönüyle iyi bilinmesi gerekmektedir.

Deyimlerin Arapçadan Kırgızcaya çevrilmesinde biz Kur'ân'ın Kırgızca tercümelerine baktık. Deyimlerin doğru veya yanlış aktarıldığını tespit etmek için, bazen de deyimlerin gerçekten deyim olup olmadığını öğrenmek için herkes tarafından ana kaynak görülen tefsirlerden yararlanmaya çalıştık. İncelediğimiz Kur'ân'ın Kırgızca çevirileri aşağıdaki çevirilerdir:

1. Mansur, Alauddin, *Kur'ân'ı-Kerim (Kırgızca tercümesi)*, Bişkek, 2004.

2. İsmailov, Abdışükür; Abdılđaev, Düşşön; Doolov, Sadıbakas; Gavay, Sadık; *Iyık Kur'ân*, Bişkek, 2006.

3. Alimbekov, Nadırbek, *Kuttuu Kur'ân* (Şiir olarak), Bişkek, 2008.

Bunların dışında bizim için Kırgızcası en iyi dediğimiz Ernest Tursunov'un Rusçadan Kırgızcaya çevrilmiş Kur'ân tercümesi bulunmaktadır. Deyim çevirilerini doğru kabul ettiğimiz durumlarda bu çeviriye de başvurdık. Son olarak da Al-Muntahab adlı tefsirin Cumalı Abdimalik uulu (Badirov) tarafından yapılan Kırgızca çevirisinden de yararlandık.

Deyimlerin karşılıklarını verirken aşağıdaki sıra takip edilmiştir.

1. Arapça deyim-Kur'ânda geçen deyim genelde üçüncü tekil müzekker şahıs ve geçmiş müzekker fiil şeklinde veya kullanıldığı gibi verilmiştir.

2. Deyimin geçtiği Kur'ân' suresi/sureleri ve âyet/âyetlerin numarası verilmiştir.

3. Deyimin geçtiği âyetlerden biri konu anlaşılır olması için altta Türkçe terümesi ile verilmiştir. Deyimin Türkçe çevirisind Diyanet meali kullanılmıştır.

4. Deyimin Kırgızca meallerdeki karşılığı yazarları ile beraber verilmiştir.

5. Değerlendirme kısmında bazen doğrudan çevirinin doğru olup olmadığı bazen ise deyim ile ne anlatılmak istenildiği, hangi çevirmenin konuyu daha iyi çevirdiği ve gerekli görüldüğünde bizim çeviri önerilerimiz verilmiştir.

2.6.1. KUR'ÂN DEYİMLERİNİN DEYİMLER İLE ÇEVİRİSİ

Kur'ân'daki deyimlerin her zaman diğer dillerde karşılığı bulunmadığını belirtmiştik. Bununla beraber kaynak dildeki deyimlerde anlatılmak istenilen durumu, olayı, düşünceyi hedef dildeki bir başka deyimle ifade edebiliriz. Aşağıda çevirisini yaptığımız Kur'ânda geçen deyimler ve Kırgızca karşılıkları deyimlerin deyimler ile çevirisinde deyim anlamını vermede mümkün olan en son gayretidir.

2.6.1.1. Deyim: اَبْيَضٌ وَجْهُهُ Âl-i İmran, 3/106

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, “İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın” denilir. Âl-i İmran,3/106

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüzü ak boluu (Mansur, 2004)

İsmailov: cüzü agaruu (İsmailov, Abdılđaev, Doolov, & Gavay, Bişkek)

Alımbekov: cüzü carık boluu (Alımbekov, 2008)

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyimın anlamı Kırgızcaya doğru olarak aktarıldığı söylenebilir. Ancak Mansur ve Alımbekovdun çevirileri “Cüzü ak, cüzü carık” deyimini ile anlam eşdeğerlik sağlanarak manası daha anlaşılır ve yeterli aktarılmıştır.

2.6.1.2. Deyim: اقشعرُّ جلْدُهُ Zumer, 39/23

Deyimin geçtiğı âyet ve anlamı:

اللّٰهُ نَزَلَ اَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانًى تَفْشَعِرُ مِنْهُ جُلُودُ الدِّينِ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلَى ذِكْرِ اللّٰهِ ذَلِكِ هُدًى اللّٰهُ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de (vücutları da) kalpleri de Allah’ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur’ân Allah’ın hidâyet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur. Zumer, 39/23.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: terileri (büt deneleri) titirep ketüü

İsmailov: deneleri titiröö

Alımbekov: terisin kuruşturuu, denesine korkunuç alıp keluu

Değerlendirme: Çevirilerde anlamı ifade etmek için serbest söz birliktelikleri kullanılmıştır. Ancak burada anlatılmak istenilen durum için “дене бою дүр этүү” (ürpertir duymak) deyimini kullanabiliriz.

Öneriler: дене бою дүр этүү, аза бою дүркүрөө (ürpertir duymak), жүрөгү калтыроо (yüregi korkmak, ürpermek).

2.6.1.3. Deyim: أَلْقَى فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ

Âl-i İmran, 3/151

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

سَلَقَى فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ

Hakkında hiçbir delil indirmedeği şeyleri Allah’a ortak koştuklarından dolayı; inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız. Barınakları da cehennemdir. Zalimlerin kalacakları yer ne kötüdür. Âl-i İmran, 3/151

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderine korku saluu

İsmailov: cürögünö korkunuç saluu

Alimbekov: cüröktörün korkunuçka tolturuu

Değerlendirme: Deyim burada kelime kelimesine çevirilmiş. Kırgızcada “cürögünö korku saluu”, “dilderine korku saluu” şeklinde bir deyim bulunmamaktadır. Bununla beraber anlatılmak istenilen düşünce serbest söz dizimleri ile aktarılmıştır. Burada aynı durumu ifade etmek için eşdeğer deyimler kullanılabilir.

Öneriler: жүрөгүн түшүрүү (korkutmak), жүрөгүнүн сары суусун алуу, (korkutarak kendine bağlamak, korkacak duruma düşürmek)(Konkobayev, s.194).

2.6.1.4. Deyim: إِتَّبَعَ خُطَوَاتِ (فلان)

Bakara, 2/168.

Deyimin bulunduğu âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطَوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helâl ve temiz olanlarından yiye! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. Bakara, 2/168.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: artınan erçüü

İsmailov: erçüü

Alımbekov: izin basuu (izin baspagıla)

Değerlendirme: Deyimin anlamı İsmailov’da tek kelime, Mansur’da söz bileşenleri ile ifade edilerek eşdeğerlik sağlanmıştır. Alımbekov ise deymi deyim ile çevirerek anlamı daha uygun olarak aktarmıştır. Bununla beraber aşağıdaki ifade bize göre anlatılmak istenilen durum için daha uygundur.

Öneriler: Жолун жолдоо (yolundan girmek), изин басуу / баспоо (izinden girmek/gitmemek).

2.6.1.5. Deyim: اِتَّخَذَ وَرَاءَهُ ظَهْرِيًّا

Hud, 11/92.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَالَ يَاقَوْمِ اَرْهَطِيْ اَعْرُ عَلَيْكُمْ مِنْ اللّٰهِ وَاتَّخِذْتُمُوْهُ وَرَءَاكُمْ ظَهْرِيًّا اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ

Şu’ayb, şöyle dedi: “Ey kavmim! Benim kabilem sizce Allah’tan daha itibarlı mı ki, O’na sırt çevirdiniz. Şüphesiz Rabbim sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır.” Hud, 11/92.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: arkasın üyrüp aluu

İsmailov: artına taştap catuu

Alımbekov: korkpoy turuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim anlamının tam olarak aktarıldığı söylenebilir. Ancak burada anlatılmak istenilen durum “sırt çevirmek, görmezlikten gelmektir”. Nitekim Kırgızcaya çevirilmiş tefsirde de bu durumu için “dalisını salıp ters

burulmak” (Abdimalik uulu (Badirov), 2007, s. 280) (sırt çevirmek) ifadesi kullanmış ve bize göre eşdeğer şekilde aktarılmıştır.

Öneriler: Аркасын салуу, сыртын салуу (sırt çevirmek) (Konkobayev, Osmonova, & Сапаров, 2001, s. 426), көзүнө илбей артка калтыруу (Tursunov, 1991, p. 208) .

2.6.1.6. Deyim: اسْتَرْقَ السَّمْعَ

Hicr 15/18.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: إِنَّا مَنْ اسْتَرْقَى السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِينٌ

Ancak kulak hırsızlığı eden olursa, onu da parlak bir ateş takip etmektedir. Hicr 15/18

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: uurulukça ugup aluu

İsmailov: caşıruun türdö tınşoo

Alimbekov: akırın ugup aluu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlamı doğru olarak aktarıldığı söylenebilir. Ancak bizim önerilerimiz anlam için daha uygun olduğu söyleyebiliriz.

Öneriler: кулагы чалуу ,кулакдар болуу, (kulak hırsızlığı yapmak).

2.6.1.7. Deyim: اشْتَغَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا

Meryem, 19/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبَّ شَقِيًّا

O, şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.”. Meryem, 19/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: karılıktan başım (çaçım) agardı

İsmailov: çaçtarım agardı

Alimbekov: çaç kubardı

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlatılmak istenilen durumun tam aktarıldığı söylenilebilir. Ancak İsmailov’un çevirisi anlamı daha iyi aktarmıştır.

Öneri: чачы агаруу (saçı ağarmak), башын ак чалуу (saçı-sakalı ağarmak) (Tursunov, 1991).

2.6.1.8. Deyim: أَعْرَضَ عَنْ

Secde, 32/ 22

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ

Kim, Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalimdir? Şüphesiz ki biz suçlulardan intikam alıcıyız. Secde, 32/ 22

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüz üyrüü

İsmailov: cüz buruu

Alimbekov: cüz üyrüü

Değerlendirme: Mansur ve Alimbekovun çevirisinde anlam deyim (cüz üyrüü) (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 184) (Abdimalik uulu (Badirov), s. 534) ile aktarılaraq eşdeğerlik sağlanmıştır. Aynı şekilde “baş tartuu” (Tursunov, 1991, s. 351) olarak da çevirilebilir.

2.6.1.9. Deyim: أُعِينَهُ تَقِيضُ مِنْ الدَّمْعِ

Mâide 5/83.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ **Peygamber’e indirileni (Kur’ân’ı) dinledikleri zaman hakkı tanımlarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. “Ey Rabbimiz! İnandık. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenler (Muhammed’in ümmeti) ile beraber yaz” derler.Mâide 5/83.**

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörünön çaş kuyuluu

İsmailov: közdörü çaşka toluu

Alimbekov: közdörünön çaş kuyulu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlamı tam olarak aktarılmıştır. Bunun yanında aynı durum için çeşitli deyimler ile ifade edilebilir.

Öneriler: көз жашын көлдөтүү, көзүнө жаш тегеренүү (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 284,301).

2.6.1.10. Deyim: أَغْمَضَ فِي الْأَمْرِ

Bakara,2 /267.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır. Bakara, 2 /267.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: köz cumuu (murun çüyrüü)

İsmailov: köz cumuu

Alimbekov: köz cumup uzatuu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlatılmak istenilen durumu deyim ile eşdeğer sağlamak süretiyle tam olarak aktarmıştır.

2.6.1.11. Deyim: أَلْقَى السَّمْعَ

Kaf, 50 /37,Şuara, 26/223.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثُرُهُمْ كَاذِبُونَ

Bunlar da şeytanlara kulak verirler. Onların çoğu ise yalancıdır. Şuara, 26/223.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ugup aluu

İsmailov: kulak saluu

Alimbekov: uguu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlatılmak istenilen durumu tam olarak yansıttığı söylenebilir. Ancak İsmailovun çevirisi anlam için eşdeğer sayılmaktadır.

Öneriler: Кулак салуу, кулак түрүү, кулак төшөө (dinlemek, duymak, kulak vermek).

2.6.1.11. Deyim: أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ

Mâide, 5 /64.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلَعْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Bir de Yahudiler, “Allah’ın eli bağıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur’ân) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez. Mâide, 5 /64.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: soğuş otun caguu

İsmailov: soğuş üçün ot tamızuu

Alimbekov: soğuş otun candıruu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlamı deyim ile eşdeğer olarak aktarmıştır. Aynı şekilde “soğuş otun tutantuu” (Tursunov, 1991, s. 129) olarak da çevirilebilir.

2.6.1.12. Deyim: بَرَقَ الْبَصَرُ

Kıyâmet, 75/7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَإِذَا بَرَقَ الْبَصَرُ . Gözler kamaştığı (gün)...Kıyâmet, 75/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (körgön öto caman korkunuçtarınan) köz karangıloo

İsmailov: közdör karangıloo

Alimbekov: sokur, karekterdin künu bütüü

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlamın tam olarak aktarılması için çaba sağlanmıştır. Ancak anlatılmak istenilen durum için eşdeğer deyim bulmakta zorlanmışlar. Burada anlatılmak istenilen durum kıyamet gününde adamın korkudan gözlerinin kamaşmasıdır. Böyle bir durum için Mansur ve İsmailovda olduğu gibi “közdör karangıloo” ifadesi kullanılabilir. Ancak durumu ifade etmek için yeterli değildir. Çünkü göz kararması “köz karangıloo” sadece korkudan değil Kırgızcada 1. Gözlerin iyi görememesi (fiziksel olarak), 2. Yorulmak ve akli dengesini kaybetmeye başlamak gibi anlamlara gelmektedir (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 295).

Öneriler: Көзү ала чакмак болуу, көзү ала чакмактоо (gözleri kamaşmak)

2.6.1.13. Deyim: بَغِيرَ حِسَابٍ

Âl-i İmran, 3/37.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَمْرِئُمُ أَنَّى لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. “Meryem! Bu sana nereden geldi?” derdi. O da “Bu, Allah katından” diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir. Âl-i İmran, 3/37.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: esepsiz

İsmailov: sansız

Alimbekov: esep kılbay

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlamı tek kelime ile vererek çeviride eşdeğerlik sağlanmıştır. Bunun yanında aynı anlam için değişik deyimler kullanılabilir.

Öneri: эсеби жок (hesapsız), мол (bol).

2.6.1.14. Deyim: بَلَغَ أَشُدَّهُ

Yûsuf, 12/22, İsrâ, 17/34.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız. Yûsuf, 12/22.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: boygo cetüü

İsmailov: erezege cetüü

Alimbekov: erezege cetüü

Değerlendirme: Tüm çevirilerin anlamı tam olarak aktarılmıştır. Nitekim Kırgızcada da olgunluk çağına ulaşmak anlamında “boygo jetüü” (Konkobayev, s. 112), “erezege cetüü” gibi deyimler kullanılmaktadır.

2.6.1.15. Deyim: بَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ

Ahzâb, 33/10.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ

الظُّنُونُ Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah’a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. Ahzâb, 33/10.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüröktör alkımdarga tıgıluu

İsmailov: cüröktör alkınga cetüü

Alimbekov: cüröktör alkımına tıgıлуу

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam deyim ile eşdeğerlik sağlanarak aktarılmıştır. Ancak kullanım açısından “cüröktör alkımına keptelüü”, “cüröktör alkımına kaptaluu” veya “cüröktörü oozuna tıgıлуу (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 186)” demek Kırgızcadaki kullanımı açısından daha uygundur.

2.6.1.16. Deyim: تَسْوَدُّ وُجُوهُ \ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ

Âl-i İmran, 3/106, Zümer,39/60, Nahl, 16/58, Zuhruf, 43/17.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهُ وَتَسْوَدُّ وُجُوهُ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَدُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, “İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın” denilir. Âl-i İmran, 3/106.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüzödörü kara boluu

İsmailov: cüzödör kararuu

Alimbekov: cüzü kara

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam eşdeğerlik sağlanarak aktarılmıştır. Nitekim Kırgızcada “cüzü kararuu” (yüzü kararmak) deyimini “çok utanılır durumda olmak” anlamında kullanılır (Konkobayev, s.185).

2.6.1.17. Deyim: تُسَوَّىٰ بِهِ الْأَرْضُ

Nisâ,4/ 42.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَوْمَئِذٍ يَوْمَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوْا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

O kıyamet günü, Allah'ı inkâr edip Peygamber'e isyan edenler, yer yarılıp içine girmiş olmayı isterler ve Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler. Nisâ, 4/42.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cer menen ceksen boluu

İsmailov: cer menen ceksen boluu

Alimbekov: kara cerdin túbünö citüü

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyimi deyim ile çevirme stratejisi izlenerek eşdeğerlik sağlanmıştır. Mansur ve İsmailov'un çevirisi kullanım açısından daha uygun ve doğrudur.

2.6.1.18. Deyim: تَقَطَّعَ بَيْنَهُمْ

En'âm,6/94.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فِرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ

Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz. Size verdiğimiz dünyalık nimetleri de arkanızda bıraktınız. Hani hakkınızda Allah'ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefaathçilerinizi de yanınızda görmüyoruz? Artık aranızdaki bağlar tamamen kopmuş ve (Allah'ın ortağı olduklarını) iddia ettikleriniz, sizi yüzüstü bırakıp kaybolmuşlardır. En'âm, 6/94.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ortonor (aranar) üzülüp kaluu

İsmailov: aranardagı baylanıştar üzülgön

Alimbekov: ortodogu baylanış üzülüü

Değerlendirme: Deyim yukarıdaki gibi serbest söz birliktelikleri ile çevirilebileceği gibi “ortadaki bağları kopartmak” anlamındaki deyimler ile de çevirilebilir.

Öneriler: optocy cyy (arası soğumak) (Konkobayev, s.394).

2.6.1.19. Deyim: تَلْقَوْنَهُ بِالسِّنِّتِكُمْ

Nûr, 24/15.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ تَلْقَوْنَهُ بِالسِّنِّتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسِبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ

Hani o iftirayı dilden dile dolaştırıyor; hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyleri ağızınıza alıp söylüyor ve bunu önemsiz bir iş sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah katında büyük bir günahdır. Nûr, 24/15.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tilden tilge aluu

İsmailov: (calaanı) ozeki cayıltuu

Alimbekov: tildi agıtuu

Değerlendirme: Buradaki anlamı ifade etmek için Kırgızcada yukarıdaki gibi “tilden tilge aluu”, “(calaanı) ozeki cayıltuu”, “tildi agıtuu” gibi ifadeler kullanılmamaktadır. Buna göre yukarıdaki çeviriler hem kullanım açısından doğru olmamakla beraber Mansurun çevirisi Harfîyen olup, İsmailov’un çevirisi ise anlamı tam ifade edemiyor. Alimbekov’dun çevirisi farklı anlama da gelebilmektedir. Bunun yerine “oozdон oozgo ötүү” deyimini kullanılabilir.

Öneriler: Ооздон оозго өтүү, ооздон оозго тароо (ağız ağız dolaşmak, dilden dile dolaşmak) (Konkobayev, s.379–380).

2.6.1.20. Deyim: ثَانِي عَطْفِهِ

Hac, 22/ 9.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنَذِيفُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ

İnsanlardan öylesi de vardır ki, bir ilmi, bir yol göstericisi, aydınlatıcı bir kitabı olmadığı hâlde kibirlenerek insanları Allah'ın yolundan saptırmak için, Allah hakkında tartışmaya kalkar. Ona dünyada bir rezillik vardır. Ona kıyamet gününde de yangın azabını tattıracağız. Hac, 22/ 9.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: moyun tolgop ..talaşıp tartışıp

İsmailov: boy kötörüü

Alimbekov: tekeberdik cüz menen

Değerlendirme: Deyimin anlamı kibir ve böbürlenmek, yüz çevirmek anlamındadır. Çevirilere baktığımda Mansur'un çevirisi anlamı tam olarak ifade edememektedir. İsmailov'un çevirisi ise anlamı tam olarak aktarmakla beraber aynı anlam için değişik deyimler de kullanıla bilir.

Öneriler: Бой көтөрүү (kibirlenmek), мурдун чүйрүү (burun kıvrımak), бучкагына теңебөө (küçük ve değersiz görmek).

2.6.1.21.Deyim: جَعَلَ صَدْرَهُ ضَيْقًا

En'âm, 6 / 125.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğsü çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir. En'âm, 6 / 125.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: könülün tar cana kuuş kıluu

İsmailov: kökürögün kısıltuu

Alimbekov: kökürügü kısılat

Değerlendirme: Mansurun çevirisi “könülü” kelimesi dışında Harfiyen olduğu için anlam tam olarak aktarılamamaktadır. Buna göre İsmailov’un ve Alimbekov’un çevirisinde olduğu gibi “kökürögü kısıltuu” ifadesi deyim olarak Kırgızcada bulunmamaktadır.

Öneriler: жүрөгү мыкчылуу, жүрөгү куушурулуу (sıkılmak).

2.6.1.22.Deyim: جَعَلَ عَلَيْهِ سَافِلًا

Hud, 11, 82, Hicr, 15/74.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَلَىٰهَا سَافِلًا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارًا مِّن سِجِّيلٍ مَّتَّصُونَ

(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de Rabbinin katında işaretlenmiş pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık.. Hud, 11, 82.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: astın-üstün kılıp ciberüü

İsmailov: cerdin üstün astına keltirüü (astın üstün kılıp oodaruu)

Alimbekov: kıyratuu

Değerlendirme: Mansur’un çevirisi deyimi anlamını tam olarak vererek eşdeğer olarak atrailmiştir. İsmailov’un anlamı tam olarak çevirmesine rağmen uzun açıklama yapması okuyucuyu yorabilir. Alimbekov’da olduğu gibi tek kelime ile aktarmak da anlamdaki mecazın kaybolmasına neden olur.

Öneriler: ас түн-үстүн кылуу, таш талканын чыгаруу (altını üstüne getirmek, param-parça etmek, yok etmek).

2.6.1.23. Deyim: جَعَلَهُ هَبَاءً مَنْثُوراً

Furkân, 25/23.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: وَقَدِمْنَ إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُوراً

Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik. Furkân, 25/23.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: çaçılğan tozon (sımal) kılúu

İsmailov: tozondoy kılıp tekke ketirüü

Alimbekov: şamalga uçuruu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam tam olarak aktarılamamıştır. Nitekim yukarıdaki gibi kullanımlar anlamı vermiş olsalar bile, kullanım açısından yanlış olabilmektedir.

Öneriler: чаңын асманга сапыруу, тополоңу тоз болуу (dağılmak, yok olmak).

2.6.1.24. Deyim: جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ

Nûh, 71/7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَنى كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَأَسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَآسْتَكْبَرُوا
أَسْتَكْبَرُوا “Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler.” Nûh, 71/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (sözdörömdü ukpastık üçün) barmaktarın kulaktarına tıguu

İsmailov: kulaktarın mancaları menen tosuu

Alimbekov: kulaktarın barmak mene basıp ukpoo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde olduğu gibi anlam serbest söz bileşenleri ile çevrilebilir. Bunun dışında da aynı durum için değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: кулагынын сыртынан кетүү, кулак какпоо (kulak vermemek).

2.6.1.25. Deyim: حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

Âyetlerimizi yalanlayanlar ve o âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz. Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler! Biz suçluları işte böyle cezalandırırız. A'râf,7/40.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: töö iynenin közünön ötmöyünçö (başkaça aytkada eç kaçan)

İsmailov: töö iynenin közünön ötköngö çeyin (a bul takır mumkun emes)

Alimbekov: töö ötküçö temenenin közünön

Değerlendirme: Deyim Harfiyen aktarıldığı için parantez içinde veya dipnotlarla açıklama yapılmak zorunda kalmıştır. Oysa aynı anlamı ifade etmek için Kırgızcadaki deyim veya serbest söz birliktelikleri kullanılabilir. Çünkü Kırgızcada “töö iynenin közünön ötkönçö” diye bir deyim, bir ifade bulunmamaktadır.

Öneriler: төөнүн куйругу жерге тийгенде, кызыл кар жааганда (yakında olmayan veya hiçbir zaman gerçekleşmeyen) (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 452).

2.6.1.26. Deyim: حَصِرَ صَدْرُهُ

Nisâ,4/90.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَرَفْتُمُوهُمْ فَاسْرِبْ مِنْهُنَّ وَلَئِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ عَلِيمٌ

Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar, yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat kılardı da sizinle savaşırldı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir. Nisâ,4/90.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tacoo

İsmailov: kökürögü kısıluu

Alimbekov: kicaalat boluu

Değerlendirme: Mansur tek kelime ile aktardığı için mecaz yönü kaybolmuştur. İsmailov Harfîyen çevirmiş ve bundan dolayı anlam tam olarak aktarılamamıştır. Alimbekovda deyim anlamsal olarak doğru çevirimiştir. Bununla beraber değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: жүрөгү түпөйл болуу (bir şeye rahatsız olmak), жүрөгүн өйүү (bir şey onu rahatsız etmek).

2.6.1.27. Deyim: حَمَلَ أَوْزَارَهُ عَلَى ظَهْرِهِ

En'âm, 6/31.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّى إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَحْسِرُنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ

Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihâyet onlara ansızın o saat (kıyamet) gelip çatinca,

bütün günahlarını sırtlarına yüklenerek, “Hayatta yaptığımız kusurlardan ötürü vay hâlimize!” diyecekler. Dikkat edin, yüklendikleri günah yükü ne kötüdür! En'âm, 6/31.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: üstünö künöölörün kötörüp aluu

İsmailov: künöölörün öz arkalarına kötörüp aluu

Alimbekov: azaptuu cük

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfiyen aktarılmış ve anlamsal açıdan bir yeterli olsa da kullanımsal açıdan yanlış kullanılmıştır. Nitekim Kırgızcada söz konusu anlam için “üstünö künöölörün kötörüp aluu”, “künöölörün öz arkalarına kötörüp aluu” gibi ifadeler kullanılmamaktadır.

Öneriler: моюнуна коюу, мойнуна жүктөө (yüklenmek, sorumlu olmak).

2.6.1.28. Deyim: خَاوِيَةً عَلَىٰ غُرُوشِهَا

Bakara, 2/259.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مَنَةً ۖ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مَنَةً ۖ فَأَنظَرُ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَسْنَهُ وَأَنظَرُ إِلَىٰ جِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَأَنظَرُ إِلَىٰ ٱلْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ يَٰهُدَىٰ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? O, “Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek (acaba)?” demişti. Bunun üzerine, Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti ve ona sordu: “Ne kadar (ölü) kaldın?” O, “Bir gün veya bir günden daha az kaldım” diye cevap verdi. Allah, şöyle dedi: “Hayır, yüz sene kaldın. Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak! (Böyle yapmamız) seni insanlara ibret belgesi kılmamız içindir. (Eşeğin) kemikler(in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyor, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?” Kendisine

bütün bunlar apaçık belli olunca, şöyle dedi: “Şimdi, biliyorum ki; şüphesiz Allah’ın gücü her şeye hakkıyla yeter.” Bakara, 2/259.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: üylörü kıyrap, çaşoosuz kalgan

İsmailov: çatırları kulagan

Alimbekov: kıyrap kalgan

Değerlendirme: Mansur anlamı tam olarak aktarmış, İsmailov ise sadece deyim bir anlamını vermiştir. Oysa bu durumu anlatan deyim daha mecazîdir. Buna göre anlam değişik deyimlerle ifade edilebilir.

Öneriler: астын үстүн болгон, таш талканы чыккан (bozguna uğramış).

2.6.1.29. Deyim: خَشَعَ بَصَرُهُ

Kalem, 68/43, Kamer, 52/7, Nâzi’ât, 79 /9.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرَاهُمْ ذَلَّةً وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir hâlde buna güç yetiremeyecekleri günü (Kıyamet gününü) düşün. Hâlbuki onlar sağlıklarında secde etmeye çağrılıyorlar (ve buna yanaşmıyorlar)dı. Kalem, 68/43.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörü (ıldıyga) karagan

İsmailov: közdör korkuu

Alimbekov: karekteri soolgondoy

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyimi değişik şekillerle aktarmışlardır. Mansur deyimi Harfîyen aktarmış, İsmailov ise anlamını vermiştir. Bu durumu (insanın korkması) anlatmak için Kırgızca değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: көзү караңгылоо (kendini kaybetmek, yorulmak). көзүнөн чаар чымын учуу (zor durumda kalmak), көзүнүн оту өчүү (dermanını kaybetmek, kuvetti azalmak).

2.6.1.30. Deyim: خَفِضَ جَنَاحَ (الدُّلِّ)

Şuarâ, 26/215, İsra, 17/24, Hicr, 15/88.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ Mü'minlerden sana uyanlara kanatlarını indir.

Şuarâ, 26/215.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kanatındı pas karma (cakşı münöz mene cupunu mamilede bol)

İsmailov: kanatındı cay (kalkala, korgo, kam kör, alarga küy)

Alimbekov: kanatındın astına kalkala

Değerlendirme: Mansur ve İsmailov'un çevirisi deyimi olduğu gibi vermesine rağmen açıklama ve dipnotlarla açıklanmaktadır. Alimbekov'dun çevirisi deyim ile eşdeğer şekilde çevirilmesi diyebiliriz.

Öneriler: канатына калкалоо, канатынын алдына калкалоо (bakmak, iyi davranmak, yakın görmek).

2.6.1.31. Deyim: دَا مَثْرَبَةٍ

Beled, 90/16.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: أَوْ مِسْكِينًا دَا مَثْرَبَةٍ

Yahut yerde sürünen bir yoksulu (doyurmaktır.) Beled, 90/16.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: muktac beçara-cardı

İsmailov: çanga bulgangan kedey

Alimbekov: aç kalgan kembagal

Değerlendirme: Mansur ve Alimbekov anlamı tam olarak verirken, İsmailov deyimini çevirirken kaynak deyimle bağlı kalmıştır. Ancak anlamı aktardığı söylene bile Kırgızcada böyle bir ifade kullanmak yanlıştır.

Öneriler: жону жука (yoksul), колунда жок (fakir).

2.6.1.32. Deyim: ذَاتِ حَمْلٍ

Hac,22/2.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَوْمَ تَرَوْهَا تَدْهُلُ كُلُّ مَرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ

Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirmekte olduğu çocuğundan geçer ve her hamile kadın da karnındaki çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş görürsün; hâlbuki onlar sarhoş değildirler. Ne var ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir. Hac, 22/2.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: koş boyluu (ayaldar)

İsmailov: boyunda bar (urgaaçı)

Alimbekov: ayal boyunda kötörgön

Değerlendirme: Çevirilerde anlam tam olarak aktarıldığı söylenebilir. Ancak Mansurun çevirisi deyim çevirisinde anlamı ifade etmek için eşdeğer niteliktedir.

2.6.1.33. Deyim: رَجْمًا بِالْغَيْبِ

Kehf,18/22.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارَ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءَ ظَاهِرٍ وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا

(Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur’ân’daki) apaçık tartışma(yı aktarmak) dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.” Kehf, 18/22.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kayıpka taş atuu (anık bilbegen nerseleri cönündö kep kıluu)

İsmailov: çevirilmemiş

Alimbekov:aytuu

Değerlendirme: Deyimin anlamına baktığımızda “kafadan atmak, delilsiz zan ya da tahmin ele konuşmak”tır. (Uysal, 1997, s. 216). Mansur deyimi Harfîyen aktarmış daha sonra açıklama yapmıştır. Burada deyim deyimle veya serbest söz bileşenleri ile aktarılabilir.

Öneriler: ойду-тоону айтуу (yok yere tutarsız konuşmak), божомолдоо (kafadan uydurmak, atıp tutmak).

2.6.1.34. Deyim: زَاغَ قَلْبُهُ

Tevbe, 9/117.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ

Andolsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tövbelerini kabul etmiştir. Evet, onların tövbelerini kabul etmiştir. Şüphesiz O, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir. Tevbe, 9/117.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderi (kaattagı maşakat cana çankoo sebeptüü) tayıla cazdoo

İsmailov: cürögü adaşuuga ıktoo

Alimbekov: boru ooruu

Değerlendirme: Mansur deyimini Harfî yönünü çeviriye yansıtmaya çalışmıştır. İsmailov ise sebest kelimelerle anlamı vermiştir.

Öneriler: жүрөгү жибүү, жүрөгү элжирөө (beğenmeye başlamak, kendine yakın hissetmek, sevmek).

2.6.1.35. Deyim: زَاغَتْ الْأَبْصَارُ

Ahzâb, 33/10, Necm, 53/ 17.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ جَاءُوكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا

Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah'a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. Ahzâb, 33/10.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdör tunaruu

İsmailov: közdörünör (korkkondon) caltanuu

Alimbekov: közdörü alaktoo

Değerlendirme: Mansurun çevirisinde olduğu gibi bir deyim ile eşdeğerlik sağlanabilir. İsmailovdo ise deyim serbest kelimelerle verilmiş diyebiliriz, çünkü böyle deyim de yoktur.

Öneriler: көзү ала чакмак болуу, көзү тунаруу (gözleri kaymak).

2.6.1.36. Deyim: زَاغَتْ عَنْهُ الْأَبْصَارُ

Sâd,38/63.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: اَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ

“(Cehennemlik değillerdi de) biz onları alaya mı almış olduk, yoksa (buradalar da) gözlerimizden mi kaçtılar?” Sâd, 38/63.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörü çettöö (ılgabay kaluu)

İsmailov: közü (azır) alardan tayıp baruu

Alimbekov: közgö ilinböö

Değerlendirme: Mansur’un çevirisinde anlatılmak istenilen durum tam aktarılamamıştır çünkü Kırgızcada “közdörü çettöö” gibi bir ifade bulunmamaktadır. Aynı şekilde İsmailov’da da deyim Harfîyen çevrilmiş bu yüzden de okuyucu metni anlamakta zorlanmaktadır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcada değişik deyimler bulunmaktadır.

Öneriler: көздөн кайым болуу (gözden kaybolmak), көз жазгыруу (fark ettirmeden gözden kaybolmak).

2.6.1.37. Deyim: زَلْفَهُ بَيَّصَرَهُ

Kalem, 68/51.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

Şüphesiz inkâr edenler Zikr’i (Kur’ân’ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. (Senin için,) “Hiç şüphe yok o bir delidir” diyorlar. Kalem, 68/51.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörü menen cığıta cazdoo

İsmailov: közdörü menen atıp cığa cazdoo

Alimbekov: cıga çaap taštoočuday tiktöo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam hedef dile aktarılmış olabilir, bağlamına göre okuyucu konuyu anlayabilir, ancak Kırgızcada böyle bir deyim ve ifade kullanımı bulunmamaktadır. Bu durumu anlatmak için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: көзүндө оку болсо атып жиберчидөй (кароо) (gözleriyle yemek, birisini düşmanca bakmak), көзүнөн заар чачуу (gözyle yemek).

2.6.1.38. Deyim: سَحَرُ أَعْيُنَ

A'râf,7/116.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ (Mûsâ), “Siz atın” dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindeki) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar. A'râf,7/116.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörün boyoo

İsmailov: közdörün sıykırloo

Alimbekov: sıykır körsötüü

Değerlendirme: Mansurun çevirisi anlamı tam olarak aktararak deyimi deyim ile çevirerek tam eşdeğerlik sağlamıştır. Ancak İsmailov’da olduğu gibi “közdörün sıykırloo” gibi kullanım Kırgızcada bulunmamaktadır. İnsan aldatıldığında veya çarpıtıldığı zaman ona “sıykırdoo” “büyü yapmak” kullanılır, veya sadece “közdörün boyoo” “gözlerin boyamak” kullanılır. Buna göre İsmailovun çevirisi Harfîyen çevirilmekte ve hatalı kullanımdır. Alimbekov ise anlamı serbest kelimelerle aktarmıştır.

Öneriler: көзүн боёо (gözünü boyamak, aldatmak).

2.6.1.39. Deyim: سَفَكَ الدَّمَاءَ

Bakara, 2/30,84.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti. Bakara, 2/30.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kan tögüü

İsmailov: kan tögüü

Alımbekov: kan tögüü

Değerlendirme: Tüm çeviriler deyimi deyim ile aktararak çeviride eşdeğerlik sağlanmıştır.

2.6.1.40. Deyim: سُكِّرَتْ أَبْصَارُ

Hicr ,15/15.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ

Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkmaya koyulsalar, yine “Gözlerimiz döndürüldü, biz herhâlde büyülenmiş bir toplumuz” derlerdi. Hicr, 15/15.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörü baylanuu

İsmailov: közü tosulup (tumandap) kaluu

Alimbekov: közdörün tuman basuu

Değerlendirme: Anlamı tam olarak vermede Mansur'un kullandığı gibi “közdörü baylanuu” deyimini daha iyi diyebiliriz. Çünkü “közdörü baylanuu” veya “köz bayloo” deyimini Kırgızcada aynı anlama yakın anlam vermektedir. İsmailov'do ve Alimbekov'da olduğu gibi “közü tosulup (tumandap) kaluu”, “közdörün tuman basuu” gibi ifadeler Kırgızcada kullanılmamaktadır.

Öneriler: көзү байлануу, көз жазгыруу (aldatılmak, sihirlenmek).

2.6.1.41. Deyim: سَيِّئَتْ وَجُوهُ

Mulk, 67/27.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وَجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ

Onu (azabı) yakından gördükleri zaman inkâr edenlerin yüzleri kötüleşir ve onlara, “İşte bu, (alaylı bir biçimde) isteyip durduğunuz şeydir” denir. Mulk, 67/27.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüzdörü karayuu

İsmailov: cüzdörü kararıp buzuluu

Alimbekov: cüzdörü tünörüü

Değerlendirme: Mansur deyimini deyim ile çevirerek, anlamı eşdeğer şekilde aktarmıştır. İsmailov'do olduğu gibi “buzuluu” (bozulmak) gib ifade eklemeye gerek yoktur.

Öneriler: жүзү карapyy (yüzü kara olmak, utanç duruma düşmek).

2.6.1.42. Deyim: شَخَصَ الْأَبْصَارُ

İbrahim, 14/42, Enbiya 21/97.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ

Sakin, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Allah, onları ancak gözlerin dehşetle bakakalacağı bir güne erteliyor. İbrahim, 14/42.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdör (aybat-korkunuçtan) katıp kaluu

İsmailov: közdörü çanagınan çıguu

Alimbekov: korkudan karakteri seleyüü

Değerlendirme: Mansurda olduğu gibi deyim veya ifade Kırgızcada kullanılmaktadır. İsmailov ise anlamı daha iyi aktarmıştır.

Öneriler: көзү ала чакмак болуу, көзү чанагынан чыгуу (gözleri korkudan çakmak çakmak olmak).

2.6.1.43. Deyim: شَقَّ عَلَيْهِ

Kasas, 28/27.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ

Şu'ayb, “Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşallah beni salih kimselerden bulacaksın” dedi. Kasas, 28/27.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: maşakatka saluu

İsmailov: maşakat payda kılui

Alimbekov:

Değerlendirme: Çeviride deyim serbest kelimelerle anlatılmıştır ve anlamda eşdeğerlik sağlanmıştır.

Öneriler: миң алакетке түшүрүү, мурдунан суу агызуу

2.6.1.44. Deyim: شِقَاقَ بَيْنَهُمَا

Nisâ, 4/35.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır. Nisâ, 4/35.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: araları buzuluu

İsmailov: arazdaşuu

Alimbekov: çır çıguu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest kelime grupları ile aktarılmıştır. Bununla beraber değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: ортосуна от жагуу (arasını bozmak).

2.6.1.45. Deyim: ضَاقَ بِهِ دُرْعَا

Hûd, 11/77, Ankebut, 29,33.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ دُرْعَا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ

Elçilerimiz Lût’a gelince onların yüzünden üzüldü, göğsü daraldı ve “Bu çok zor bir gün” dedi. Hûd, 11/77.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cürögü kısıluu

İsmailov: kaygıra baştoo

Alımbekov: ökünüü

Değerlendirme: Deyimi anlamı “insanın sıkılması”dır. Tercümesi yapılan metin deyimisel bir ifadedir (Pak, 2004, s. 30). Buna göre bu durumu ifade etmek için hedef dilde/Kırgızcada da deyim kullanılabilir. Mansur’un çevirisinde olduğu gibi deyim Kırgızcada bulunmamaktadır. İsmailov anlamı serbest kelimelerle verirken, Alımbekov tek kelime ile eşdeğerlik sağlamıştır.

Öneriler: жүрөгү күйүү (üzülmek), жүрөгү мыкчылуу (canı acımak, sıkılmak).

2.6.1.46. Deyim: ضَاقَ صَدْرُهُ

Hicr, 15/97.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ

Andolsun, onların söyledikleri şeylerden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz. Hicr, 15/97.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cürögü kısıluu

İsmailov: cürögü kısıluu

Alimbekov: azap çekip cürögü kıynaluu

Değerlendirme: Mansur ve İsmailov deyimi Harfîyen çevirdiği için kullanım açısından yanlıştır. Nitekim tefsirlere baktığımızda deyimin anlamı “sıkılmak”, zorlanmaktır. Bu durumu anlatmak için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: жүрөгү куюшурулуу (canı acımak), жүрөгү муздоо (hoşuna gitmemek, sıkılmak).

2.6.1.47. Deyim: ضَاقتْ عَلَى الْأَرْضِ / ضَاقتْ عَلَى نَفْسِهَا:

Tevbe, 9/25, 118.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقتْ عَلَٰيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ

Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihâyet (bozularak) gerisingeriye dönüp kaçmıştınız. Tevbe, 9/25.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ken cer tarlık kılui

İsmailov: cer kenen bolgonu menen tarlık kılui

Alimbekov: kenen cerge sıyboo

Değerlendirme: Çeviride deyim Harfîyen çevirilmiş, anlam serbest kelimelerle ifade edilmiştir. Bu durum için değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: дүйнөсү таруу (dünyası başına dar olmak), жүрөгү сыгылуу (yüreği sıkılmak).

2.6.1.48. Deyim: ضَرَبَ الرِّقَابَ

Muhammed, 47/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْبَثْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihâyet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı saliverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi, onlardan öç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır. Muhammed, 47/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: moyundarına uruu-öltürüü

İsmailov: moyundarına çapkıla

Alimbekov: öltürüü, baştarın kıya çabuu

Değerlendirme: Mansur deyimi Harfîyen çevirerek ardından açıklama yapmıştır. İsmailov Harfî çeviri, Alimbekov anlamsal çeviri yapmıştır. Deyim kültür odaklı olduğu için çevirmek zorlaşmakta, bu yüzden sadece tek kelime veya kelime gruplarıyla anlamı aktarılabilir.

Öneriler: башын алуу (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 87), көзүн тазалоо (öldürmek, yok etmek).

2.6.1.49. Deyim: ضَرْبَ فَوْقَ الْأَعْنَاقِ

Enfâl, 8/12.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَالِقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلْرُّعْبَ فَأَضْرِبُوا
فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَأَضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ

Hani Rabbin meleklere, “Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına” diye vahyedyordu. Enfâl, 8/12.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: moyundarın üzüü

İsmailov: baştarına uruu

Alımbekov: baştarın şıluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlamı yeterli düzeyde vermeye azami çaba gösterilmiştir. Bununla beraber anlam tam olarak aktarıldığı söylenemez çünkü yukarıdaki ifadeler anlamı aktarsa bile kullanım açısından doğruluğu tartışılabilir.

Öneriler: башын алуу, мойнун үзүү, көзүн тазалоо (öldürmek, yok etmek).

2.6.1.50. Deyim: طَهَّرَ قُلُوبَهُ

Mâide, 5/41.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ
وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَاعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يَحْرَفُونَ أَلَكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ
أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ
يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla “İnandık” diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar

(Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler, sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: “Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının.” Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah’a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah’ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvaylık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır. Mâide, 5/41.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: könüldörün tazaloo

İsmailov: cüröktörün tazaloo

Alimbekov: cüröktörün tazaloo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim düşünceyi deyimsele ifadelerle aktararak çeviride eşdeğerlik sağlanmıştır.

Öneriler: жүрөгү таза болуу

2.6.1.51.Deyim: عَرَفَهُ كَمَا يَعْرِفُ آبْنَاءَهُ

Bakara, 2/146.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırırlar. Böyle iken içlerinden birtakımı bile gerçeği gizlerler. Bakara, 2/146.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz perzentlerin taanıgan sımal tanuu-bilüü

İsmailov: öz uuldarın taanıganday taanuu

Alimbekov: öz baldarın taanıganday

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfîyen aktarılmıştır. Kırgızcada bir şeyi en iyi bilmek anlamında “kendi oğullarını biliyor gibi bilmek demezler, “beş kolu gibi bilmek” derler. Veya Kırgızcadaki aynı anlama gelen deyimler kullanılabilir.

Öneriler: беш колундай билүү

2.6.1.52. Deyim: غَضَّ أُنَامِلُهُ / عَلَى يَدِهِ (غِيضًا)

Âl-i İmran, 3/119, Furkan, 25/27.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

هَآأَنْتُمْ أَوْلَآءُ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لِقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمْ
الْأُنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُؤْتُوا بَغْيَكُمْ إِنَّا أَلَّهُ عَلَيْهِ بَذَاتِ الصُّدُورِ

İşte siz öyle kimselersiniz ki, onları seversiniz; onlar ise, bütün kitaplara iman ettiğiniz hâlde, sizi sevmezler. Onlar sizinle karşılaştıkları zaman “inandık” derler. Ama kendi başlarına kaldıklarında, size karşı kinlerinden dolayı parmaklarını ısırırlar. De ki: “Öfkenizden ölün!” Şüphesiz Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) bilir. Âl-i İmran, 3/119.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: barmaktarın tiştöö

İsmailov: açuulanıp barmaktarın tiştöö

Alimbekov: barmaktarın tiştöö

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim anlamı deyim ile aktarılarak çeviride eşdeğerlik sağlanmıştır.

2.6.1.53. Deyim: غَلِيظَ الْقَلْبِ

Âl-i İmran, 3/159.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لَئِنَّ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فُظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ
وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever. Âl-i İmran, 3/159.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: odono, dili katuu

İsmailov: katuu cürök, oroy boluu

Alimbekov: oroy boluu

Değerlendirme: Mansur anlamı farklı ifadelerle aktarmaya çalışmış, İsmailov deyimi Harfîyen çevirmiş açıklamaya gitmiştir. Alimbekov ise anlamını aktarmıştır.

Öneriler: таш боор, таш жүрөк (katı yürekli olmak)

2.6.1.54. Deyim: فَرَّقَ بَيْنَ

Bakara, 2/102.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
حَتَّىٰ يَقُولُوا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ السَّحَرَاءُ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi! Bakara, 2/102.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ortosun buzuu

İsmailov: acıratuu

Alimbekov: acıratuu

Değerlendirme: Mansur deyimini mecaz yönünü ihmal etmemek için çaba göstererek, kelime bileşenleri ile anlamı aktarırken, İsmailov ve Alimbekov tek kelime ile anlamı vererek eşdeğerlik sağlamışlardır.

Öneriler: optocy cyy (arası açılmak).

2.6.1.55. Deyim: فَصَّلَ الْخِطَابَ

Sâd, 38/20.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابَ

Biz Davud'un mülkünü güçlendirdik, ona hikmet ve hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği verdik. Sâd, 38/20.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: hikmat-daanişmandık cana açık aykın süylöö, söz

İsmailov: tuura, çeçkindüü süylöö

Alimbekov: çeçendik, söz

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyimi ifade etmek için değişik ifadeler kullanılmıştır. Ancak deyimde bulunan mecaz yönü ifade etmek için hedef dilde de anlamın deyim ile ifade edilmesi daha uygundur.

Öneriler: кызыл тилдүүлүк (söz yeteneği).

2.6.1.56. Deyim: فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ

Şuarâ, 26/225.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ

Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler. Şuarâ, 26/225.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (söz örööndörünön)ar örööndö kangıp cürüü
(..maktoo..karalap..cöölüp cürüü)

İsmailov: örööndördö kangıp cürüü

Alimbekov: al örööndö kangıgan

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfîyen aktarılmış açıklama yapmaya gitmiştir ve bundan dolayı anlamı yeterli olarak açıklayamamaktadır. Söz konusu düşünce için bizim önerdiğimiz deyim daha uygundur.

Öneriler: ойду-тоону сүйлөө

2.6.1.57. Deyim: قَالَ بِفَمِهِ

Âl-i İmran, 3/167.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكَفَرِ يَوْمِنِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ

Onlara (münafıklara), “Gelin, Allah yolunda savaşın veya savunmaya geçin” denildi de onlar, “Eğer savaşmayı bilseydik, arkanızdan gelirdik” dediler. Onlar o gün, imandan çok küfre yakın idiler. Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah, içlerinde gizledikleri şeyi çok iyi bilmektedir. Âl-i İmran, 3/167.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: oozdoru menen kõnuldöründö bolbogon nerselerdi aytuu

İsmailov: oozdoru menen aytuu

Alimbekov: ooz menen aytuu

Değerlendirme: Çevirilere baktığımızda Mansur anlatılmak istenilen durumu daha ayrıntılı açıklamaya çalışırken, diğer iki çeviri ise deyimini olduğu gibi aktarmıştır. Söz konusu çeviriler anlamı ifade etmesiyle beraber aynı düşüncüyü ifade etmek için değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Оозу менен оттоо, ойду-тоону айтуу, оозу менен орок оруу (ağızlarıyla konuşurlar am bir iş yapmazlar).

2.6.1.58. Deyim: قَبِضَ يَدَهُ

Tevbe, 9/67.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir. Tevbe, 9/67.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (...kayır sadaga kılıudan) koldorun (özdörün tıyu)

İsmailov: koldoruu ar dayım cumuluu (kayırımdıuluk kılbayt, mal mülkkö saran,bitir).

Alımbekov: koldorunda beerket cok, kayırımsız

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam değişik ifadelerle aktarılmaya çalışılmıştır.

Öneriler: колу тар, колу чүрүш болуу(mert olmayan).

2.6.1.59. Deyim: قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ طَرْفُهُ

Neml, 27/40.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.” Neml, 27/40.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közün özünö kaytkıça (köz açıp cumgança)

İsmailov: közünü açıp-cumgança

Alimbekov: köz irmemde

Değerlendirme: Mansur Harfîyen çevirerek parantez içinde hedef dildeki deyim ile açıklama yapmıştır. Diğer çevirilerde deyimın anlamı deyim ile aktarılmak suretiyle çeviride eşdeğerlik sağlanmıştır.

Öneriler: көз ачып жумганча, көз ирмегенче.

2.6.1.60. Deyim: كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ

Kamer, 54/7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: خُشِعَا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ

Gözleri düşmüş bir hâlde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar. Kamer, 54/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kudu cayılğan çekirtkelerge okşop

İsmailov: cayılğan çekirtkeler sıyaktuu

Alimbekov: cer kaptagan çekirtkeler sıyaktuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: чегирткедей жайнаган, быкпырдай кайнаган, кумурскадай кайнаган (çok olmak).

Deyim: لَٰنَ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ

Zumer, 39/23.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

Allah, sözün en güzelini; âyetleri, (güzellikte) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de (vücutları da) kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur'ân Allah'ın hidâyet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur. Zümer, 39/23.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: terileri-deneleri da, dilderi da...iyilet, burulat.

İsmailov: terileri, cüröktörü cibiyt

Alimbekov: terisi da cürök da cumşaruu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Söz konusu deyimde hem kalbleri, hem derileri bahsedilse de anlatılmak istenilen düşünce “bir şeye karşı sevgi duyma”, “gönlünü verme, sevme”dir. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Жүрөктөрү жибүү, жүрөктөрү элжирөө (kalbi yumuşamak, sevmek).

2.6.1.61. Deyim: لَمْحُ الْبَصَرُ

Nahl, 16/ 77, Kamer, 54/50.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرٌ

Göklerin ve yerin gaybı Allah’a aittir. Kıyamet’in kopması, bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir. Nahl, 16/ 77.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: köz açıp cumgança

İsmailov: kirpik kakkanday (tez)

Alımbekov: köz irmemde

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Көз ирмемде, көз ачып жумганча, айта буйта дегиче (göz kırpması gibi, kısa süre).

2.6.1.62. Deyim: لَوَى رَأْسَهُ

Munâfikûn, 63/5.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّى رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ

O münafıklara, “Gelin, Allah’ın Resûlü sizin için bağışlama dilesin” denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün. Munâfikûn, 63/5.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: moyun tolgop ketüü

İsmailov: baştarın çaykoo (baş tartuu)

Alımbekov: cüz üyrüp buruluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Баш бербөө, мурдун көтөрүү (büyüklük taslayarak baş çevirmek).

2.6.1.63. Deyim: مَدَّ عَيْنَيْهِ

Hicr, 15/88, Tâhâ, 20/131.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفَضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ

Kâfirlerden bir kısmını faydalandığımız şeylerde sakın gözün kalmasın. Onlara karşı mahzun olma ve mü'minlere (şefkat) kanadını indir. Hicr, 15/88.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörünü tigüü

İsmailov: köz artuu

Alımbekov: sugun artuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Көз жүгүртүү, көзүн/сугун артуу (göz atmak, gözü kalmak).

2.6.1.64. Deyim: مَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ

Kaf, 50/37.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ

شَهِيدٌ

Şüphesiz bunda, akli olan yahut hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır. Kaf, 50/37.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (bilgiç) cürök eesi bolgon

İsmailov: çın dinden berilgenge

Alımbekov: tuya bilgen sezimdüü cüröktör

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Акыл-эси ордунда/жайында, башы бар (aklı başı olan).

2.6.1.65. Deyim: مُؤَلَّفَةٌ قُلُوبُهُمْ

Tevbe, 9/60.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Tevbe, 9/60.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: könüldörü (İslamga) dos-ülpöt kılınuuçu kişiler

İsmailov: könüldörün aluu kerek bolgondro (canıdan uymanga kelgender)

Alımbekov: islamdı sıylagandar

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Жүрөгү жибүү, жүрөктөрү жибиген (kalbleri ısındırılan).

2.6.1.66. Deyim: نَأَى بِجَانِبِهِ

İsrâ, 17/83, Fussilet, 41/51.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا

İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirip yan çizer. Kendisine şer dokununca da umutsuzluğa düşer. İsrâ, 17/83.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: çetke burulup ketüü

İsmailov: ters buruldu

Alimbekov: baş tartuu

Değerlendirme: Çevirilerde kaynak dildeki deyim anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Жүзүн үйрүү, боюн көтөрүү (yüz çevirmek).

2.6.1.67. Deyim: نَبَّؤُهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ

Âl-i İmran, 3/187, Bakara, 2/101.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَّؤُهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَأَشْرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُئْسَ مَا يَشْتَرُونَ

Hani Allah, kendilerine kitap verilenlerden, “Onu (Kitabı) mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz” diye sağlam söz almıştı. Fakat

onlar verdikleri sözü, arkalarına atıp onu az bir karşılığa değiştiler. Yaptıkları bu alışveriş ne kadar kötüdür! Âl-i İmran, 3/187.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: artarına taştoo

İsmailov: artına taştoo (ubadaların unutu)

Alimbekov: celkesinen aşırıp ırgıtuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Mansur deyimi Harfiyen aktarmış, İsmailov ise Harfi çevirisi yanında açıklama yapmıştır. Ama bu açıklama deyimın sadece bir anlamın ifade ettiğı için yetersizdir. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Бучкагына теңебөө, сыртын салуу (görmezlikten gelmek, önem vermemek).

2.6.1.68. Deyim: نَظَرَ مِنْ طَرَفٍ خَفَى

Şûrâ, 42/45.

Deyimin geçtiğı âyet ve anlamı:

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَىٰهَا خَاشِعِينَ مِنَ الدَّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرَفٍ خَفَى وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ

Ateşe sunulurken onların zilletten başlarını öne eğmiş, göz ucuyla gizli gizli baktıklarını görürsün. İnananlar da, “İşte asıl ziyana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini ziyana sokanlardır” diyecekler. İyi bilin ki zâlimler, sürekli bir azap içindedirler. Şûrâ, 42/45.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: köz kırı menen karoo

İsmailov: közdörün tömön salıp uurdanıp karoo

Alimbekov: uurularça közün katuu

Değerlendirme: Mansur'ın çevirisinde Arapça deyim Kırgızca eşdeğerine uygun olarak anlam tam olarak aktarılmıştır. İsmailov deyimi deyim ile değil serbest kelime gruplarıyla aktardığı için anlam açısından doğru olsa da, kullanım açısından doğru kabul edilmemektedir.

Öneriler: көз кырын салуу, көзүнүн кыйыгы менен кароо (göz ucuyla bakmak).

2.6.1.69. Deyim: وَضَعَتْ حَمْلَهَا

Talak, 65/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَاللَّائِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نَسَائِكُمْ إِنْ أَرْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا

Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer. Talak, 65/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (cüktüü ayaldar) cügün koyuu (töröşü)

İsmailov: cüktörün koyu (töröö)

Alimbekov: töröö

Değerlendirme: Mansur ve İsmailov deyimi Harfiyen aktarmış bu yüzden kullanım yanlıştır. Alimbekov'un ifade ettiği gibi deyim tek kelime ile ifade edilerek eşdeğerlik sağlanabilir. Ancak bu durum için değişik deyimler kullanılabilir.

Öneri: көз жаруу (doğurmak).

2.6.1.70. Deyim: يَدُهُ مَبْسُوطَةٌ

Mâide, 5/64.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Bir de Yahudiler, “Allah’ın eli bağlıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur’ân) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez. Mâide, 5/64.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: koldoru açık

İsmailov: kolu açık

Alimbekov: kolu ken açık

Değerlendirme: Çevirilerin anlamı yeterli düzeyde aktardığı sölenebilir. Ancak İsmailov’un çevirisi konuyu daha anlaşılır kılmaktadır.

2.6.1.71. Deyim: يَدُهُ مَغْلُولَةٌ

İsrâ, 17/29, Mâide, 5/64.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın. İsrâ, 17/29.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kolundu..baylap alba..

İsmailov: koldorunu ..baylap aluu

Alımbekov: koldorunu moyununa asıp aluu

Değerlendirme: Tüm çeviriler Harfîyen aktarıldığı için anlamı tam olark yansıtamamıştır. Çünkü Kırgızcada “koldorunu ..baylap aluu” ifadesi “cimrilik” anlamına gelmemektedir ve böyle bir kullanım da yoktur.

Öneriler: колу тардык кылбоо, колу чүрүш болбоо

2.6.2. KUR’ÂN DEYİMLERİNİN SERBEST SÖZ DİZİLERİ İLE ÇEVİRİSİ

Deyimlerin kaynak dilden hedef dile her zaman deyim ile çevirilemeyeceğini yukarıda belirtmiştik. Bu gibi deyimlerin anlamı hedef dilde serbest söz dizileri ile aktarılır. Aşağıda çevirisini yaptığımız deyimlerin hepsi serbest söz dizileri/birlikleri ile aktarılmıştır.

2.6.2.1. Deyim: ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ

Mâide, 5/21, Nisa, 4/47, Muhammed, 47/25.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ

“Ey kavmim! Allah’ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sakın ardınıza dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz Mâide,5/21.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: arkaga kaytıp ketüü

İsmailov: artına kaytuu

Alimbekov: art caka kaytuu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlatılmak istenilen durumdaki anlamı vermektedir. Ancak İsmailovdo olduğu gibi “artına kaytuu” daha uygun çeviri diye düşünmekteyiz.

2.6.2.2. Deyim: اِنْقُلْ إِلَى الْأَرْضِ

Tevbe, 9/38

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتِلُكُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size “Allah yolunda sefere çıkın” denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı seçtiniz? Oysa ahirete göre dünya hayatının yararı, pek az bir şeydir. Tevbe 9/38.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz cerine(taktap aytkada curtuna) cabışıp aluu

İsmailov: salmagın cerge saluu, cerden kozgolgusu kelböö

Alimbekov: cerden baştı kötörö alboo

Değerlendirme: Tüm çevirilerin anlatılmak istenilen durumu açıklayıcı biçimde aktardığı söylenebilir. Ancak burada anlatılmak istenilen durum “Dünyaya ve şehvetlerine yönelerek savaşın zorluklarından kaçmaktır”. Kırgızcada “cerine (curtuna) cabışıp aluu”, salmagın cerge saluu, cerden baş kötörö alboo” gibi ifadeler anlatılmak istenilen durumu tam olarak yansıtmamaktadır ve farklı anlamlara gelmektedir. Burada deyim serbest söz bileşenleri ile çevirilebilir.

Öneri: дүнүйөнү эңсеп жатып алуу (dünyaya yönelerek yarışmak), дүнүйө мүлктү сүйүп козголгусу келбөө (dünya malını severek hareket etmemek), мал мүлктүн үстүнө түшө калуу.

2.6.2.3. Deyim: اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

A'râf, 7/54, Tâhâ, 20/5, Ra'd, 13/2.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِلَّا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir. Araf 7/54.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz arşında türgön

İsmailov: arşka ee boluu

Alimbekov: arştı elööö

Değerlendirme: Burada anlatılmak istenilen durum “..Allah'ın bütün yaratıkları üzerindeki mutlak hikim ve iktidarın ifade ettiği görüşündedir” (Bilgin, Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşâfı, 2006, s. 271). Buna göre söz konusu deyim Kırgızca serbest söz birliktelikleri veya deyim ile ifade edebiliriz.

Öneriler: бийликти колго алуу, (hâkimiyet altına almak), эки тизгин бир чылбырды колго алуу (eğemenliği altına almak).

2.6.2.4. Deyim: أَلْقَى إِلَيْهِ بِالْمَوَدَّةِ

Mumtehine, 60/1

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ
الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ
إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

Ey İman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz. Hâlbuki onlar size gelen hakkı inkâr ettiler. Rabbiniz olan Allah’a inandınız diye Resûlü ve sizi yurduunuzdan çıkarıyorlar. Eğer rızamı kazanmak üzere benim yolumda cihad etmek için çıktıysanız (böyle yapmayın). Onlara gizlice sevgi besliyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa, mutlaka doğru yoldan sapmıştır. Mumtehine, 60/1.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dostuk (turaluu kat kabar) ciberüü

İsmailov: süykümdüürök mamile casoo

Alimbekov: kat cazmay, dostoşuu

Değerlendirme: Burada Mansur kelime kelimesine çevirdiği için anlam tam olarak verilememiş. İsmailov’un çevirisi de durumu tam olarak yansıtamaz. Serbest söz birliktelikleri ile anlam uygun olarak aktarılabilir. Örneğin E.Tursunov “cakşı körüü” diye sadece anlamını vermiştir (Tursunov, 1991, s. 458).

Öneriler: достук мамиледе болуу, жакшы мамиле кылуу (sevgi göstermek, dostça davranmak).

2.6.2.5. Deyim: ابْتَغَى إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

Maide,5/35.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşmaya vesile arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz. Maide 5/35.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: colun izdöö

İsmailov: coldorun izdöö

Alimbekov: izdenüü

Değerlendirme: İlk iki çeviride deyimın anlamı serbest söz birliktelikleri ile verilmiştir. Bu şekilde eşdeğerlik sağlanmıştır.

Öneriler: Достошууга жол издөө (yaklaşmaya vesile aramak), жолдорун издөө (yol aramak).

2.6.2.6. Deyim: اِطْمَنَنَّ قَلْبُهُ

Bakara, 2/ 260.

Deyimin geçtiğı âyet ve anlamı:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولَئِمُ تُؤْمِنُ قَال بَلَىٰ وَلَكِن لِّيَطْمَنَّ قَلْبِي قَالَ فُخِّدْ أَرْبَعَةً
مِّنَ الطَّيْرِ فَصَرَّهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Hani İbrahim, “Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster” demişti. (Allah ona) “İnanmıyor musun?” deyince, “Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için” demişti. “Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Bakara, 2/ 260.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: könülü caylanuu

İsmailov: cüröğünün tınçtanuusu

Alimbekov: cüröğünü tınçıtuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlatılmak istenilen durumun tam aktarıldığı söylenilebilir. Ancak Mansur'un çevirisi anlamı daha iyi aktarmıştır. Tursunov da “sanası tınuu” diye deyim kullanmıştır (Tursunov, 1991, s. 79).

2.6.2.7. Deyim: اِعْتَصِمَ بِحَبْلِ اللَّهِ

Âl-i İmran, 3/103.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَاِعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz. Âl-i İmran, 3/103.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: Allanın cibine (Kur'ânga) baylangıla

İsmailov: Allahtın cibin (dinin) (gana) karmanuu

Alimbekov: Allanın cibi (Kur'ânga) baylangıla

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlatılmak istenileni tam aktarıldığı söylenilebilir. Ancak burada anlam serbest söz birliktelikleri ile aktarılabilir ve ardından açıklamaya gidilebilir.

Öneriler: Kudaydın dinin karmanuu (Allahın dinine tutunmak).

2.6.2.8. Deyim: اَلْتَفَّتُ السَّاقُ بِالسَّاقِ

Kıyâmet, 75/29.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: **وَالْتَفَّتُ السَّاقُ بِالسَّاقِ** **Bacakların birbirine dolandığı zaman. Kıyâmet, 75/29.**

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: But butka aykaluu

İsmailov: Buttarı biriktirilet (Ölgöndön kiyin butu koldorun tüzdöp koyot)

Alimbekov: Aykalışkan buttar boşop ketüü

Değerlendirme: Burada deyimın anlamı “ölümle burun buruna gelen” insanların kapıldıkları heyecan, telaş, sıkıntı ve çaresiliği dile getirmektedir (Bilgin, Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşâfı, 2006, s. 99). Buna göre Kırgızcada söz konusu deymi ifade etmek için eşdeğer deyim bulunmadığından anlamı serbest söz birliktelikleri ile aktarabiliriz.

Öneriler: буттар айкалышып кыйын акбалда калганда, буттар титиреп адам кыйналганда (ayaklar dolaşır insan zorlandığı zaman).

2.6.2.9. Deyim: اِنْقَلَبَ / نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ / وَجْهَهُ

Bakara, 2 /143, Hac, 22/11, Enfal, 8/48

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتُمْ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقَبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ إِيْمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَّءُوفٌ رَحِيمٌ

Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl'e tabi olanlarla, gerisingeriye dönecekleri ayırd edelim diye kible yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir. Bakara, 2 /143.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: arkasına kaapırlıkka kaytıp ketüü

İsmailov: artka cüz burup ketüü

Alımbekov: kalıp ketüü

Değerlendirme: anlatılmak istenilen durum “insanların eski inanç ve düşüncelerine geri dönmesidir. Buna göre Mansurun çevirisi anlamı daha anlaşılır şekilde vermiştir.

2.6.2.10. Deyim: أَخَذَ بِذَنْبِهِ

Ankebût, 29/40.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلٰى رَأْسِهِ جَانًّا وَفِيهِ يَذْكُرُ الْبَشَرِ وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذْتُمُ الصَّيْحَةَ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Bunların her birini kendi günahları yüzünden yakaladık. Onlardan taş yağmuruna tuttuklarımız var. Onlardan o korkunç sesin yakaladığı kimseler var. Onlardan yerin dibine geçirdiklerimiz var. Onlardan suda boğduklarımız var. Allah, onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı. Ankebût, 29/40.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz künöösü menen karmoo

İsmailov: künöölörü üçün tutuu

Alımbekov: künöölörün anıktap cazaloo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlatılmak istenilen durum serbest söz dizimleri ile verilmiştir. Mansurda olduğu gibi “öz” kelimesi ile vurgu yapılması, Alımbekovdo olduğu gibi “ankıtap” gibi kelimeleri eklenmesi anlamı tam olarak

aktarmayabilir. Burada anlatılmak istenilen durum cezalamaktır (Abdimalik uulu (Badirov), s. 515).

Öneriler: күнөөлөрү үчүн кармоо (günahları yüzünden yakalamak), күнөөлөрүн мойнуна илип жазалоо (günahları ispatından ceza vermek), кылмыштарын мойнуна илип жазалоо (günahların açığa çıkararak cezalandırmak).

2.6.2.11. Deyim: أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ

A'râf, 7/176.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o, dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi hâline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur. Şimdi onlara bu olayları anlat ki düşünsünler.A'râf, 7/176.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cerge(taktap aytkanga mal duynogo) berildi

İsmailov: (ubaktıluu) düynögö abdan berilüü

Alimbekov: közü toyboo

Değerlendirme: Mansurun çevirisinde deyim kelime kelimesine çevirilmiş ve açıklama yapılmıştır. Buna göre İsmailov'un anlamı tam olarak aktardığı sölenebilir.

2.6.2.12. Deyim: أَذَاقَهُ.. لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ

Nahl 16/112.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı. Nahl 16/112.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: açarçılık cana korkunuç balesin tattıruu

İsmailov: açarçılık cana korkunuç tonun kiygizip, capa tarttırdı

Alimbekov: korkunuçka eldi oroo, kuuragan cakırdıktı belek kılúu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfiyen çevriliş, anlam tam olarak aktarılamamıştır. Deyime bağlı kalmadan anlam farklı biçimlerde çevirilebilir.

Önerler: ачарчылык жана азап жөнөттү (açlık ve korku saldı).

2.6.2.13. Deyim: أَسْلَمَ وَجْهَهُ

Bakara 2/112.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Hayır, öyle değil! Kim “ih-san” derecesine yükselerek özünü Allah’a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır. Artık onlara korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir. Bakara 2/112.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: özün Allaga tapşıruu

İsmailov: kim cüzün Allahka arnap bursa (Aga moyun sunup , buyruktarın atkaruu)

Alımbekov: kim Allaga ibadat kılıp cakşı işterdü ötösö

Değerlendirme: Mansurun çevirisi deyimde anlatılmak istenilenin sadece bir yönünü aktarmış, İsmailov ise deyimini olduğu gibi vererek açıklama yapmıştır. Alımbekovun çevirisi anlamı tam olarak aktarmıştır. Bunula beraber anlam bizim önerilerde olduğu gibi verilebilir.

Öneriler: Аллага мойун сунуу, буйруктарын аткаруу (Allah’a boyun eğmek, emirlerin yerine getirmek).

2.6.2.14. Deyim: أَشْرَبَ فِي قَلْبِهِ

Bakara, 2/93.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِنَسَمَا يَا مُرْكُم بِهِ إِيْمَانُكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

Hani, Tûr’u tepenize dikerek sizden söz almıştık, “Size verdiğimiz Kitab’a sımsıkı sarılın; ona kulak verin” demiştik. Onlar, “Dinledik, karşı geldik” demişlerdi. İnkârları yüzünden buzağı sevgisi onların kalplerine sindirilmişti. Onlara de ki: (Tevrat’a beslediğinizi iddia ettiğiniz) imanınızın size emrettiği şey ne kötüdür, eğer inanan kimselerseniz! Bakara, 2/93.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (muzoogo ibadat kılıu menen) könöldörü toluu

İsmailov: cüröktörü muzoogo ibadat kılıuga (aga sıyınıuga) sugarılğan

Alımbekov: dilinde “muzoo-kuday” bar

Değerlendirme: Mansurun çevirisi anlamı tam olarak aktarırken, İsmailov deyimi Harfîyen aktarmıştır. Bu şekilde Harfîyen çevrilmeden anlam farklı şekilde verilebilir.

Öneriler: жүрөгүндө....бар (kalbinde... olmak).

2.6.2.15. Deyim: أَصْبَحَ فُؤَادُهُ فَارِغًا

Kasas 28/10.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

Mûsâ'nın anasının kalbi bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı. Kasas 28/10.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüröğü bop-boş bolup kaldı

İsmailov: paydasız sanaaga batıp tan atırdı

Alimbekov: cüröğü toktop kala cazdoo

Değerlendirme: Mansur deyimi Harfîyen aktarmış, anlamı tam olarak verememiştir. İsmailov ise anlamı farklı biçimde ifade ederek anlamı tam olarak aktarmıştır.

Öneriler: Сар санаага батуу, сары убайым болуу (Çok düşünmek), санаасы санга бөлүнүү.

2.6.2.16. Deyim: أَصْلَحَ ذَاتَ بَيْنٍ

Enfal, 8/1

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

(Ey Muhammed!) Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: “Ganimetler, Allah’a ve Resûlüne aittir. O hâlde, eğer mü’minler iseniz Allah’a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlüne itaat edin.” Enfal, 8/1.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz ara mamile ondoo

İsmailov: Aaranı ondoo (ortodgu ınıtımaıtı çındoo)

Alimbekov: ortodogu mamile ak bolu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam tam olarak serbest kelime grupları ile ifade edilmiştir. Mansur’un çevirisi gibi “öz ara mamile ondoo” şeklinde çevirilebilir.

Öneriler: ынтымакта болуу, ынтымака келүү (Tursunov, 1991, p. 170).

2.6.2.17. Deyim: أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Kaf, 50/16.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız. Kaf, 50/16.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: aga can tamırınan da cakın

İsmailov: aga küröo (moyun)tamırınan da cakın

Alimbekov: özünön da (kan tamırınan) da biz cakınbız adamga

Değerlendirme: Kırgızcada buna benzer deyim bulunmadığı için deyim serbest kelimelerle aktarılmıştır.

2.6.2.18. Deyim: أَكَلَ مِنْ فَوْقِهِ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِ

Mâide, 5 /66.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ

Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur'an'ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi. Onlardan orta yolu tutan bir zümre vardır. Ama onların birçoğunun yaptığı ne kötüdür! Mâide, 5 /66.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: üstülörünön (asmandan) da, astılarınan (cerden) da ıriskılangan boluu

İsmailov: Ar tarabınan ıriskıga bölünüü

Alimbekov: Astınan da üztünön da kut çulgoo

Değerlendirme: Mansurun çevirisi daha çok hafiyen aktarıldığı için yanlış kullanım olur. İsmailov ise anlamı tam olarak aktarmıştır.

2.6.2.19. Deyim: أَلْفَ بَيْنَ قُلُوبٍ

Âl-i İmran 3 /103, Enfâl, 8/63.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde

kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz. Âl-i İmran 3 /103.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderdi dostoşturuu

İsmailov: cüröktördün aralığın cakındatuu

Alımbekov: biri birine tuugan kıluu

Değerlendirme: Burada Mansur’un çevirisi daha uygundur. Çünkü İsmailov’un çevirisi Harfîyen olup, yanlış bir kullanımdır. Nitekim Kırgızcada böyle bir durum için “Cüröktördün aralığın cakındatuu” ifadesi kullanılmaz.

Öneriler: дилдерин жакындатуу, достоштуруу (gönülleri birleştirme, dost yarmak), башын бириктирүү.

2.6.2.20. Deyim: أَلْقَى بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ

Mâide 5/64.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلَعْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

Bir de Yahudiler, “Allah’ın eli bağlıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur’ân) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah, bozguncuları sevmez. Mâide 5/64.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: aralarına kek-duşmanduıktı taştap koyuu

İsmailov: arasına duşmandıktı kekdeşüünü caratuu

Alimbekov: diline kastık saluu

Değerlendirme: Mansurun çevirisi kelime kelimesine (hafiyyen) aktarıldığı için anlamı ifade etmesine rağmen yanlış kullanım sayılmaktadır. Buna göre İsmailov'un çevirisi daha uygundur.

Öneriler: ортосуна от жагуу

2.6.2.21. Deyim: أَنْقَضَ ظَهْرَهُ

İnşirâh 94/3.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ

Belini büken yükünü (üzerinden kaldırmadık mı?) İnşirâh 94/3.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (dalındı ezüp turgan oor) cük

İsmailov: Oşol cük senin conundu basıp turgan

Alimbekov: Celkendegi oor cüktü nıgırgan

Değerlendirme: Deyim kelime kelimesine çevirildiği için anlam aktarılsa da kullanı yanlış. Nitekim Kırgızcada yukarıdaki üç ifade de kullanılmamaktadır. Bunun yerine sadece “beli mayışuu” gibi ifade kullanılabilir.

Öneriler: белинди майыштырган жүк (belini büken yük), белинди кайыштырган (belini büken).

2.6.2.22. Deyim: أُولَى الْأَمْرِ

Nisâ 4/59.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir. Nisâ 4/59.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (musulman) akimder

İsmailov: koluna biylik berilgen başçılar

Alımbekov: curt baştagan akimder

Değerlendirme: Kırgızcada “akim” kelimesi sadece bir anlama geldiği için, burada farklı ifade kullanılması daha uygundur. İsmailovun çevirisinde ise anlam doğru, kullanım yanlıştır.

Öneriler: эл башылар, журт башчылары, атка минерлер (halk liderleri, idareciler) .

2.6.2.23. Deyim: أُولَى الْأَبْصَارِ

Âl-i İmran, 3/13.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بَصْرَهُ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

Şüphesiz, karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır: Bir topluluk Allah yolunda çarpışıyordu. Öteki ise kâfirdi. (Onları) göz bakışıyla kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu. Basireti olanlar için bunda elbette ibret vardır. Âl-i İmran, 3/13.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: pikir eeleri

İsmailov: akıl-estüülör

Alimbekov: akıl-estüü adamdar

Değerlendirme: Mansurun çevirisinde anlam tam olarak aktarılamamıştır. Buna göre İsmailovun çevirisi anlamı ifade etmek için daha uygundur.

2.6.2.24. Deyim: آتِي أَكْلَهَا

Bakara 2/265.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَتَثْبِيئًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.Bakara 2/265.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: Tüşümün berüü

İsmailov: Tüşüm berüü

Alimbekov: Tüşüm berüü

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam doğru olarak aktarılmış ve eşdeğerlik sağlanmıştır. Nitekim anlamı ifade etmek için Kırgızca bir deyim bulunmamaktadır.

2.6.2.25. Deyim: أَخَذُ بِنَاصِيَتِهِ

Hûd, 11/56.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir.” Hûd, 11/56

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kol altında

İsmailov: anın dal kökülünön karmoo (Eç kim andan kaçıp kutula albayt)

Alımbekov: büt biyligi kolunda

Değerlendirme: İsmailov deyimi Harfîyen çevirmiş ve farklı anlatım sergilemiş. Mansur ve Alımbekovun çevirileri daha anlaşılır niteliktedir.

2.6.2.26. Deyim: بَسَطَ يَدَهُ إِلَى

Mâide, 5/11, Mumteherine,60/2.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah’a karşı gelmekten sakının. Mü’minler yalnız Allah’a tevekkül etsinler. Mâide, 5/11.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kol kötörüü (öltürüü)

İsmailov: Camandık kılıunu samap...sungan suuk kolu

Alımbekov: Öltürömün degendin kolu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest söz bileşenleri ile aktarılmıştır. Bununla beraber söz konusu düşünceyi anlatmak için “kol kötörüü” ifadesi daha uygundur diyebiliriz.

2.6.2.27. Deyim: بَسَطَ إِلَيْهِ لِسَانَهُ

Mumtebine, 60/2.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنْ يَتَّقُواكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ

Şâyet onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman olurlar, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlar ve inkâr etmenizi arzu ederler. Mumtebine, 60/2.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: Tilderin camandık menen sozuu (taktap aytkada, silerdi öltürüşöt, kemsintişet)

İsmailov: Tilderin suna baştoo (Camandap, uşaktap, şıldındap)

Alımbekov: Tilderin agıtuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest söz bileşenleri ile aktarılmıştır. Bununla beraber söz konusu durum için “til tiygizüü” deyimi de kullanılabilir, “zar tilin agıtuu” (Tursunov, 1991, s. 439) ifadesi de kullanılabilir.

Öneri: Тил тийгизүү (dil uzatmak, kötölemek).

2.6.2.28. Deyim: بَصْرُهُ حَدِيدٌ

Kaf, 50/22.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ

(Ona) “Andolsun ki sen bundan gaflette idin. Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir” (denir.).Kaf, 50/22.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: Közün ötö ötkür

İsmailov: Közü ötkür boluu (barın açık-aykırı körüp-bilip tüşünüü)

Alımbekov: Közdörü ötkür bolup körüp kaluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest söz bileşenleri ile aktarılmıştır. Ancak kullanım açısından “közü kurç” ifadesi daha uygundur.

Öneri: Көзү курч, келечекти көрө билген (gözü pek, geleceği gören).

2.6.2.29. Deyim: بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ

Zuhruf,43/38.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَلَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْفُرْقَانُ

Sonunda bize geldiğinde, arkadaşına, “Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı! Ne kötü arkadaşmışsın!” der. Zuhruf, 43/38.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: Çığış menen batıştın ortosundagı aralık (sıyaktu ıraak)

İsmailov: Batış menen Çığıştın uzaktığınday

Alımbekov: (Uzak bolso) batış menen çığıştın arasınday

Değerlendirme: Mansurun çevirisinde anlamı ifade etmek için uzun uzun ifadeler kullanılmıştır. İsmailov’un çevirisi anlamı ifade etmek için daha uygundur. Yukarıdaki çevirilerin yanı sıra hedef dildeki değişik deyimler de kullanılabilir.

Öneriler: Ит өлгөн жерде, өтө узак (çok uzak).

2.6.2.30. Deyim: بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ

Bakara, 2/95. Âl-i İmran, 3 /182, Nisâ, 4/62,40, Enfâl, 8/51, Kehf, 18/57, Hac, 22/10, Kasas, 8/47, Rum, 30/36, Şûrâ 42/48, Cum'a, 62/7, Nebe, 78/40.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler. Allah, o zalimleri hakkıyla bilendir.

Bakara, 2/95.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kılğan kılmiştarı

İsmailov: öz koldoru menen kılğan işteri

Alimbekov: kolu menen casoo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest kelimeler ile aktararak eşdeğerlik sağlanmıştır. Ancak kullanımı bakımından İsmailov'un çevirisi tartışılabilir.

Öneri: кылган иш аракеттери (yaptıkları işler).

2.6.2.31. Deyim: بَيْنَ أَيْدِيهِ وَأَرْجُلِهِ

Mumtebine, 60 /12.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ
أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ قُبَايِعُهُنَّ وَاسْتَعْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Mumtebine, 60 /12.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kol buttarı ortosunda tokup ala turgan uşak-calaa

İsmailov: öz kolu-buttarımızdın adlında boluu

Alimbekov: öz kolu butunun arasından çıkaruu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfiyen aktarılmış. Bu şekilde aktarmak okuyucu zihninde karmaşıklığı sebep olmaktadır. Kırgızcada “uydurmak” anlamında yukarıda görüldüğü gibi “kol buttarı ortosunda tokup ala turgan uşak-calaa”, öz kolu-buttarımızdın adlında boluu” gib ifadeler kullanılmamaktadır. Unun yerine anlam sadece kelime veya serbest kelime gruplarıyla ifade edilebilir.

Öneriler: жок жерден жалаа жабуу, (yoktan iftira uydurmak) жала жабуу (iftira etmek), жалган жерден таңылоо (yoktan iftira etmek) (Abdimalik uulu (Badirov), 2007, s. 705).

2.6.2.32. Deyim: بَيْنَ يَدَيْهِ

Bakara, 2/ 66, Sebe, 34/12.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

Biz bunu, hem onu görenlere, hem de sonra geleceklere bir ibret ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlara da bir öğüt kıldık. Bakara, 2/ 66.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: oşol ubakit

İsmailov: oşol ubakıttagi adamdar

Alimbekov: çevirilmemiş

Değerlendirme: Çevirilerde anlatılmak istenilen durum serbest kelimelerle ifade edilerek eşdeğerlik sağlanmıştır. Ancak aynı durumu ifade etmek için bağlamına göre değişik deyimler kullanılabilirdi. Örneğin: فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً

لِّلْمُتَّقِينَ Биз аны көз алдындагыларга жана андан кийинкилерге өрнөк, корккондорго насыят кылдык.

Öneriler: көз алдындагылар (göz önünde hazır bulunanlar), замандаштар (aynı dönemde yaşayanlar).

2.6.2.33. Deyim: تَقَطَّعَتْ بِهِ الْأَسْبَابُ

Bakara, 2/166.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ

Kendilerine uyulanlar o gün azabı görünce, kendilerine uyanlardan uzaklaşacaklar, aralarındaki bütün bağlar kopacaktır. Bakara, 2/166.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (...baylanıştırıp tura turgan)şıltoolor, sebepter üzülöt

İsmailov: öz ara baylanışтары (toluk) üzülöt

Alimbekov: birotolo kol üzüşüü

Değerlendirme: Mansurun çevirisi Harfîyen çevirilmiş, fakat anlamı ifade ettiği söylenebilir. Bununla beraber Alimbekovda olduğu gibi deyim de kullanılabilir.

Öneriler: кол үзүшүү (bağlantıyı kesmek, irtibatı kesmek).

2.6.2.34. Deyim: تَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ

Enbiya, 21/93, Muminun, 23/ 53.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَنَقُطَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلُّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ (İnsanlar) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Hepsi de ancak bize dönecekler. Enbiya, 21/93.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: işlerin (dinderin) öz ara barçalap bölüp aluu

İsmailov: öz işlerinde acırap-bölünüştü

Alımbekov: bölünüştü (dindi böldü)

Değerlendirme: Burada anlatılmak istenilen durum “dinlerinin durumunu/birlik ve beraberliklerini paramparça etmek” (Bilgin, Kur’ân’daki Deyimler ve Zemahşerî’nin Keşşâfı, 2006, s. 170), yani ihtilafa düşmektir. Buna göre Mansur’un çevirisi Harfîyen olup, yanlış bir kullanımdır. İsmailov’un çevirisinde söz konusu deyim bağımsız söz gruplarıyla ifade edilmiş ve anlamı tam olarak aktarabilmiştir.

Öneri: ажырап бөлүнүү, пикир келишпестик (ihtilafa düşmek).

2.6.2.35. Deyim: تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

Sâd, 38/32.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

Süleyman, “Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim” dedi. Nihâyet gözden kaybolup gittikleri zaman... Sâd, 38/32.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (kün dagı) parda artına bekinüü (batıp ketiptir)

İsmailov: karangılıkka al (kün daldaalanuu)

Alımbekov: Pardasına kün batıp ketüü

Değerlendirme: Tüm çevirilerde verilmiş olan ifadeler anlamsal açıdan okuyucuya doğru gelebilir. Ancak anlamı tam olarak ifade edememektedir. Kırgızcada güneşin batması veya kaybolması, karanlığın çökmesi için farklı deyimler kullanılmaktadır.

Öneriler: Күн уясына батуу (güneş batmak).

2.6.2.36. Deyim: تَوَلَّى بِرُكْنِهِ

Zâriyât,51/39.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ

O ise kuvvetine güvenerek yüz çevirdi ve “Bu bir büyücü veya delidir” dedi. Zâriyât,51/39.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz tiregi (döölötü)nö tayanıp (Musaga ıyman keltşrüdön) cüz burdu

İsmailov: baş tarttı (cüz nüyüdü)

Alimbekov: cüzün burdu(döölötünö tayandı)

Değerlendirme: Anlılmak istenilen düşünce bir şeye güvenerek başka bir şeyden yüz çevirmektir. Buna göre yukarıdaki çeviriler doğru kabul edilebilir. Nitekim Kırgızcada bu durum için deyim bulunmadığı için serbest kelimeler ile çeviri yapılabilir.

Öneriler: тирегине таянуу жана баш тартуу(bir şeye dayanarak yüz çevirmek).

2.6.2.37. Deyim: تَقُلْتُ مَوَازِينُهُ

A'râf, 7 /8, Kâria, 101/6,7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

O gün amellerin tartılması da haktır. Kimlerin sevabı ağır basarsa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. A'râf, 7 /8.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tartılğan (cakşı amaldarı) oor kelüü

İsmailov: tarazası oor bolu (cakşılı işteri menen)

Alimbekov: tarazası oor

Değerlendirme: Deyim kültürel renk taşıdığı için ödünölenme yolu ile çevirilebilir. Buna göre ne Mansurda olduğu gibi “cakşı amaldarı oor kelüü” (iyi amlleri ağır basmak) ifadesi kullanılabilir. Ancak “tartılğan” kelimesi çıkarılması daha iyi olur. İsmailov’un çevirisinde olduğu gib parantez içinde açıklama yapmaya gerek kalmaz.

Öneriler: жакшы иштери oor келүү (iyi amlleri ağır gelmek), сооптору көп болуу (sevapları çok olmak).

2.6.2.38. Deyim: تَنَى صَدْرَهُ

Hûd, 11/5.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَلَا إِنَّهُمْ يَنْتُونِ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

İyi bilin ki onlar, O’ndan gizlenmek için kalplerindeki düşmanlığı gizliyorlar. Yine iyi bilin ki, elbiselerine büründükleri zaman bile, Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir. Hûd, 11/5.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderindegi (duşmandığın) sır tutuu

İsmailov: caşınuu üçün köküröktörün kumtuloo

Alimbekov: kökürök sırların katuu

Değerlendirme: Harfîyen çevirdiğimizde “göğsünü bükme” demek olup, anlamı “düşmanlığı gizlemek, sır katmak” anlamlarına gelmektedir. Buna göre Mansurun ve Alimbekovdun çevirileri anlamı anlaşılır şekilde vermiş, İsmailov’da çeviri Harfîyen olduğu için çeviri tam olarak anlaşılamamaktadır.

Öneriler: сырларын ичине катуй (sırların gizlemek)

2.6.2.39. Deyim: جَافَى جَنْبُهُ عَنِ الْمَضَاجِعِ

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar. Secde, 32/16.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cambaştarı orun-caylarınan ırak bolot (..az uktaşat)

İsmailov: kaptaldarı töşöktörünön acırap turuu

Alimbekov: töşögü alıs (az uktaşat) cer cıttabayt köbünçö kaptaldarı

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfîyen çevrildiği için anlamı ifade etmek amacıyla parantez içinde açıklama yapılmış. Oysa burada deyim Harfîyen çevirilmeden sadece anlamı verilebilirdi.

Öneriler: уйкудан туруу, көздөрү уйку көрбөө (yataktan kalkmak, gözleri uyumamak).

2.6.2.40. Deyim: حَلَّ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِهِ

Tâhâ, 20/27.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَحْلَلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي Dilimdeki tutukluğu çöz (ki sözümü anlasınlar.)” Tâhâ, 20/27.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tilinden tüyündü-sakooluktu çeçip ciberüü

İsmailov: tilimdin tüyünün çeç

Alimbekov: tilimdegi tüyündü çeçüü

Değerlendirme: Çevirlerde deyim Harfiyen çevrilmiştir. Bununla beraber anlatılmak istenilen durumu açıklayıcı olabilir. Ancak anlamı Kırgızcadaki “tili kürmölüü” (Konkobayev, Osmonova, & Caparov, 2001, s. 443) deyiminin yapısını değiştirerek aktarabiliriz.

Öneriler: тилимдин күрмөөсүн чеч (dilin tutukluğunu çöz).

2.6.2.41. Deyim: حَمَلَ عَلَىهِ

Bakara, 2/ 286.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Şöyle diyerek dua ediniz): “Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.” Bakara, 2/ 286.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: moynuna ..cüktü cüktöö

İsmailov: oor cük (mildet, coopkerçilik) cüktöö

Alimbekov: cüktöö

Değerlendirme: Buradaki yükten maksad sorumluluktur. Mansur Harfiyen çevirmiş, İsmailov da olduğu gibi vererek sorumluluk olduğuna dair açıklama yapmıştır. Bizce yük kelimesi yerine sorumluluk anlamındaki kelimelerle anlam doğru olarak aktarılabilir.

Öneriler: мойнуна милдет жүктөө (sorumluluk yüklemek).

2.6.2.42. Deyim: خَاضَ فِي حَدِيثٍ

Nisâ, 4 / 140.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَدْ نَزَلَ عَلَيْهِمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مَثَلْتُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا

Oysa Allah size Kitap'ta (Kur'ân'da) "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe, onlarla oturmayın, aksi hâlde siz de onlar gibi olursunuz" diye hüküm indirmiştir. Şüphesiz Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır. Nisâ, 4 / 140.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: başka sözgö ötüşmöyünçö

İsmailov: başka sözgö ötüü

Alimbekov: çevirilmemiş

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest kelimelerle aktarılarak eşdeğerlik sağlanmıştır. Nitekim bu durum için Kırgızcada eşdeğer deyim bulunmamaktadır.

2.6.2.43. Deyim: خَتَّمَ عَلَى قَلْبِهِ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ

Bakara,2/7. Nisâ, 4/155.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

خَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır. Bakara, 2/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderin möörlöo

İsmailov: cürögün möörlöp bekitip saluu

Alımbekov: möör basıp..kökürögün kör kıluu

Değerlendirme: Deyim “”anlayamaz olan, anlama yeteneği elinden alınan kişinin hâlini dile getirmektedir (Şimşek & Uzun, 1991, s. 258). Kırgızcada böyle deyim bulunmadığı için hedef dilden olduğu gibi aktarılmıştır. Bu şekilde anlamı aktarmış olur ancak deyimi uzun uzadıya anlatmadıkça okuyucu metni anlamakta zorlanabilir. Alımbekov’un açıklama yoluyla çevirisi anlamı daha iyi ifade etmektedir. Bunun dışında “möör” (mühür) kelimesine bağlı kalmadan değişik deyimler kullanılabilir:

Öneriler: дили караюу (dili kararmak, niyeti kötü olmak).

2.6.2.44. Deyim: خَرَقُوا لَهُ

En'âm,6/100.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ

Bir de cinleri Allah’a birtakım ortaklar yaptılar. Oysa onları O yarattı. Bilgisizce Allah’a oğullar ve kızlar da uydurdular. O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir. En'âm,6/100.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: “casap” aluu

İsmailov: tanıloo

Alımbekov: berüü

Değerlendirme: Çevirilerde deymi bağlamlara göre değişik şekillerde tek kelime ile aktarmışlardır. Mansur’un çevirisi deyimisel anlamı ifade için olabilir, ancak böyle bir ifade Kırgızcada deyim olarak yoktur.

Öneriler: ойлоп чыгаруу (uydurmak), жок жерден чыгаруу (yoktan yaratmak).

2.6.2.45. Deyim: حُشْبٌ مُّسَدَّةٌ

Munâfikûn, 63/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خَشْبٌ مُّسَدَّةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتِلَهُمُ اللَّهُ أَى يُؤَفَّكَونَ

Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler. Her kuvvetli sesi kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın! Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan) çevriliyorlar! Munâfikûn, 63/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (dubalga) cölöp koyulgan (çirik) cıgaçtar

İsmailov: cölöp koyulgan üstün

Alımbekov: çirip kalgan döngöçtöy

Değerlendirme: Söz konusu deyimın teşbih yönü olduğu için anlamsal açıdan bir sorun olmayabilir. Ancak İsmailov'un ifadesi anlamı daha iyi aktarmaktadır.

2.6.2.46. Deyim: حَقَّتْ مَوَازِيئُهُ

A'râf, 7/9.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَمَنْ حَقَّتْ مَوَازِيئُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ

Ama kimlerin sevabı da hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize haksızlık etmiş olmaları sebebiyle kendilerini ziyana sokanlardır. A'râf, 7/9.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tartılğan (cakşı işteri) cenil boluu

İsmailov: tarazası cenil boluu

Alımbekov: (cakşı işteri) cenil boluu

Değerlendirme: Çeviriler anlamı aktarmış olabilir. Ancak parantez ve dipnot kullanmak okuyucuyu yorabilir.

Öneriler: кылган сооптору аз болуу (sevapları az olmak).

2.6.2.47. Deyim: خَلَّ سَبِيلُهُ

Tevbe,9/5

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُواهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir. Tevbe, 9/5.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: coldorun tospoo

İsmailov: colun boş koyuu

Alimbekov: tüz colgo baştoo

Değerlendirme: Serbest bırakmak anlamındaki deyimler yukarıda görüldüğü gibi kelime kelimesine çevrilmiş, ancak anlamı tam olarak aktarıp aktarmadığı tartışılabilir.

Öneriler: бошотуп жиберүү, азат кылуу (serbest bırakmak).

2.6.2.48. Deyim: دَارَ الْبَوَارِ

İbrahim, 14/28

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ Allah'ın nimetini küfre değişenleri ve kavimlerini helâk yurduna, yaslanacakları cehenneme sürükleyenleri görmedin mi? İbrahim, 14/28.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ölüm çunkuruna-özü kire turgan tozoko

İsmailov: kıyroo cayı

Alimbekov: tozok cak

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim değişik şekillerde aktarıldığını görmekteyiz. Buna göre deyimi Mansurda olduğu gibi açıklama yolu ile çevirebiliriz.

Öneriler: Тозок оту, өрт, өлүм чуңкуру (helak yurdu, cehennem).

2.6.2.49. Deyim: دَائِرَةُ السَّوْءِ

Tevbe, 9/98.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Bedevîlerden öyleleri vardır ki, (Allah yolunda) harcayacakları şeyi bir zarar sayar ve (bundan kurtulmak için) size belâlar gelmesini beklerler. Kötü belâlar kendi başlarına olsun. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Tevbe, 9/98.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: caman balee

İsmailov: doorlordun camanı

Alimbekov: kırsık

Değerlendirme: Deyimin mecazî yönü dolayısı ile çevirilerde değişik ifadelerle çevirildiğini görmekteyiz. Mansur'un çevirisi anlam için daha uygundur.

2.6.2.50. Deyim: ذَهَبَتْ رِيحُهُ

Enfâl, 8/46.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

Allah'a ve Resûl'üne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider. Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. Enfâl, 8/46.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: küç- kubatı ketüü

İsmailov: kubatı ketüü

Alimbekov: küç –kubatı bek (tuta alboo)

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim serbest kelimelerle aktarılarak eşdeğerlik sağlanmıştır. Söz konusu deyim kelime kelimesine “rüzgarı gitmek” (şamalı ketüü) diye çevirildiğinde yanlış olurdu. Çevirlere baktığımızda anlam söz dizileri ile verilmek suretiyle aktarılmıştır.

2.6.2.51. Deyim: ذَهَبَتْ نَفْسُهُ عَلَيَّ

Fâtır, 35/8

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءَ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا

Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse, ameli iyi olan kimse gibi mi olacaktır? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidâyete erdirir. (Ey Muhammed!) Onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helâk etme! Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir. Fâtır, 35/8.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: canın alardın (ıyman keltirbegendikteri) üstündö kaygı-kasiret çeguu

İsmailov: kaygırıp özünü çok kılıp ciberüü

Alimbekov: kaygıruu

Değerlendirme: Deyimin anlamını aktarmak için çevirilerde değişik ifadeler kullanılmaktadır. Bu da deyimın mecaz yönünü ifade etmek için gösterilen çabadır.

Öneriler: кайгыга баттуу (hüzünlenmek).

2.6.2.52. Deyim: ذُو الْأَوْتَادِ

Sâd, 38/12

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ Onlardan önce de Nûh kavmi, Âd kavmi, kazıklar sahibi Firavun, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı da Peygamberleri yalanlamışlardı. Sâd, 38/12.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kazıktar (cerge kazıktay kagılğan biyik ehramdar (piramida)) cana ak saraylar eesi

İsmailov: kazıktar eesi

Alımbekov: kazıktardın (askeleri, sıykırçıları, abroyluu kişiler) egesi

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfîyen çevirilmiş, oysa buradaki anlam “saltanat sahibi” anlamındadır.

Öneriler: салтанат ээси, бийлик ээси (saltanat sahibi).

2.6.2.53. Deyim: ذُو سَعَةٍ

Talak, 65/7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدِرَ عَلَىٰ رِزْقِهِ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah’ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır. Talak, 65/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: bay-döölöttüü kişi

İsmailov: bay adam

Alımbekov: bay-döölöttüü adam

Değerlendirme: Tüm çeviriler deyimın anlamsal yönünü aktararak eşdeğerlik sağlanmıştır. Nitekim söz konusu deyimın anlamına baktığımızda “” anlamlarına gelmektedir. Bunun dışında bizim önerdiğimiz şekilde de çevirilerbilir.

Öneriler: бай киши (zengin adam), колунда бар (imkanı olan).

2.6.2.54. Deyim: دُو شَوَكَّة

Enfâl, 8/7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحَقِّقَ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ

Hani Allah size iki taifeden birini, o sizindir diye va'dediyordu. Siz de güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı meydana çıkarmak ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu. Enfâl, 8/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kural caraksız taypa

İsmailov: kuralsızdarı

Alimbekov: alsızdar

Değerlendirme: Tüm çevilerde deyim serbest kelimelerle ifade edilerek eşdeğerlik sağlanmıştır. Nitekim tefsirlere baktığımızda söz konusu deyimın anlamı “” olarak geçmektedir.

2.6.2.55. Deyim: رَبَطَ عَلَى قَلْبِهِ

Enfâl, 8/11.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رَجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ

Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağıdırıyordu. Enfâl, 8/11.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilini bir kılúu

İsmailov: cürögünördü baylanıştırúu

Alimbekov: tazaruu

Değerlendirme: İsmailov deyimi Harfîyen aktarmıştır. Kırgızcada “cürögünördü baylanıştırúu” diye bir deyim veya ifade yanlış bir kullanımdır. Buna göre Mansur’un çeviris anlamı daha iyi aktarmıştır.

2.6.2.56. Deyim: رَجَعَ إِلَىٰ نَفْسِهِ

Enbiya, 21/64

Deyimin geçtiğı âyet ve anlamı:

فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ Bunun üzerine birbirlerine dönüp, “Hiç şüphesiz asıl zalimler sizsiniz siz” dediler. Enbiya, 21/64.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: özdörünö kelüü

İsmailov: özdörünö özdörü kayırılıu

Alimbekov: coptu ugup çataşuu

Değerlendirme: Mansur’un çevirisi anlam için daha uygundur. İsmailov’un çevirisinde anlam aktarılmış sayılsa bile kullanımı yanlıştır.

2.6.2.57. Deyim: رَدَّهُ عَلَى عَقِبَيْهِ/ رَدَّهُ عَلَى ذُبْرِهِ

Nisâ,4/47, Âl-i İmran, 3/149, Enam, 6/71.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَطْمِيسَ وُجُوهًا فَنُرَدِّدَهَا عَلَى
أُدْبَارِهَا أَوْ تَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

Ey kendilerine kitap verilenler! Birtakım yüzleri silip de tersine çevirmeden yahut cumartesi halkını lânetlediğimiz gibi onları lânetlemeden, yanınızda bulunanı (Tevrat'ı) doğrulayıcı olarak indirdiğimiz bu kitaba (Kur'ân'a) iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir. Nisâ, 4/47.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüzdördü burup artarına aylandırıp ciberüü

İsmailov: arttı közdöy buruu

Alimbekov: söögünö cetkirüü

Değerlendirme: Mansur'un çevirisi Harfîyen olduğu için kullanımı doğru değildir. İsmailovda olduğu gibi serbest kelimelerle aktarılması daha uygundur.

2.6.2.58. Deyim: رَبِّبَ الْمُنُون

Tûr, 52/30.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُّ بِهِ رَبِّبَ الْمُنُون

Yoksa onlar, “O bir şairdir; onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz” mu diyorlar? Tûr, 52/30.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: zamandın bale-apattarı

İsmailov: caman uchur

Alımbekov: mezigil

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam serbest kelimelerle ifade edilmiştir.

2.6.2.59. Deyim: زُخْرُفَ الْقَوْلِ

En'âm, 6/112.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak. En'âm, 6/112.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kooz (caltırak) sözdör

İsmailov: söz koozdoo

Alımbekov: sözü cıltır

Değerlendirme: Kırgızcada böyle bir deyim bulunmadığı için söz konusu deyim anlamı Kırgızcaya açıklama yolu ile aktarılabilir.

Öneriler: кооз бирок жасалма сөз (süslü ama boş söz).

2.6.2.60. Deyim: سَقَطَ فِي أَيْدِيهِ

A'râf, 7/149.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

İsrailoğulları (yaptıklarına) pişman olup, gerçekten sapmış olduklarını görünce,

“Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, mutlaka ziyana uğrayanlardan oluruz” dediler. A'râf,7/149.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kolgo tüşüü (muzoo kудay emestigin bilip demderi suu)

İsmailov: katuu okünüü

Alimbekov: ökünüçkō çulganuu

Değerlendirme: Mansur'un çevirisi Harfiyen olup, daha sonra açıklama yapmasına rağmen anlamı tam olarak aktaramamıştır. “Kolgo tüşüü” deyimini Kırgızcada “hırsızlığı, günahı ortaya çıkma” ve “tutuklanmak” (Konkobaev, s.273) anlamlarında kullanılmaktadır. Buna göre İsmailov ve Alimbekov serbest kelimelerle anlamı tam olarak vermişlerdir.

Öneriler: катuu өкүнүү, бармагын тиштөө (piman olmak).

2.6.2.61. Deyim: سَكَتَ عَنْهُ الْغَضَبُ

A'râf,7/154.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ

Mûsâ'nın öfkesi dinince (attığı) levhâları aldı. Onların yazısında Rableri için korku duyanlara bir hidâyet ve bir rahmet vardı. A'râf,7/154.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: açuusu basıluu

İsmailov: açuusu basıluu

Alimbekov: tynchuu

Değerlendirme: Âyette Hz. Musanın bir olaya kızması sonra sakinleşmesinden bahsedilmektedir (Eren, 2006, s. 40). Buna göre tüm çevirilerde anlam serbest kelimelerle aktararak eşdeğerlik sağlanmıştır.

2.6.2.62. Deyim: سَلَفُوهُ بِالسِّنَةِ حَدَادٍ

Ahzâb, 33/19.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَشِحَّةٌ عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَىٰ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِالسِّنَةِ حَدَادٍ أَشِحَّةٌ عَلَى الْخَيْرِ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

Şüphesiz Allah içinizden, savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine, “Bize gelin” diyenleri biliyor. Size katkıda cimri davranarak savaşa pek az gelirler. Korku geldiğinde ise, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince de ganimete karşı aşırı düşkünlük göstererek sizi keskin dillerle incitirler. İşte onlar iman etmediler. Allah da onların amellerini boşa çıkardı. Bu, Allah’a kolaydır. Ahzâb, 33/19.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ötkür tilder menen irencitüü

İsmailov: kurç tilderi menen zıyan berüü

Alimbekov: tilderin agıtuu

Değerlendirme: Tüm çeviriler deyimi Harfîyen aktarmıştır. Bununla beraber anlamın aktarılıp aktarılmadığı tartışılabilir. Söz konusu deyimi ifade etmek için Kırgızcadaki aşağıda önerdiğimiz deyimler kullanılabilir.

Öneriler: тили тийүү (birisini kötü sözler ile azarlamak), тили заар (insanın canını acıtan kötü söz).

2.6.2.63. Deyim: شَدَّ أَرْوَهُ

Tâhâ, 20/31.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَشَدُّ بِهِ أَزْرِي “Onunla gücümü artır.” Tâhâ, 20/31.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: anı menen belimdi bekem kılğın

İsmailov: al arkıluu meni kubattuu kıl

Alımbekov: cardamçı kılúu

Değerlendirme: Mansur anlamı aktarmış ama yanlış ifadeler kullanmıştır. Bu da anlamı mecazî olarak aktarmaya yönelik çabadır. İsmailov ise anlamı serbest kelimelerle ifade ederken, Alımbekov ise deyimini sadece bir anlamını aktarmıştır. Oysa deyim tam anlamı “birisine bir işte kuvvet vermek, onu desteklemektir.

Öneriler: колуна кол, бутуна бут болуу (tüm işlerinde devamlı yardımcı olmak, destek vermek).

2.6.2.64. Deyim: شَدَّ عَلَى قَلْبِهِ

Yûnus, 10/88.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوهُ عَنِ سَبِيلِكَ رَبَّنَا
أَطْمَسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَأَشَدُّ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

Mûsâ, şöyle dedi: “Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun’a ve onun ileri gelenlerine, dünya hayatında nice zinet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler.” Yûnus, 10/88.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: könüldörün katuu kılúu

İsmailov: cüröktörünö katuu möör basuu

Alimbekov: can çıdagıs azap berüü

Değerlendirme: Mansur anlamı bağlama göre aktarmasına rağmen, yanlış bir kullanımda bulunmuştur, çünkü Kırgızcada “könüldörün katuu kılúu” gibi bir ifade kullanılmamaktadır. Aynı şeklide İsmailovda da olduğu gibi “cüröktörünö katuu möör basuu” ifadesi de Kırgızcada yoktur.

Öneriler: жырөгүн үштүгү (devamlı korkutmak).

2.6.2.65. Deyim: شَرِبَ الْهَيْم

Vâkıa, 56/55.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: فَشَارِبُونَ شَرِبَ الْهَيْم

Kanmak bilmez susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz. Vâkıa, 56/55.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: taşna, toybos töölör sıyaktuu içüü

İsmailov: abdan suusagan töölördöy içüü

Alimbekov: töö sınduu

Değerlendirme: Söz konusu deyimın Kırgızca karşılığı bulunmadığı için çeviğirilerde olduğu gibi çevirilebilmektedir.

2.6.2.66. Deyim: شَرَحَ صَدْرُهُ

Tâhâ, 20/25, Enam, 6/125, İnşirah, 94/1, Zümer, 39/ 22.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي

Mûsâ, dedi ki: “Rabbim! Gönlüme ferahlık ver.” Tâhâ, 20/25.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilini ken kılúu

İsmailov: köödönümdü açā kör

Alimbekov: köküröktü ken kılūu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfîyen çevirilmiş anlamı tam olarak aktaramamıştır. Çünkü “dilini ken kılūu”, “köödönümdü açā kör”, “köküröktü ken kılūu” gibi deyimler Kırgızcada yoktur. Ancak bunları serbest kelime grupları olarak değerlendirebiliriz.

Öneriler: көңүлү ачылуу (gönlü ferahlamak).

2.6.2.67. Deyim: شَقَى صُدُورَ

Tevbe, 9/14.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصَرِّكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَسْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin ... Tevbe, 9/14.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderin kandıruu, kam, kaygını ketirüü

İsmailov: köödöndörün açuu (Allah Talanın Çındığın andap-bilüü cöndömün berüü)

Alimbekov: köödöndörün tazartuu

Değerlendirme: Mansur Harfî çeviri ve açıklama yolu ile anlamı tam aktarmaya çaba göstermiştir. Ancak kullandığı ifade “dilderin kandıruu” şeklinde yanlış kullanımdır. İsmailov da Harfî çeviri yapmış ve dipnotta açıklama yapmıştır. Alimbekov’un çevirisi anlama daha yakındır.

Öneriler: көңүлү ачылуу (gönlü ferahlamak).

2.6.2.68. Deyim: ضَرَبَ صَفْحًا عَنْ

Zuhruf,43/5.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ

Haddi aşan bir topluluk oldunuz, diye vazgeçip Zikir’le (Kur’ân’la) sizi uyarmaktan geri mi duralım? Zuhruf, 43/5.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: burup (silerdi öz cayınarga koyup) koyuu

İsmailov: karmap turu (aytpay cön koyuu)

Alimbekov: toktotuu

Değerlendirme: Deyimin anlamı “bir şeyden vazgeçmek”tır. Bundan dolayı serbest kelimelerle veya deyimlerle de çevirilebilir.

Öneriler: Жүзүн үйрүү, көзгө илбөө, этибар албоо (yüz çevirmek, göz ardı etmek).

2.6.2.69. Deyim: ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ

Nisâ, 4/101, Muzemmil, 73/20.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا

Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit kâfirlerin size saldırmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır. Nisâ, 4/101.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cer cüzündö (atap aytkada anın turduu taraptarına) sapar kılúu

İsmailov: coldo boluu

Alimbekov: cer kıdırúu

Değerlendirme: Mansur Harfî çevirisine daha yakın anlam vererek, açıklama yapmıştır. İsmailov ve Alimbekov ise serbest kelimelerle anlamı aktarmıştır.

Öneriler: жол жүрүү, жолдо болуу (seferde olmak).

2.6.2.70. Deyim: ضُرِبَتْ عَلَيْهِ الدَّلَّةُ

Âl-i İmran, 3/112, Bakara, 2/61.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الدَّلَّةُ أَيْنَ مَا تُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ وَبَآءُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بَأْنَهُمْ كَانُوا يُكْفَرُونَ بآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ve (mü'min) insanların güvencesine sığınmadıkça kendilerini zillet kaplamıştır. Onlar Allah'ın gazabına uğradılar ve yoksulluk onları kapladı. Bunun sebebi onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve peygamberleri haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmekte ve (Allah'ın koyduğu) sınırları çiğnemekte oluşları idi. Âl-i İmran, 3/112.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: karlık-zarlık cazılıp koyulúu

İsmailov: korduk sokusu urulúu

Alimbekov: Alla menen arası alıs bolup aylası ketüü

Değerlendirme: Mansur farklı ifade ile, İsmailov ise Harfîyen anlamı aktarmışlardır. Alimbekov ise anlamı farklı ifadelerle vermiştir.

Öneriler: Балакет басуу, жер сыйпалап калуу (zillet içinde olmak, kaybetmek).

2.6.2.71. Deyim: ضَمَّ إِلَيْهِ جَنَاحَهُ

Kasas, 28/32.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَسْلُكَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَأَضْمَمْتُ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ

“Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler.” Kasas, 28/32.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kanatını(kolunu) korkudan kısıp aluu

İsmailov: salbıragan (kaltıragan, titiregen) koldorunu cıynoo

Alımbekov: kolunu koynuna katuu

Değerlendirme: Mansur Harfî çevirisini tercih ederken, İsmailov ile Alımbekov anlamı serbest kelimelerle vermişlerdir.

Öneriler: колдорун жыйуу (kolunu toparlamak).

2.6.2.72. Deyim: طَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ

Mâide, 5/30.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu. Mâide, 5/30.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: napsisi ..cakşı kılıp körsötüü

İsmailov: könülü..gö azgırdı

Alımbekov: karı kumarga aılanuu

Değerlendirme: Mansur anlamı serbest kelimelerle veriken, İsmailov'un çevirisi anlam açısından daha yeterli olmuştur.

Öneriler: Напси/шайтан азгыруу (nefsi, şeytanı saptırmak).

2.6.2.73. Deyim: عَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ

Bakara, 2/7, Casiye,45723.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır. Bakara, 2/7.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörün parda kaptoo

İsmailov: közdörünö parda tartuu

Alımbekov: közdörün kör kıluu

Değerlendirme: Mansur ve İsmailov deyimi Harfiyen vermişler, Alımbekov ise anlamı vermiştir. Söz konusu deyim in hedef dilde karşılığı bulunmadığı için deyim olduğu gibi aktarılarak açıklama yolu ile çevirilebilir.

Öneriler: көзүн май басыу(gözleri bi şeyi görmez olmak).

2.6.2.74. Deyim: على حَرْفٍ

Hac, 22/11.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ
خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah’a kıyıdan kenardan kulluk eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur. Şâyet başına bir kötülük gelirse, gerisingeri (küfre) dönüverir. O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir. Hac, 22/11.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: bir çekede (çın dilden emes, til uçunda)

İsmailov: koşkönül (kümönsüröp)

Alımbekov: sıyınıp carıtpoo

Değerlendirme: Mansur ve İsmailov anlamı farklı kelimeler kullanara vermeye çalışmışlardı. Alımbekov ise çıkartma yolu ile çevirmiştir.

Öneriler: Олку солку болуу, он толгонуу (tereddütli olmak).

2.6.2.75. Deyim: على شَفَا حُفْرَةٍ

Âl-i İmran, 3/103.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’ân’a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize

düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz. Âl-i İmran, 3/103.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: çunkurdun cakasında

İsmailov: tozoktun bir çunkurunun kırında (Adaşkan coldo,Aladan başkaga sıyınuu)

Alimbekov: teren cardın kırı

Değerlendirme: Söz konusu deyim hedef dilde bulunmadığı için yukarıda olduğu gibi sadece anlamı aktarılabilir.

2.6.2.76. Deyim: عَلَى صَلَاتِهِ يُحَافِظُ

En'âm, 6/92.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

İşte bu (Kur’ân) da, bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilâhî kitapları) tasdik eden ve şehirler anasını (Mekke’yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarasın diye indirdiğimiz bir kitaptır. Ahirete iman edenler, ona da inanırlar. Onlar namazlarını vaktinde kılarlar. En'âm, 6/92.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: namazdarın atkaruu

İsmailov: namazdarın da dayıma okuu

Alimbekov: namazdarın dayım toluk okuu

Değerlendirme: tüm çevirilerde anlam serbest kelimelerle aktarılmıştır.

2.6.2.77. Deyim: عَمِيَ قَلْبُهُ

Hac, 22/46.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar, ama ibret almadılar). Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur. Hac, 22/46.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: köküröktöğü könüldör kör boluu

İsmailov: köödöndöğü cüröktörü sokur (...kuduretsiz, cödömsüz, alsız...)

Alimbekov: köödöndöğü cüröktörü kör

Değerlendirme: Deyimin hedef dilde karşılığı olmadığı için açıklama yolu ile çevirilebilir.

Öneriler: Көөдөндөгү көңүлдөрү көр болуу (göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör).

2.6.2.78. Deyim: عَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ

Kasas, 28/66.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ

O gün onlara karşı bütün haberler kapanmıştır. Artık birbirlerine de soramazlar. Kasas, 28/66.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kabarlar körünböy kaluu

İsmailov: kabalar berilbö

Alimbekov: köp nerseden kabarsız boluu

Değerlendirme: Söz konus deyimın hedef dilde karşılığı bulunmadığı için açıklama yolu ile çevirilebilir.

Öneriler: Жан дүйнөсү эңшерилүү (dünyası karanlık olmak).

2.6.2.79. Deyim: عِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ

En'âm, 6/59.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın. En'âm, 6/59.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kayıp açkıçtarı anın dargöyündö

İsmailov: kayıptın açkıçtarı anda gana

Alimbekov: kayıptardın açkıçı

Değerlendirme: Söz konusu deyimın hedef dilde /Kırgızcada karşılığı bulunmadığı için açıklama yolu ile çevirilebilir.

2.6.2.80. Deyim: فَتَحَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ... بِالْحَقِّ

A'râf, 7/89.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَدْ أَفْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِدْنَائِنَا إِلَى اللَّهِ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

“Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer ona dönersek mutlaka Allah’a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah’ın dilemesi olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz her şeyi ilmiyle kuşatmıştır. Biz yalnız Allah’a tevekkül ettik. Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçeğe hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın.” A'râf, 7/89.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: akıykat öküm kılúu

İsmailov: ortosun akıykat menen açuu (orotdogu mamilelerde çındık kim tarpta ekenin açıka çıgaruu)

Alımbekov: orotbuzga çındık menen öküm kıl

Değerlendirme: Mansur ve Alımbekov anlamı çevirmiş, İsmailov Harfî çeviri yaptığından anlam tam olarak aktarılamamıştır.

2.6.2.81. Deyim: فَتَحَ عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ

En'âm, 6/44.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَلَمَّا نَسُوا مَا دُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ

Derken onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, (önce) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevinip şımardıkları sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar. En'âm, 6/44.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: eşiklerin açıp koyuu

İsmailov: bardık eşikterdi (bul duynodogu azgırık, baylık, mansap toptoo, köñül açuu, oyun, külkü...) açuu

Alımbekov: eşikterdi açuu

Değerlendirme: Söz konusu deyimın hedef dilde karşılığı bulunmadığı için aynen verilerek açıklama yapılabilir.

2.6.2.82. Deyim: فَكُّ رَقَبَةٍ

Beled, 90/13.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: فَكُّ رَقَبَةٍ

O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)tir. Beled, 90/13.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: (kul) moyunun (kulduktan) azat kılui

İsmailov: kuldu azattıka çıgaruu

Alımbekov: kuldu azat kılui, boşotup koyuu

Değerlendirme: Mansur deyimi Harfîyen çevirmiş ve parantezlerle açıklama yaparken, İsmailov ve Alımbekov anlamını aktarmışlardır. Söz konusu deyimi ifade etmek için Kırgızcada deyim bulunmadığı için serbest kelimelerle anlamı verilebilir.

Öneriler: куду азаттыка чыгаруу (köle azat etmek).

2.6.2.83. Deyim: فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا

Tûr, 52/48, Hûd, 11/37, Mu'minûn, 23/27, Kamer, 54/14.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin, kalktığında Rabbini hamd ile tespih et. Tûr, 52/48.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: köz adında (koldoo-korgoosunda)

İsmailov: köz aldında

Alımbekov: közünün aldındı

Değerlendirme: Tüm çevirilerde düşünce serbest kelimelerle çevirilerek eşdeğerlik sağlanmıştır.

2.6.2.84. Deyim: فِي أَسْفَلَ سَافِلِينَ

Tîn, 95/5.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: asfalasafiliyn (en tömönkü tozok)

İsmailov: tömönkülördün en tömönünö

Alımbekov: en tömönkü pastın pası kılui

Değerlendirme: Mansur deyimi terim veya özel isim gibi vermiş ve açıklama yapmıştır. İsmailov ve Alımbekov ise Harfî çeviriye gitmişlerdir. Söz konusu deyim açıklama yolu ile çevirilebilir.

Öneriler: тозоктун эң ылдыйына (cehennem dibine, aşağıların aşağısına).

2.6.2.85. Deyim: فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ

En'âm, 6/25, Fussilet, 41/5,44, Lokman, 31/ 7.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

İçlerinden, (Kur'ân okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz), kulaklarına ağırlık koyarız. Her türlü mucizeyi görseler de onlara inanmazlar. Hatta tartışmak üzere sana geldiklerinde inkâr edenler, “Bu (Kur'ân) evvelkilerin masallarından başka bir şey değil” derler. En'âm, 6/25.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kulaktarın keren kılıp koyuu

İsmailov: kulaktarın dülöy kılıp saluu

Alimbekov: kulaktarın dülöy kılıuu

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlamı serbest kelimelerle vermişlerdir. Söz konusu deyimın karşılığı bulunmadığı için yukarıda gibi ifadelerle çevirilebilir.

Öneriler: кулактарын укпас кылып салуу (kulaklarına ğırlık koymak, duymaz yapmak).

2.6.2.86. Deyim: قَابَ قَوْسَيْنِ

Necm, 53/9.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (...mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu. Necm, 53/9.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: eki caa aralığında

İsmailov: caaanın ölçömindöy boluu

Alimbekov: aralığı eki caa atımday

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfî çeviri ile çevirilmiş bundan dolayı anlam tam olarak aktarılamamıştır. Bu durum için açıklama yolu ile aktarılabilir.

2.6.2.87. Deyim: قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ

Sâffât, 37/48.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ

Yanlarında bakışlarını yalnızca kendilerine çevirmiş iri gözlü eşler vardır. Sâffât, 37/48.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörün (başka biröölörgö karoodon) tıyuuçu

İsmailov: kapkara közdü suluular

Alimbekov: bakıran köz kızdar

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyim anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: бото көз, айдай сулуу, ай жамалдуу (çok güzel).

2.6.2.88. Deyim: قَدَمَ صِدْقٍ

Yûnus, 10/2.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُّبِينٌ

İçlerinden bir adama insanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında kendileri için bir doğruluk makamı bulunduğunu müjdele diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, “Bu elbette apaçık bir sihirbazdır” dediler? Yûnus, 10/2.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: bekem martaba (daraca)

İsmailov: çon kadır

Alımbekov: uluk martaba, uluk dank

Değerlendirme: Tüm çevirilerde anlam değişik ifadelerle aktarılmıştır. Söz konusu durumu ifade etmek için Kırgızcada deyim bulunmadığı için yukarıda olduğu gibi serbest kelimelerle anlam aktarılabilir.

Öneriler: Жоропы мартаба (yüksek makam, yüksek değer).

2.6.2.89. Deyim: قَرَّ عَيْنُهُ

Tâhâ, 20/40, Furkân, 25/74.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَقَتَلْتَ نَفْسًا ۖ فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا ۚ فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يٰمُوسَىٰ

“Hani kız kardeşin (Firavun ailesine) gidiyor ve “size onun bakımını üstlenecek kimseyi göstereyim mi?” diyordu. Derken, gözü aydın olsun, üzülmesin diye seni annene döndürdük. (Sana baktı, büyüdü) ve (kazara) bir cana kıydın da biz seni kederden kurtardık, seni sıkı bir denemeden geçirdik (ve kaçıp Medyen’e gittin). Medyen halkı içinde yıllarca kaldın, sonra (peygamber olman için) takdir edilmiş bir zamanda (Tûr’a) geldin ey Mûsâ!” Tâhâ, 20/40.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: közdörü kubanuu-keyiböö

İsmailov: közünö kubaniç tartuuloo

Alimbekov:

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için serbest söz dizileri ile açıklama yoluna gidilebilir.

Öneriler: Көзүн тойгузуу (gözlerini doyumak), көзүн сүйүндүрүү (gözlerini sevindirmek).

2.6.2.90. Deyim: قَضَىٰ نَحْبَهُ

Ahzâb, 33/23.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

مَنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir. Ahzâb, 33/23.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz ubadasın atkaruu

İsmailov: candarın kurman kılui

Alimbekov: ubadaga bek turuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler veya söz dizileri kullanılabilir.

Öneriler: Жанын курман кылуу, кан-жанын салуу (sözünü yerine getirmek, canını vermek).

2.6.2.91. Deyim: قَطَعَ مِنْهُ الْوَتِينَ

Hâkka, 69/46.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hâkka, 69/46.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: küröö tamırın üzüp taştoo

İsmailov: cürökkö ketken kan tamırın(arteriya-küröö tamırın) kesüü

Alimbekov: kan tamırın (alkımdağı) kırkıp taştoo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler veya söz dizileri kullanılabilir.

Öneriler: Тамырын кыркуу/үзүү/балта чабуу (damarını kesmek, yok etmek).

2.6.2.92. Deyim: ... فَقَيَّ عَلَى آثَارِهِ بَ

Mâide, 5/46.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ
وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu İsa'yı, önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidâyet ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yola iletilici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik. Mâide,5/46.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ..izderinen..erçitüü

İsmailov: colu menen (cürüp)..ciberüü

Alımbekov:

Değerlendirme: Çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcada serbest söz dizileri kullanılabilir.

Öneriler: Аркасынан жөнөтүү (ardından göndermek).

2.6.2.93. Deyim: قَلْبَ أَفْدَتْهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ

En'âm, 6/110.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri gibi (mucize geldikten sonra da inanmazlar) ve yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar. En'âm, 6/110.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dilderin cana közdörün aylandırıp tosuu

İsmailov: cüröktörün cana közdörün teskeri kılıp saluu

Alımbekov: kökürögün sokur boydon taštoo

Değerlendirme: Yukarıdaki çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcada yukarıdaki ifadelerin yanı sıra açıklama yoluna gidilebilir.

2.6.2.94. Deyim: قَلْبٌ كَفَّيْهِ

Kehf, 18/42.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَلَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا

Derken bütün serveti helâk edildi. (Yıkılmış) çardakları üzerine çökmüş hâldeki bağına yaptığı harcamalar karşısında ellerini oğuşturuyor ve şöyle diyordu: “Keşke Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım..” Kehf, 18/42.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: alakanın şak koyu (ökünüü)

İsmailov: alakanın ukaloo

Alimbekov:

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler ve söz dizileri kullanılabilir.

Öneriler: Бушайман болуу (pişman olmak)

2.6.2.95. Deyim: قَلْبَ لَهُ الْأَمْرُ

Tevbe, 9/48.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَقَدْ ابْتِغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ

Andolsun, bunlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana karşı türlü türlü işler çevirmişlerdi. Nihâyet hak geldi ve onlar istemedikleri hâlde, Allah’ın dini galip geldi. Tevbe, 9/48.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: işlerin arkta tartuu

İsmailov: işterini teskeri natıycaga alıp kelüü

Alımbekov: işine but tosuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Op казуу,кылгылыкты кылып, кыл жип менен буу (düşman olarak gizli işler çevirmek).

2.6.2.96. Deyim: قَلْبُهُ شَتَّى

Haşr, 59/14.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَا يُفَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قَرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُرٍّ بِأَسْهُمٍ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ
شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ

Onlar müstahkem kaleler içinde veya duvarlar arkasında olmadan sizinle toplu hâlde savaşımazlar. Kendi aralarındaki çekişmeleri şiddetlidir. Sen onları toplu sanırsın. Hâlbuki kalpleri darmadağınaktır. Bu, onların akılları ermez bir topluluk olmalarındandır. Haşr, 59/14.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüröktörü (içki düynösü) ar türdüü

İsmailov: cüröktörü ar başka

Alımbekov: cüröktörü niyetteri boz ala

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik söz dizileri ve deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Олку солку болуу,он толгонуу,кош көңүл (tereddütü olmak).

2.6.2.97. Deyim: قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ فِي أَكْثَرِ

Bakara, 2/88, Muminin, 23/63, Fussilet, 41/5, Nisa 4/155, Muhammed, 47/24.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ

“Kalplerimiz muhafazalıdır” dediler. Öyle değil. İnkârları sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Bu yüzden pek az iman ederler. Bakara, 2/88.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dili bek

İsmailov: cüröğü kulpulanuu

Alımbekov: cüröğü kulpulanuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Жүрөгү жабык, ыйманга келбеген (kalpleri kapalı, iymana gelmeyen).

2.6.2.98. Deyim: قَطَعَ السَّبِيلَ

Ankebût, 29/29.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

أَنبِئْكُمْ لَنَأْتِيَنَّ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَنْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ

“Siz hâlâ erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?” Kavminin cevabı, “Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi Allah’ın azabını getir bize” demeden ibaret oldu. Ankebût, 29/29.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: coltosup karakçılık kılıuu

İsmailov: col kesüü (..tonoo, zorduktoo)

Alımbekov: coldu bögöp karaktoo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler ve söz dizileri kullanılabilir.

Öneriler: Жолун кесүү (yol kesmek).

2.6.2.99. Deyim: قَطَعَ دَابِرَ

A'râf, 7/72, En'âm, 6/45, Enfâl, 8/7, Hicr, 15/66.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ

Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık.

Âyetlerimizi yalanlayan ve iman etmemiş olanların ise kökünü kestik. A'râf, 7/72.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kuyrugun kırtık (çok kıldık)

İsmailov: çok kılıuu

Alımbekov: tıypıl kılıuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Тамырын кыркуу/үзүү/балта чабуу (kökünü yok etmek, yoketmek).

2.6.2.100. Deyim: قَطَعَ قَلْبَهُ

Tevbe, 9/110.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Kurmuş oldukları binaları, (ölüp de) kalpleri paramparça olmadıkça yüreklerinde sürekli bir kuşku olarak kalmaya devam edecektir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Tevbe, 9/110.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüröktörü carıluu-candarı çıguu

İsmailov: cüröktörü talkalanuu (ölüü)

Alımbekov: cüröktörü carıluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Tefsirlere baktığımızda “kalpleri paramparça olmak” ifadesinin anlamı “ölmektir”. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik söz dizileri veya deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Жүрөгү өлүү/ каноо (kalbi parçalanmak), жаны чыгуу (ölmek).

2.6.2.101. Deyim: كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ

En'âm, 6/12.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قُلْ لِّمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَ كُفُّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

De ki: “Şu göklerdeki ve yerdekiler kimindir?” “Allah’ındır” de. O, merhamet etmeyi kendine gerekli kıldı. Andolsun sizi mutlaka kıyamet gününe toplayacak. Bunda hiç şüphe yok. Kendilerini ziyana uğratanlar var ya, işte onlar inanmazlar. En'âm, 6/12.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: öz üstünö..cazıp koyuu

İsmailov: özünö parz kılloo

Alimbekov: özünö mildet kılloo

Değerlendirme: Mansur Harfiyen çevirmiş, İsmailov ve Alimbekov anlamını vermişlerdir. Deyimin anlamı serbest kelimelerle aktarılabilir.

Öneriler: Бел байлоо, белсенүү, милдет кылуу (gerekli kılmak,).

2.6.2.102. Deyim: كَسَبَ قَلْبُهُ

Bakara, 2/225.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah, çok bağışlayandır, halîmdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.) Bakara, 2/225.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: dili menen kılğan nesre (kasam)

İsmailov: cürögü casagan iş (çın dili menen ayılğan söz)

Alimbekov: cürök atkargan işter

Değerlendirme: Tefsirlere baktığımızda söz konusu deyimin anlamı kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığı) kazanım, yemindir.¹ Buna göre söz konusu deyimin anlamı serbest kelimelerle çevirilebilir.

Öneriler: Жүрөгүндө не болсо (kalbinde ne olursa).

¹ Bazı tefsirler yemin (yemini gamus) diye tefsir etmektedirler. Bkz: Bilmen, Yazır

2.6.2.103.Deyim: كَشَفَ عَنْ سَاقٍ

Kalem, 68/42.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ

Baldırların açılacağı (işlerin zorlaşacağı) ve kâfirlerin secdeye çağrılıp da gözleri düşmüş ve kendilerini zillet kaplamış bir hâlde buna güç yetiremeyecekleri günü (Kıyamet gününü düşün). Kalem, 68/42.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: baltırlar açıla turgan (oor esep-kısapka çaktalına turgan)

İsmailov: şıyragı açılıu (çındık açıka çıgıp, uyat boluu)

Alımbekov: baltırları kızalandan kaluu (baltır açılıu-sır açılıu)

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Deyimlerin Harfî çevirisi ile verilmiş, ardından da açıklama yapılmıştır. Oysa deyimın Harfî çevirisine gerek kalmadan söz konusu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: абийири айрандай төгүлүү (kirli çamaşırları dökülmek, ayıbı ortaya çıkmak).

2.6.2.104. Deyim: كَشَفَ عَنْهُ غِطَاءٌ

Kaf, 50/22.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ

(Ona) “Andolsun ki sen bundan gaflette idin. Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir” (denir.) Kaf, 50/22.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: senden pardandı (...şek kumonundu) açuu

İsmailov: cabuunnu açıp saluu

Alimbekov: betpardanı sıyrıp aluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik söz dizileri ve deyimler kullanılabilir. Bize göre söz konusu düşünceyi ifade etmek için Alimbekov'un çevirisinin daha uygun olduğu düşüncesindeyiz.

Öneriler: бет пардасы ачылуу, чыныгы жүзү ачылуу, бети ачылуу (gerçek yüzleri ortaya çıkmak).

2.6.2.105. Deyim: لَا تُفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ

A'râf, 7/40.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ

Âyetlerimizi yalanlayanlar ve o âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz. Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler! Biz suçluları işte böyle cezalandırırız. A'râf, 7/40.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ..üçün eç kaçan asman eşikteri açılбайт

İsmailov: alarga asmandardın darbazaları açılбайт

Alimbekov: asmandın darbazasın açа alboo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için yukarıda olduğu gibi Kırgızcadaki değişik ifadeler kullanılabilir.

2.6.2.106. Deyim: لَا يَرْهَقُ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ

Yûnus, 10/26.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir kara bulaşır, ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır. Yûnus, 10/26.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: cüzdörün karalık da korduk da kaptaboo

İsmailov: cüzdörün karalık da kaygı da kaptaboo

Alımbekov: cüzdörü carık boluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bize göre Alımbekov'un çevirisi anlamı ifade etmek için daha uygundur. Aynı şekilde bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik ifade ve deyimler kullanılabilir.

Öneriler: бетине көө жабыла албайт (yüzlerine kara bulaşamaz)

2.6.2.107. Deyim: لَا يَلُوى عَلَى أَحَدٍ

Âl-i İmran, 3/153.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ فَأَتَابَكُمْ عَمَّا بَغِمَ لَكُمْ لَكِيلًا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

Peygamber, arkanızdan sizi çağırırken siz durmadan dağa yukarı kaçıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bundan dolayı Allah, size keder

üstüne keder verdi ki, (bu durumlara alışasınız ve daha sonra) elinizden gidene ve başınıza gelene üzülmeysiniz. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Âl-i İmran, 3/153.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: eç kimgе karaboo

İsmailov: eç kimgе karaboo

Alımbekov: ukpay... çeginüü..

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: алды-артын карабоо (hiç kimseye bakmamak).

2.6.2.108. Deyim: لَا يُؤْتِ النَّاسَ نَقِيرًا

Nisâ, 4/53.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı! لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا

Yoksa onların hükümranlıktа bir payı mı var? Öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezler. Nisâ, 4/53.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kımınday cakşılık kılboo

İsmailov: adamdarga kımınday da berişbeyt

Alımbekov: biröögö bir tıyınça payda kılboo

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcadaki değişik ifade ve deyimler kullanılabilir.

Öneriler: алардан кесип алсаң кан чыкпайт (hiç bi şey vermemek).

2.6.2.109. Deyim: لِسَانَ صِدْقٍ

Meryem, 19/50, Şuarâ, 26/84

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا

Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk. Onlar için yüce bir doğruluk dili var ettik (güzel bir söz ile anılmalarını temin ettik). Meryem, 19/50.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: çınıgı cana cogorku maktoolordu (tandık) kıldık

İsmailov: çınçıl til (çın süylöönü)

Alimbekov: en cogorku çınçıldık

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcada bir deyim bulunmamaktadır. Ancak çeviri yapılırken yukarıda olduğu gibi değişik ifadeler kullanılabilir ve açıklamalarda bulunulabilir.

2.6.2.110. Deyim: لَوِىَ السِّينَةُ

Âl-i İmran, 3/78

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ السِّينَةَ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Onlardan (Kitap ehlinde) bir grup var ki, Kitap'dan olmadığı hâlde Kitap'dan sanasınız diye (okudukları) Kitap'tanmış gibi dillerini eğip bükerler ve, “Bu, Allah katındandır” derler. Hâlbuki o, Allah katından değildir. Bile bile Allah’a karşı yalan söylerler. Âl-i İmran, 3/78.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tilderin burup (buzup) özgörtüü (okuu)

İsmailov: tilderin burup (özgörtüp)okuu

Alimbekov: burmalap okuu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için yukarıdaki gibi Kırgızcadaki değişik ifadeler kullanılabilir.

2.6.2.111. Deyim: مَا بَكَتْ عَلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

Duhân, 44/29.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَمَا بَكَتْ عَلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ

Gök ve yer onların ardından ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi. Duhân, 44/29.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: alarga asman da, cer da (aza tutup) ıylagan cok

İsmailov: alardın üstünön asman da, cer da ıylagan cok

Alimbekov: asman dagı cer dagı ıylagan cok

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için Kırgızcada bir deyim bulunmamaktadır. Yukarıdaki gibi Harfî çevirisi yapılarak açıklamaya gidilebilir.

2.6.2.112. Deyim: مَا يَمْلِكُ مِنْ قِطْمِيرٍ

Fâtır, 35/13.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ

Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneşi ve Ay'ı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Her biri belirli bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşte bu, Allah'tır, Rabbinizdir. Mülk yalnızca O'nundur. Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleriniz, bir çekirdek zarına bile hükmedemezler. Fâtır, 35/13.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kabıkçalık nersege da ee bolboo

İsmailov: bir danektin kabığına da ee emes

Alımbekov: kurmadagı danektin kabığınday paydası cok

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için yukarıdaki gibi Kırgızcadaki değişik söz dizileri kullanılabilir.

2.6.2.113. Deyim: سَفَعَ بِالنَّاصِيَةِ

Alak, 96/15.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

كَلَّا لَنْ لَّمْ يَنْتَهِ لِنُسْفَعْ بِالنَّاصِيَةِ

Hayır! Andolsun, eğer vazgeçmezse, muhakkak onu perçeminden; o yalancı, günahkâr perçeminden yakalınız. Alak, 96/15.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: beşene çaçınan tutuu

İsmailov: kökülünön apçıp, süyröö

Alımbekov: kökülünön aluu

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durumu ifade etmek için yukarıdaki gibi söz dizileri kullanılabilir veya Kırgızcadaki değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: Азабын колуна/адебин колуна берүү (ceza vermek).

2.6.2.114. Deyim: نُكِسَ عَلَى رَأْسِهِ

Enbiya, 21/65, Enfâl, 8/48.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

ثُمَّ نُكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِفُونَ

Sonra eski inanç ve inatlarına döndüler ve, “Andolsun, bunların konuşmayacağını sen de bilirsin” dediler. Enbiya, 21/65.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: baştarı aylanuu

İsmailov: kaytuu

Alimbekov: esterine kelüü

Değerlendirme: Her çeviri anlamı/durumu farklı biçimlerde ifade etmiştir. Ancak anlatılmak istenilen düşünce/durum için farklı ifade kullanılması daha uygundur.

Öneriler: эски адаттарын карматуу, артка кайтуу (eski düşüncelerine dönmek).

2.6.2.115. Deyim: وَسَمَّ عَلَى الْخُرْطُومِ

Kalem, 68/16.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: سَمَّيْهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

Yakında biz onun burnunu damgalayacağız. Kalem, 68/16.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tumşugunan tamgaloo

İsmailov: tumşuguna belgi(en tamga) saluu

Alimbekov: murdun tamgaloo

Değerlendirme: Deyim anlamı doğru aktarıldığı sölenebilir. Ancak anlatımdaki anlam çokluğunu ve macazı tam olarak yansıtamamaktadır. Buna göre bu durum için değişik deyimler kullanılabilir.

Öneriler: мурдунан жетелөө, мурдуна эшек куртун түшүрүү (cezasını vermek).

2.6.2.116. Deyim: وَضَعَتِ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

Muhammed, 47/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihâyet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi, onlardan öç alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkarmayacaktır. Muhammed, 47/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: soguş cüktörün taştoo (soguş toktoo)

İsmailov: soguş bütüü

Alimbekov: soguş araketteri bütüü

Değerlendirme: Mansur deyimini Harfîyen vermiş sonra açıklamış. İsmailov ve Alimbekov ise kelime grupları ile anlamını vermiştir ve doğru anlam ve kullanım ile aktarılmıştır.

2.6.2.117. Deyim: وَلِي دُبْرَهُ

Âl-i İmran, 3/111, Kasas, 28/31, Tevbe, 9/25, Enbiya, 21/57, Rûm, 30/52, Sâffât, 37/90.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

لَنْ يَضُرُّكُمْ إِلَّا أَدَىٰ وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُؤْلَوْكُمْ أَلَدُبَارَ ثُمَّ لَا يُنصِرُونَ

Onlar size eziyetten başka bir zarar veremezler. Eğer sizinle savaşmaya kalkışsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez. Âl-i İmran, 3/111.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: arkasın karap kaçuu

İsmailov: artın karay kaçuu

Alimbekov: kaçıp cönöö

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlamı yeterli olarak vermektedir.

2.6.2.118. Deyim: وَهَنَ الْعَظْمُ

Meryem, 19/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَأَشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

O, şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.” Meryem, 19/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: söök-muundarı boşoşuu

İsmailov: sööktörü boşoo

Alimbekov: söök boşoo

Değerlendirme: Tüm çeviriler anlamı yeterli olarak vermektedir. Mansurun çevirisi doğru olmakta kullanım yanlıştır. Diğer iki çeviride deyim hedef dile deyim ile aktarmak süretiyle deyimde eşdeğerlik sağlanmıştır.

Öneriler: Сөөгү жукаруу, сөөгү жашуу (kemikleri gevşemek).

2.6.2.119. Deyim: يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ

Talak, 65/1.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah’a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır. Talak, 65/1.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: Allanın çek aralarından zöökürlük kılıp ötüü

İsmailov: Allahtın çekterinen çıguu

Alimbekov: Allanın çek arasın buzuu

Değerlendirme: Çevirilerin anlamı yeterli düzeyde aktardığı sölenebilir. Ama burada deyim Harfîyen aktarıldığı için anlam tam olarak yansıtılamamaktadır. Buna göre anlam farklı biçimde ifade edilebilir.

Öneriler: Кудайдын буйруктарын аткарбоо (Allah'ın emirlerine uymamak).

2.6.3. KUR'ÂN DEYİMLERİNİN TEK KELİME İLE ÇEVİRİSİ

2.6.3.1. Deyim: ابْنُ السَّبِيلِ

Nisâ, 4/36, Enfâl, 8/41, Tevbe, 9/60, İsrâ, 17/26, Rum, 30/38, Haşr, 59/7, Bakara, 2/177, Bakara, 2/215.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَحْكَمٍ

Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Tevbe, 9/ 60.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: coloçu, musapır, col cürgön-musapır

İsmailov: colooçu, musapır

Alimbekov: colooçu, musapır

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyimın anlamı tek bir kelime ile ifade edilerek çeviride eşdeğerlik sağlanmıştır. Nitekim Kırgızcada “yolun oğlu” şeklinde yolcuyu ifade etmek için bir deyim bulunmamaktadır.

2.6.3.2. Deyim: أُولُوا الْأَرْحَامِ

Enfâl, 8 /75.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدِ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي
كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Daha sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte cihad edenlere gelince, işte onlar da sizdendir. Allah'ın kitabınca, kan akrabaları birbirlerine

(varis olmaya) daha lâyıktırlar. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Enfâl, 8 /75.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: tuugan-uruktar

İsmailov: kandaş bir tuugandar

Alımbekov: kanı birge uruktar

Değerlendirme: Anlamı ifade etmek için deyim yerine kelime ve serbest kelime grupları eşdeğer olarak verilmiştir.

2.6.3.3.Deyim: **أُولُوا بَقِيَّةٍ**

Hûd 11/116.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ

Sizden önceki nesillerden akli başında kimseler (insanları) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alkoysalardı ya! Ancak içlerinden kendilerini kurtardığımız pek az kimse bunu yapmıştı. Zulmedenler ise içinde şımartıldıkları refahın ardına düştüler ve günahkâr kimseler oldular. Hûd 11/116.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: buzukuluktan kaytara turgan tübölük (din)eeleri

İsmailov: akıl eeleri

Alımbekov: akılduular

Değerlendirme: Tüm çevirilerin anlamı eşdeğer aktardığı sölenebilir. Ancak kullanım doğruluğu açısından Alımbekovun çevirisi daha doğru kabul edilmektedir.

2.6.3.4.Deyim: **حَمَالَةَ الْحَطَبِ**

Mesed, 111/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı: **وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ..Sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir). Mesed,111/4.**

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: otun arkalagan

İsmailov: otun kötörgön

Alimbekov: otun artkan

Değerlendirme: Tüm çevirilerde deyim Harfiyen çevrilmiştir. Oys buradaki deyim anlamı “dedikoducu”, “laf taşıyıcısı” anlamındadır. Buna göre deyim serbest söz bileşenleri ile çevirilebilir.

Öneriler: ушакчы (dedikoducu), ушак таратучуу (laf taşıyıcı).

2.6.3.5. Deyim: ضَرَبَ عَلَى أُذُنِهِ

Kehf, 18/11.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا

Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık (Onları uyuttuk). Kehf, 18/11.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: kulaktarına uruu-uktatuu

İsmailov: kulaktarın parda menen tosüp koyu (kulaktarın eç nesre ukpa turgan kılıp katuu uktatıp saluu)

Alimbekov: ün kirgizbey kulaktarın tıp basuu

Değerlendirme: Deyimin anlamı “uyutmaktır” Buna göre Mansur deyimi Harfîyen aktararak açıklamaya gitmiş, İsmailov ve Alimbekov ise anlamı uzun uzun anlatmış. Aynı durumu ifade etmek için serbest kelimeler/deyimler kullanılabilir.

Öneriler: уктатуу (uyutmak).

2.6.3.6. Deyim: طَابَ نَفْسًا عَنْ

Nisâ, 4/4.

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا

Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin. Nisâ, 4/4.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: ıktıyarduu türdö tartıloo

İsmailov: ıygaruu

Alimbekov: ıygaruu

Değerlendirme: Mansur anlamı mecazî yönü ile vermeye çalışmıştır. İsmailov ve Alimbekov tek kelime ile anlamı vermişlerdir.

Öneriler: тартуулоо (bağışlamak).

2.6.3.7. Deyim: مِثْقَالِ ذَرَّةٍ

Zilzâl, 99/7,8, Nisâ, 4/40, Yûnus, 109/61, Sebe, 91/3,22

Deyimin geçtiği âyet ve anlamı:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir.

Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.

Zilzâl, 99/7, 8.

Deyimin Kırgızca Tercümeleri:

Mansur: bir kımın (mayda bölükçö)

İsmailov: kıpınday

Alımbekov: kımınday

Değerlendirme: Tüm çevirilerde kaynak dildeki deyimın anlamını değişik şekillerde aktarmaya çalışılmıştır. Bu durum aşağıdaki gibi tek kelime ile ifade edilebilir.

Öneriler: кымындай, кыпындай (çok küçük, zerre kadar).

3. BÖLÜM

DEYİMLERİN ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

3.1. DEYİM ÖĞRETİMİNİN ÖNEMİ

Arapça deyimlerin belli bir kısmını oluşturan Kur'ân deyimlerinin Arapça deyimler ile beraber öğretilmesi Arapça dil öğretimi alanında önemli bir yeri işgal etmektedir. Biz bu bölümde genel olarak deyimlerin, özel olarak Kur'ânda geçen deyimlerin öğretimine ilişkin bir yöntem sunacağız. Bunun yanı sıra, deyim öğretiminin önemi konusuna değinerek, deyimleri başarılı bir şekilde nasıl öğretebiliriz, sorusuna cevap aramamız gerekmektedir.

Bir dili öğrenmek, o dilin ve o dili konuşan ulusun, toplumsal ve kültürel özelliklerine yönelik de bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Söz konusu özellikler dillerin sözvarlığına oldukça belirgin bir biçimde yansımaktadır. Bu bakış açısıyla, dilin kültürel ve kavramsal özelliklerini yansıtan imgesel anlamlı öğelerinin öğretiminin gereği öne çıkmaktadır. Günümüz dilbilim araştırmalarında git gide dil öğretiminde imgesel, sembolik göstergelerin önemini vurgulayan çalışmalar yapılmaktadır.

Dil öğretiminde, deyim öğretiminin ne kadar önemli olduğunu söylememize gerek yoktur. Dili öğrenmek, bir kültürü öğrenmek demektir. Bu yüzden bir insan bir yabancı dili ne kadar iyi biliyorsa da o dilin kültürünü bilmediği sürece dil kullanma kabiliyeti belli düzeyde yeterli değildir demektir. Kültürü daha iyi bilmek için kültürel öğelerin yanı sıra kültürle iç içe olan deyimleri de öğrenmek gerekmektedir.

Dolayısıyla yabancı dilin iyi bir şekilde öğretilmesi için deyimlerin de öğretilmesi önemlidir. Bu doğrultuda dilbilimcilerin görüşleri değerlendirildiğinde bir dilde deyimleri anlayamayan, anlasa da onu iyi kullanamayan, deyimsel ifadeler hazinesine sahip olmayan kişinin o dili tam anlamıyla bildiğinin söylenemeyeceği ifadesi öne çıkmaktadır. Şöyle ki, Güneş'in Delisle'ye atfen dediği gibi "anadile veya yabancı bir dile hâkim olmak o dilin dilbilgisini veya sözcüklerini iyi bilmekle ölçülmez, önemli olan o dildeki deyimleri ve özel oluşumları da bilmektir" (Güneş, 2009, s. 2).

Deyim dediğimiz kalıplaşmış ve mecaz içeren söz veya söz grupları, bulundukları dil içerisinde önemli bir yer tutar. Bir dile gerçek ve derin bir şekilde

hâkim olma olgusu konuşmacının kültürünü, mantığını, keskin zekâsını, gözlemleme yeteneğini, duygularının şiddetini veya yumuşaklığını su yüzüne çıkaran deyim bilgisinden ayrı tutulamaz. Glucksberg'in de belirttiği gibi “idiomalar, mecazlar (metaforalar), ve birçok kalıplaşmış ifadeler toplumdaki norm ve inançları yansıtır... kültürün deyimlerini ve kalıplarını öğrenmek için birinin o kültür içine daldırılması gerekmektedir” (Glucksberg, Understanding Figurative Language, From Metaphors To Idioms, 2001). Bu durum tüm yabancı dil öğrenenler için de geçerli bir durum diyebiliriz. Çünkü yabancı dil öğretimindeki amaçların biri doğal olarak karşı kültürü anlamaktır.

Dolayısıyla ana dili Arapça olmayanlara da Arapça öğretiminde, belki de öğretilmesi en zor konulardan biri deyimlerdir. Çünkü deyimlerin içlerinde yukarıda kısaca değindiğimiz mecâz, teşbîh, istiâre, kinâye gibi ana dili Arapça olan insanların dahi bazen anlamakta zorlanabileceği söz sanatları veya anlamları gizlidir. Anlatılmak istenen durum farklı dillerde değişik söyleyiş biçimleri veya deyimlerle ifade edilmektedir. Bunda etkili olan şey, dillerin dayandığı ve beslendiği kültürlerin, kültürleri oluşturan dinamiklerin, tarihin, dinin, yaşamın ve dünyayı algılayıştaki bakış açısı ve inançların her dile göre farklı olmasıdır. Konuya örnek olarak söylemek gerekirse, Kırgızların çocuklarını “Kıçinekey kulunum!” (Küçük at yavrum) diye sevmesi, batı toplumlarının ise çocuklarını “Küçük domuzum!” diye sevmeleri hayatı farklı yaşayıp, farklı algılamaktan kaynaklanmaktadır. Kültürleri yakın olmasına rağmen Kırgızca ve Türkçede de bazen aynı deymi farklı sıklıklarda ve farklı kullanım şekillerinde görmekteyiz. Örneğin dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov ve Muhtar Şahanov’un “Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı” adlı eserinde “adaletli davranan, hakkı gözetan” anlamına gelen “*kara kıldı kak cargan*” deymi Türkçeye “kara kılı ortadan yaran” olarak harfî çevirilmiştir (Aytmatov & Şahanov, 1998, s. 75). Oysa bu deyim Türkçe eşdeğeri bulunmalıydı. Türkçede buna benzer “*kılı kırk yaran*” deymi ise, “bir şeyi iyice incelemek” anlamıyla farklı anlamda kullanılmaktadır (Komisyon, 2005, s. 189). Bu örnekler ve deyimlerde geçen kelimelerin kendi anlamlarından sıyrılarak çok farklı anlama gelebilecek şekilde kullanıldığı düşünüldüğünde deyimleri yabancı dili öğrenen insanlara öğretmenin epey zor olduğu söylenebilir.

Deyimler temel anlamından farklı anlamda ve anadilinde çeşitli bağlamlarda ve sıklıkta kullanılmalarına karşın öğrenilmekte olan yabancı dilde sınırlı sayıda kullanılır. Çünkü öğrenen insan hedef dili iyi şekilde kullanmayı öğreninceye kadar, hedef dilin

kültürüne tam manasıyla vakıf oluncaya kadar deyimleri kullanmada zorlanır. Oysa genel olarak tüm dillerde deyimlerle günlük hayatta sıkça karşılaşılır. Bu durum yabancı dil öğreniminde her zaman güçlük oluşturarak, hedef dilde gerçekleşmesi gereken iletişimin oluşmasını engeller. Dolayısıyla üzerin basa basa belirterek diyebiliriz ki dilin etkin kullanımı için deyimlerin öğretimi kaçınılmazdır.

Sembolik ve imgesel olması, anlamlarının düz anlamlarından uzak, mecâzî özellikler taşıması nedeniyle deyimler yabancı dil öğreniminde en zor öğrenilen ve o dili konuşanlarla iletişim kurmada, yabancı dil öğretiminde de sorunlar yaratan dil öğeleri olarak tanımlanmıştır. İnsanların öğrenmekte oldukları hedef dilde iletişim kurmaları için deyim öğretimi gereklidir. Dolayısıyla diyebiliriz ki tüm yabancı dillerin öğretiminde ve bunun yanı sıra Arapça öğretiminde de deyim öğretimi kaçınılmazdır. Arapça öğretiminde deyimler Doğru'nun dediği gibi "hem yaygın kullanımları hem de metni etkili ve çekici hale getirmeleri dolayısıyla atasözlerine nazaran daha ön planda tutulmaya layıktır" (Doğru, 2004, s. 168). Deyimlerde görülen ve deyimlerin ortaya çıkmasına neden olan çeşitli söz sanatları ve aktarmalar dili en çok etkileyen, çekici yapan ve zenginleştiren öğelerdir. Bu aktarma olayları her dilde görülür. Doğadaki nesneleri, hayvan, çiçek adlarını insanlara, insanlarla ilgili kavramları doğaya, doğadaki nesneleri birbirine aktarmanın yanı sıra soyut kavramlardan da soyut nesnelerden yararlanarak söze dönüştürülmesi (somutlaştırma) bu anlam olayının başlıca niteliğidir. İnsanoğlu sevdiği, cana yakın bulduğu şeyleri olduğu gibi, hoşlanmadığı, itici bulduğu, nefret ettiği şeyleri de doğadaki nesnelere ait kavramlarla anlatmaktadır.

Deyim öğretimi alanında biz genel olarak dil öğretimi teknik ve yöntemlerinden yararlanmaktayız. Deyim öğretiminin en iyi yöntemi hangisi olduğuna kesin karar verememekteyiz, ancak deyim öğretiminin en iyi olması için gerekli yöntem ve teknikleri mümkün olduğu kadar mükemmel yapmaya gayret göstermekteyiz.

Genel olarak baktığımızda diğer dillerde deyim öğretimi alanında bu zamana kadar yapılmış çalışmalar küçümsenmeyecek kadar çok olmasına rağmen Arapçanın bu alanda hâlâ literatür açısından eksik olduğu göze çarpmaktadır. Deyim öğretimi şimdiye kadar yapılan çalışmalarda genel dil öğretimi alanında değerlendirilmiştir. Biz de deyim öğretiminde doğal olarak genel dil öğretim metotlarından yararlanılması gerektiği düşüncesindeyiz. Bununla beraber deyim öğretimi için öğrencinin belli düzeyde hedef dilin temel kelimelerini bilmesi, en azından ana dilindeki deyim olgusundan bilgisi olması gerektiği kanaatindeyiz.

Deyim öğretimi genel olarak iki amaçta öğretilmektedir. Bunların ilki deyim ne olduğu öğretilmesi, ikincisi ise genel dil becerilerini geliştirmek amacıyla deyim öğretimidir. Bu konuda ikisinin de bir biri ile bağlantılı olduğunu unutmamamız gerekmektedir. Çünkü genel dil becerilerini geliştirmek amacıyla deyim öğretimi için de deyim ne olduğu öğrencilere öğretilmelidir. Burada kastedilen öğretim ise dilbilim amaçlı öğretimi kapsamamaktadır. Bundan dolayı, deyim ne olduğu konusundan çok dil becerilerini geliştirmek amacıyla, deyim öğretiminin birbirinden farklı alanlarda ele almalıyız.

Deyimler, dilin büyük bir bölümünü oluşturan ve “bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağladığına (Aksan, 2003,3.Cilt, s.36)” göre öğretilmesi dil öğretiminin başarılı olmasına neden olur. Çünkü deyimler kısa, öz ve çarpıcı olma özellikleriyle bir dilde dilbilgisi kadar önemli bir yere sahiptir, dile yumuşaklık, özgünlük, güzellik, anlamsal zenginlik, imgesellik ve renk katar. Dilde varolan eski deyimlere ek olarak "çağdaş kitle iletişim çağında giderek daha fazla ve yeni deyimler oluşmakta, medya ve reklamlardaki kullanımlarıyla yaygınlaşmaktadır. Dildeki diğer kelimelerin ortaya çıkması ile yeni farklı deyimler de meydana gelmektedir, bu yabancı dil öğretiminde de göz ardı edilmemelidir.

Bir dildeki deyimlerin kullanımı birçok alanla ilgilidir, ancak deyim öğretiminde en yaygın olarak günlük konuşma dilinde, edebi ve siyasi konuşmalarda kullanılan deyimlerin öğretilmesine özen gösterilmelidir. Yabancı dil öğrenen kimse deyimleri öğrenerek hedef dilde yayınlanan tüm edebî ve siyasî metinleri anlayabilme becerisine sahip olmalıdır.

Deyimlerin önemini iletişim açısından da değerlendirmek gerekir. İletişimin doğru bir şekilde kurulması ile genel olarak insanlar arasındaki iletişim, özel olarak yabancı dildeki iletişim dikkate alındığında, özellikle de alıcı ve verici arasında dil ve kültür farklılığı söz konusu ise, vericinin deyim kullanmaması durumunda iletilmek istenilen ileti tam olarak alıcıya ulaşamayabilir, bu nedenle de iletişimde bir kopukluk oluşabilir. Dolayısıyla deyim öğrenmeyen veya hedef dildeki deyim anlamayan yabancı dil öğrencisi hedef dili tam manasıyla öğrenmemiş olur. Bu açıdan ele alındıklarında deyimlerin iletişimsel, edimsel önemleri ortaya çıkmaktadır.

3.2. DEYİM ÖĞRETİMİNİN SORUNLARI

Deyim öğretimi alanında günümüze kadar yapılan çalışmalarda deyim öğretiminin çeşitli sorunları olduğundan bahsedilmektedir. Dilbilimcilerin konuya yaklaşımı açısına göre de deyim öğretiminin sorunlarının sayısı çoğaltılabilmektedir. Biz deyim öğretiminin en önemli sorunlarını, deyim olgusunun karmaşıklığı, kültürel farklılık, ana ve hedef dil girişimi diye üç ana başlıkta toplayabiliriz.

1. Deyim Olgusunun Zorluğu

Dilbilimcilerin deyimbilim alanında yaptıkları çalışmalar küçümsenmeyecek kadar çok olmasına rağmen hâlâ deyim konusunun bazı dillerde, özellikle de Arapçada kendi yerini alamaması deyim öğretimini etkileyen en önemli faktörlerden sayılmaktadır. Deyimlerin deyim olmayan yapılarla karıştırılması, dil öğretim kitaplarında, bazı yabancı dil öğretim kitaplarında deyimlere yeteri kadar önem verilmemesi tüm bu süreci etkileyen sebeplerin başında gelmektedir. Dilbilimdeki bu karmaşıklık deyim öğretime de yansımakta, deyim öğretiminin birkaç kitap ve program dışında kapsamlı bir şekilde planlaması yapılamamaktadır.

Deyimlerin sınırının tam olarak çizilememesi, genel olarak tüm dillerde, özellikle de Arapçada karıştırılması da deyim öğretiminin en önemli sorunları olduğunu söyleyebiliriz. Deyimlerin atasözleri ile karıştırılmasını Arapçada en önemli deyim öğretim sorunlarından bir olarak gören Doğru “bu kavram kargaşası, dil öğretime doğrudan yansımaya bile dolaylı olarak etkisi mutlaka hissedilmekte... kategorize edilip tanımı yapılan konu, hem daha kolay öğretilme imkanına kavuşacak, hemde öğrenci tarafından daha kolay öğrenilebilecektir” (Doğru, 2004, s. 179) demektedir.

Nitekim önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi hâlâ Arapça alanında yazılmış eserlerde bu karmaşıklığa devam edilmektedir. Bu karmaşıklık yabancı dil öğretimini de etkilemekte, dilin önemli öğeleri sayılan deyimlerin öğretimi sürecini de aksatmaktadır.

Bunun yanında deyimleri öğretmek için yeni okul araçlarına da önem vermemiz gerekmektedir. Çünkü “ek araçlar sorununu gidermek ve yeni metoda göre

yapılandırılan çeşitli alıştırmalar, ödevler, bulmacalar, kartlar, tablolar deyimlerin açıklamalı sözlükleri üniversitelerdeki öğretmen için kullanılabilir” (Akunova, 2007). Tüm bunları göz önünde bulundurarak deyim öğretmemiz bu sürecin başarılı olmasına neden olur.

2. Ana ve Hedef Dildeki Deyimlerin Kültürel Farklılığı

Deyimler bir dilin ayrılmaz parçası olduğu gibi öğrenilen dil de kültürle iç içe olduğu bir gerçektir. Tek öğeli kelimelere nazaran iki ve daha fazla öğeden oluşan dilsel ifadelerde, özellikle de deyimlerde kültürün izine rastlamak daha da kolaydır. Rusçada “hiçbir işi yapmayan, tembellik yapan, yapacak işi yok olan” birisini ifade etmek için **“lejat na boku, na peçi”- “yan yatmak, soba yanında yatmak”** deyimini kullanılmaktadır. Aynı deyim Kırızca eşdeğeri “kuraay başın sındırboo”- “ot, bitki başın kırmamak” da farklı biçimde aynı anlama gelmektedir. Türkçede bu durum için “yan gelip yatmak” deyimini ifade edebilir. Ruslarda soğuk iklim olduğu için onlar hiçbir işi olmayan adamın işsiz ve tembellik durumu için “soba yanında yatmak” deyimini kullanmışlardır. Göçebe Türkler doğayla iç-içe olmuşlar, hayvanlarıyla yayla yayla gezerek göçebe hayatı yaşamışlar. Ot, bitki ve bunların kurumuş şekilleri “kuuray” hayvanları beslemek ve ısınmak için de önemli rol oynamıştır. Ot biçmeyen veya odun kesmeyen birilerinin tembelliğini ifade için Kırızcada yukarıdaki deyim ortaya çıkmıştır. Demek Camşıtovanın dediği gibi “Kültürün, varoluşun, adetlerin ve hayat tarzlarının renklerini yansıtan deyimler araştırma için merak konusudur” (Camşıtova, 2000). Dolayısıyla yabancı dili öğrenen kimse bir deyim anlamak için deyimün kültürel alanını iyice kavraması gerekmektedir (Vorobyeva, 2009).

Yabancı bir dili öğrenirken Mahmoudun dediği gibi, “birçok yabancı dil öğrenenlerden fazla deyimlilik beklenmemelidir, deyimleri kullanmamaları ise, onların dil eğitiminin eksik olduğunu gösterir” (Mahmoud, 2002, s. 2).

3. Ana Dil ve Hedef Dil Girişimi

Öğrencinin ana dili öğrenmekte olduğu dili etkileyen bir olgudur. Whorf (1956) öğrencinin ana dilinin öğrendiği yabancı dille aynı yapısal grupta olması halinde o dili

edinmesinin kolay olacağını, anı yapısal grupta değilse öğrenim süresinin uzayabileceğini ve gösterilmesi gereken çabanın fazlaşabileceğini ifade etmektedir. (Ekmekçi,Ö, s.111 1983, Yabancı dil eğitimi kavram ve kapsamı,Türk Dili, Dil Öğretim özel Sayısı, XLVII (379-380), ss.106-115) Bu durum dilde deyim öğrenimi için de geçerlidir. Özellikle Arapça ile Türkçe'nin/Türk lehçelerinin farklı dil ailelerinden geliyor olmaları da dil öğretimini zorlaştırmaktadır. Bunun anlamı, iki dilin yapısal ve kültürel olarak farklı olmalarıdır. Türk öğrenciler bunun farkında olamama ihtimali için, iki dil arasındaki farklar, yeni şeyler öğrenme konusunda birer fırsat olmaktan çıkıp, birer probleme dönüşebilir.

Yabancı dil öğrenirken ana dilini iyi bilenler zorlanmayabilir. Yabancı dil öğrenenin anadilinde belli bir düzeye gelmiş olması gerekmektedir. Ne yazık ki bizim ülkelerde yabancı dil öğrenirken bazı dil kurallarını hedef dili öğrenirken öğreniyoruz. Yabancı dil öğrenen kişiler, kendi ana dillerinde de okumaya ve dinlemeye teşvik edilmeli, gerekirse programa ana dille ilgili dersler de konmalıdır. Ana dilini iyi yazan, okuyan veya konuşan bir öğrenci yabancı dil öğreniminde de avantajlı durumdadır. Yabancı dildeki hedeflerin yüksekliği ölçüsünde, ana dilde de yetkin duruma gelmek gerekir.

Ana dil ve hedef dillerin karşılıklı etkileşimi konusunda Mahmoud'un yaptığı diller arası deyim transferi ile ilgili araştırma ilgi çekicidir. Mahmoud'un bu araştırmaya göre Arapça konuşanlar İngilizce konuşanlar gibi kendi ana dillerinde deyim kullanmaktadır. Bununla beraber ana dilindeki deyimleri hedef dile aktarmaktadır (Mahmoud, 2002, s. 2). Buna göre ana dili Arapça olan ve İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenenler aşağıdaki deyimleri kendi ana dillerinden hedef dile olduğu gibi aktarmaktadırlar:

Ana dil zaafı yanında, genel kültürdeki zaaf da ciddî bir sorundur. Bu yüzden yabancı dil öğretmenleri, ne yazık ki çoğu kez dil öğretiminden çok kavram öğretmekle zaman kaybederler. Hayatla ilgili ileri fikirlere sahip olmayan birisi, ne kendi ana dilinde ne de başka bir dilde ileri gidemez. Genel kültürünü geliştirmek, yabancı dilde büyük oranda yardımcıdır. Bu sebepten dolayı, yabancı dil öğretmenleri öğrencilerini okumaya ve genel konularda kültürlerini artırmaya teşvik etmelidirler.

3.3. DEYİMLERİN DİL ÖĞRETİMİ SEVİYESİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Deyimlerin öğretiminde göz önünde bulundurulması gereken husus onların her zaman dil öğretim seviyesine uygun olmasıdır. Özellikle de deyim öğretiminde göz önünde bulundurulması gereken husus Mahmoud'un da ifade ettiği gibi “deyimler bir bütün/kalıp olarak öğretilmeli, öğeleri ayrı ayrı şekilde analiz edilmemelidir” (Mahmoud, 2002). Kalıp olmasının yanı sıra deyimlerin öğrenim düzeylerine göre de sınıflandırılması gereklidir. Deyimlerin yapısal, anlamsal ve anlatım özelliklerine bağlı olarak farklı dillerde birçok farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Ancak yabancı dil öğretiminde deyimlerin öğrenilme süreci açısından Gibbs (1993)'in yaptığı sınıflandırma ilgi çekicidir. Gibbs, deyimlerin özelliklerini ve yabancı dil öğrenenler tarafından nasıl öğrenildiklerini dikkate alarak, deyimleri şöyle sınıflandırmıştır:

Sözdizimsel olarak donmuş deyimler: sadece bir şekilde ve sıkça duyuldukları için daha çabuk öğrenilmektedir,

Sözdizimsel yönden esnek olan deyimler: edilgen hale dönüştürüldüklerinde bile mecâzî anlamlarını korurlar,

Şeffaf deyimler: düz ve mecâzî anlamları yakın olan deyimler,

Anlaşılması güç olan deyimler: düz ve mecâzî anlamları arasındaki ilişkinin anlaşılmadığı deyimler.

Gibbs'in yaptığı bu sınıflandırmadan yabancı dilde deyim öğretiminde öğrenimi kolaylaştırmak amacıyla içerik belirleme aşamasında yararlanabilir (Güneş, 2009, s. 12).

Deyim öğretimi dil öğretiminin genel ilkelerine göre uyumlu bir şekilde öğretilir. Demirel (2000, s. 23-26) yabancı dil öğretiminde temel alınan ilkeleri 10 madde halinde belirlemiştir:

1. Dört temel beceriyi geliştirmek,
2. Öğretim etkinliklerini önceden planlama,
3. Basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru öğretme,

4. Görsel ve işitsel araçları kullanma,
5. Anadili sadece gerekli durumlarda kullanma,
6. Bir seferde tek bir yapıyı sunma,
7. Verilen bilgilerin günlük yaşama aktarılmasını sağlama,
8. Öğrencilerin derse etkin olarak katılımını sağlama,
9. Bireysel farklılığı dikkate alma
10. Öğrencileri güdüleme ve cesaretlendirme.

Bu ilkeler öğrencilerin yaş ve düzeylerine göre adapte edilmeli ve öğrenciler hedef dil ile hem sözlü ve hem de yazılı olarak karşı karşıya kalmalıdır. Deyimler işbu ilkeler ile uyumlu bir şekilde öğretilmelidir.

Kur'an'da geçen deyimleri biz genel olarak üç aşamada sınıflandırabiliriz, başlangıç, orta ve ileri düzey. Bunların ilk aşaması olan başlangıç düzeydn iki kelimeden oluşan ve kalıplaşmış, anlaşılması kolay ve Arapça edebî metinlerde de geçen deyimleri (örneğin: ابْنُ السَّبِيل - yolcu) öğretebiliriz. Buna göre başlangıç düzeyini deyimler aşağıdaki deyimlerdir:

ابْنُ السَّبِيل - Yolcu, misafir, إِطْمَنَّ قَلْبُهُ - Kalbi tatmin olmak, أَعْرَضَ عَن - Yüz çevirmek, reddetmek, أَلْقَى السَّمْعَ - Dinlemek, kulak vermek, أُولُوا الْأَرْحَامَ - Akrabalar, أُولَى - İlkeler, ذَا مَثَرَةٍ - Yöneticiler, önde gelenler, حَمَلَ عَلَيْهِ - Üzerine yüklemek, sorumlu tutmak, الْأَمْرُ - Yoksul, miskin, دُو شَوْكَةٍ - Güçlü, kuvvetli, سَفَكَ الدَّمَاءَ - Kan dökmek, غَلِظَ الْقَلْبَ - Katı yürekli, مِثْقَالُ ذَرَّةٍ - Zerre kadar, çok azıcık, يَدُهُ مَبْسُوطَةٌ - Alçakgönüllü, eli açık, cömert, يَدُهُ - Eli sıkı olmak, cimri olmak.vb.

Orta düzeydeki deyim öğretiminde ise şu deyimler öğretilir:

اِفْتَسَعَرُ جِلْدُهُ - Ürperti duymak, tüyleri ürpermek, اَلْقَى إِلَيْهِ بِالْمَوَدَّةِ - İyi davranmak, sevgi duymak, اِبْتَغَى إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ - Vesile aramak, yol aramak, اِتَّبَعَ خُطَوَاتِ (فُلَانٍ) - İzinden gitmek, takip etmek, اِتَّخَذَ وَرَاءَهُ ظَهْرِيًّا - İhmal etmek, rafa kaldırmak, اِسْتَرْقَ السَّمْعَ - Kulak hırsızlığı yapmak, duymak, اِخْتَذَ بِذَنْبِهِ - Cezalandırılmak, tutuklanmak, اِشْرَبَ فِي قَلْبِهِ - Kalbine aşılmanmak, sevdirmek, اَلْقَى بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ - Gönülleri birleştirmek, اَلْفَ بَيْنَ قُلُوبٍ - Arasını açmak, aralarına kin sokmak, مَا يَمْلِكُ مِنْ قِطْمِيرٍ - Hiçbir şeye sahip olamamak, لَانَ جُلُودُهُمْ - Bedeni ve kalbi ısınmak, كَشَفَ عَنْ سَاقٍ - İşin güçleşmesi, gerçeğin belirmesi, كَانَهُمْ

- فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ - İş çevirmek, - قَلْبَ لَهُ الْأَمْرُ - Karınca yuvası gibi kaynamak, -جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ - İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlülük.vb.

İleri düzeydeki deyim öğretiminde ise işbu deyimler kullanılabilir:

- وَضَعْتَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا - Göz açıp kapanınca,hemen,hızlı, -قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ طَرْفُهُ - Savaş bitmek, sona ermek, - وَسَمِ عَلَى الْخُرْطُومِ - Burnunu damğalama, kibirini kırma, مَا بَكَتْ عَلَيْهِ - Haline yer gök ağlamamak, - لَا يَرْهَقُ وَجْهَهُ قُتْرٌ وَلَا ذِلَّةٌ - Yüzü saf olmak,güzel karşılık almak, -لَوْ أَلْسِنَتُهُمْ - Duaları kabul olmamak, - لَا تُفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ - Dillerini kıpırdatma,okuyor gibi yapma, - نَأَى بِجَانِبِهِ - Yan çizmek, böbürlenmek, -قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ طَرْفُهُ - İleri geri konuşmak, amaçsız dolaşmak, - غَضَّ أَنْامِلُهُ (غِيضًا) عَلَى يَدِهِ - Kızmak, pişman olmak vb.

Deyimlerin bazı öğeleri/ kelimeleri eski kullanımdan çıkan kelimeler olduğu için yabancı dili öğrenen kimse için böyle deyimler anlaşılması ve öğrenilmesi zor olabilir. Örneğin Kırgızcadaki “*Bükömbara boluu*”(*israf olmak*) deyiminde deyim öğelerinden biri olan “bükömbara” kelimesinin normal kullanımda bir anlamı yoktur. Arapçada da böyle deyimlere rastlanmaktadır. Buna rağmen böyle kullanımdan kalkmış kelimeleri içeren deyimlerin sayısı azdır. Bununla beraber bu çeşit deyimlerin ileri düzey deyimlerinde öğretilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

3.4. ARAPÇA DEYİMLERİN ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ

Deyim öğretimi yabancı dil öğretimi içerisinde değerlendirilerek, tüm öğretim metot ve tekniklerinden yararlanılabilmektedir. Buna göre bir dili öğretilirken o dilin becerileri olan okuma, anlama, yazma ve konuşma becerileri ile de beraber deyimler öğretilir. Biz burada genel dil öğretim metotları kullanarak nasıl başarılı bir deyim öğretimi yapabiliriz? Sorusuna cevap aradık. Deyim öğretiminde nasıl bir yaklaşım izlenmesi gerekliliği üzerine düşündük. Araştırmamızın konusunun sınırı gereği burada sadece deyim öğretimi alıştırmaları üzerinde durduk. Aşağıda sunduğumuz gibi deyim öğretim için çeşitli alıştırmalar geliştirdik ki, bunlar bir deyim öğretiminin başarılı olabilmesi için önerimizdir. Yukarıda deyimleri başlangıç, orta ve ileri düzey deyimler

diye sınıflandırmıştır. Burada sınıflandırdığımız tüm deyimlerin genele öğretimi için uygulanan alıştırmalara ve onların açıklamalarına yer verilmiştir.

1. Deyimlerin Etimolojisine Dair Metinler Sunmak

Deyimlerin bazılarının etimolojisi yani çıkış kaynağı var olduğuna değinmiştik. Bir olay sonucu meydana gelen deyimlerin çıkış kaynakları hem deyim öğretimi açısından hem genel dil becerileri geliştirmek açısından yararlı olabilmektedir. Nitekim öğrenciler bir deyimın çıkış kaynağına dair metin okurlar, okuma dinleme becerileri gelişir, hem de deyimın kaynağı hakkında bilgi sahibi olurlar. Bu metinlerin öğrenciler için çekicilik özelliğı taşımasına özen göstermeliyiz. Şöyle ki, öğrencilerin merakını uyandıran hikayeler, efsaneler, kısa ve özlü olaylar öğrencilerin zihninde kalır ve öğrendiğı deyimi daha sonra iletişim kurması sırasında kolaylıkla hatırlayabilir ve kullanabilir.

Arapçayı yabancı dil olarak öğretirken deyimlerin çıkış kaynağına yani etimolojisine dair Arapça metinlerin yanı sıra ana dilde de Arapça deyimlerin kökeni hakkında açıklayıcı metinler sunulabilir. Örneğın:

أجهل من فراشة

(Pervaneden/Kelebekten daha cahil)

Arapçada pek cahil insan için betimlemek için kullanılan bir deyimdir. Hikâyesi şöyledir: Cahil adam mum etrafında dolaşan pervaneye kıyas edilmektedir. Zavallı pervane mumun parlaklığına kandırılarak kendisini mahvedebileceğini bilmediğı için zevk ile ışığa doğru sokulur-cezası da cehaletten ölmek olur-mum ateşinde yanar kavrulur (Naci, Hicrî 1303, s. 21) (Doğru, 2004, s. 128).

Aynı şekilde deyimlerin hikâyesine dair sırf Arapça metinler de deyim öğretiminde etkili kullanılabilir. Kanaatimizce dil öğretimi kitaplarına böyle kısa ve özlü deyim etimolojisine dair metinler konulmalı ve deyim öğretiminin genel dil öğretimi içinde yapılmasına özen gösterilmelidir.

2. Deyimlerin Öğretiminde Resimler Kullanmak.

Bilindiği gibi dil öğretimini görsel materyaller kullanarak daha pratik hale getirmek bir yabancı dilin daha iyi öğretilmesi sürecini hızlandırır. Bazı deyimler hem düz anlamları hem deyimisel anlamları ile kullanıldığını söylemiştik. *Gözden düşmek, göze girmek, etekleri zil çalmak, rüyasında bile görememek* vb. deyimlerde geçen kelimelerin gerçek anlamları ile yapılmış resimleri gösterip daha sonra mecâz anlamı ile cümle içinde kullanıp yine mecâzlı anlamı ile yapılmış resmi göstererek de deyimler öğretilir. Arapçada da değişik deyimlerin düz anlamları ve mecâzî anlamları üzerinde durularak deyim öğretimini daha başarılı yapabiliriz.

3. Deyimlerde Boşlukları Tamamlamak.

Deyim öğretiminde deyim tanımı yapılarak, nasıl bir dilsel olgu olduğu öğretildikten sonra deyimler kullanılan metinlerde ve cümlelerde boşluk doldurma alıştırmaları aşağıda olduğu gibi sunulabilir.

Aşağıdaki deyimleri gerekli boşluklarına kelimeler koyarak tamamlayınız:

1. لَا تُفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ.

2. لَا يَلْوِي عَلَى أَحَدٍ.

3. لَا يُؤْتِ النَّاسَ نَقِيرًا.

4. نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ.

5. وَضَعَتِ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا.

6. نَظَرَ مِنْ طَرَفٍ خَفِيٍّ.

4. Metin İçerisinden Deyimleri Tespit Etmek

Dil ğretiminde deyimimin ne olduğu öğretilir, kapsamlı bir deyim tanımı yapılır. Bundan sonraki iş hedef dil öğrencisinin metin içerisinde geçen deyimimin farkında olmasıdır. Deyimin ne olduğunu kavrayan ğrenci hemen veya alıştırımlar yaparak deyimleri metin içerisinden bulur. Dil ğretiminde en önemli araç metinlerdir. ğretilmek istenen amaca, hedef kitlenin seviyesine uygun seçilmiş metin öğreticiyi başarıya götürecektir. Bu sebeple, sınıfa içinde deyimlerin geçtiği metinler sunulacaktır. Aşağıdaki metinden deyimleri bulunuz komutu ile Arapça metin verilerek, içerisinden metinler tespit edilebilir.

5. Metin İçerisindeki Boşlukları Deyimler İle Doldurma

Deyimlerin metinde boşluk doldurma yoluyla öğretme etkinliği ve alıştırımları öğrencilerin deyimleri iletişim içerisinde ve doğru bağlamda nasıl kullanabileceklerini göstermek açısından önemlidir. Buna göre uygun bir metin içerisinde öğrencilerin kullanması istenen metinler boşluk olarak verilir ve öğrencilerden daha önce öğrendikleri metinlerden hangilerini burada kullanabileceklerini düşünmeleri ve yazmaları istenir.

6. Metin İçerisindeki Deyimlerin Yerine Onlarla Eşdeğer Kelimeleri Yazmak ve Karşılaştırmak

Deyimlerin bir özelliği olarak onların bazen tek bir sözcükler karşılanabileceğini belirtmiştik. Deyimin bu özelliğinden deyim ğretiminde de yararlanabiliriz. Nitekim deyimleri daha iyi öğrenmek ve öğrenilen yabancı bir dili daha etkili ve güzel kullanmak için böyle bir uygulama gerekli olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bir yabancı dil öğrenenin normal kelimeyi öğrenmesi deyimini öğrenmesinden daha kolay olduğu kesindir. Deyim öğrenirken neden normal kelimelerden yararlanmayalım? Bu şekilde deyimimin anlamı kendisine eşdeğer kelimeler ile verilerek deyimimin ğretimi gerçekleşebilir.

7. Cümledeki Altı Çizgili Kelimeler Yerine Deyimleri Yerleştirmek.

Deyimlerin tek kelimeyle eşdeğer olabileceği gibi aksine bazı kelimelerin yerine deyimler kullanılır. Deyimlerin kullanımı onların kullnıldığı cümleyi veya metni daha çekici, daha mecâzî yapar. Aşağıdaki cümlelerde altı çizgili olan kelimeler yerine karşısındaki deyimleri kullanın:

Cümle	Deyimler
حين <u>اشتدّت</u> الحرب يثبت الشّجعان و يفرّ الجنّاء	شمرّت الحرب عن ساقها
<u>تزوّج</u> احمد ابنة عمه يوم الخميس الماضي	كتب كتابه على (فلانة)
دعا وزير الإقتصاد الأمة إلى <u>الإقتصاد</u> في هذه الظروف السيئة	شدّ الحزام
نال الابن الاكبر <u>حصّة الأسد</u> من تركة ابيه	الجزء الأكبر

8. Cümle İçerisindeki Boşluklara Deyim Koyma Becerileri

Değişik dil öğretim kitaplarında karşımıza çıkan cümle içerisindeki boşlukları doldurma alıştırmaları deyi öğretiminde de kullanılabilir. Bu uygulama hem başlangıç düzeydeki deyim öğretiminde kullanılabileceği gibi, ileri düzey deyim öğretimi için de uygundur.

Aşağıdaki cümlelerdeki boşlukları uygun deyimler ile doldurunuz:

1- فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً.....الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ
تَدْعُونَ

2- وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا

مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَ..... وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

3- يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلُّ مَرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ

.....حَمْلُهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى

4- مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ.....

Cevap anahtarları:

, سَيِّئَتْ وَجُوهُ، يَسْفِكُ الدَّمَاءَ ، ذَاتِ حَمْلٍ، خَاوِيَةً عَلَى عُرُوشِهَا

9. Deyimleri Kullanarak Metin Oluşturmak

Öğrencilerin öğrendikleri deyimleri kullanarak metin oluşturulması deyimlerin anlamını kafasında canlandırarak kalıcı öğretilmesine yardımcı olabilir. Aşağıdaki deyimleri kullanarak cümle oluşturunuz:

وَضَعَتِ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا، مَدَّ عَيْنَيْهِ، مَا يَمْلِكُ مِنْ قِطْمِيرٍ، قَلْبُ كَفَيْهِ

، عَلَى حَرْفٍ ، بَغِيرِ حِسَابٍ ، إِشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا ، لَمَحَ الْبَصَرُ

10. Deyimlerin Karşısına Eşdeğer Kelimeleri Yazmak

Aşağıdaki deyimlerin karşısına eşdeğer kelimeleri veya anlamlarını yazınız

:

Deyim	Anlamı, eşdeğer kelimesi, açıklaması
ابْنُ السَّبِيلِ	

أُولُوا الْأَرْحَامِ	
بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ	
غَضَّ أَنْامِلُهُ (غِيضًا) / عَلَى يَدِهِ	
ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	
سَفَكَ الدَّمَاءَ	
قَطَعَ مِنْهُ الْوَتِينَ	

11. Eşanlamı Deyimleri Bulma Becerisi

Deyimler de tıpkı normal kelimeler gibi eşanlamlı ve zıt anlamlı olabilmektedir. Deyimlerin eşanlamı olması onların bir durum veya olay için birçok deyim söylenmesi olgusundan kaynaklanmaktadır. Eşanlamı deyimlerin öğretilmesi yabancı dilde bir durumu ifade etmek için bir veya daha fazla deyim bilgisine sahip olan yabancı dil öğrencisinin kapasitesinin/ufkunun/kelime dağarcığının daha geniş olması olarak açıklanabilir. Aynı şekilde bir olay için bir çok deyim öğretilmesi deyim öğretiminin de başarılı olmasına etki eder. Çünkü deyimlerin doğası gereği bazen bir deyim anlaşılmadığı durumda ikinci bir deyim ile aynı olayı anlatmak, ilk deyimden daha iyi anlaşılmasına neden olmaktadır. Eşanlamı deyimlerin sayıları dilden dile değişmekte, bazı dillerde sınırlı olmakla beraber, deyim öğretiminde etkili bir biçimde kullanılabilir. Aşağıdaki Kur’ân’da geçen deyimlerin eşanlamlılarını bulunuz:

Deyim	Eşanlamı deyim
قَطَعَ دَابِرَ	قَطَعَ مِنْهُ الْوَتِينَ
قَلْبُ كَفِيهِ	غَضَّ أَنْامِلُهُ (غِيضًا) / عَلَى يَدِهِ
قَلْبُهُ شَتَّى	عَلَى حَرْفٍ

لَمَحَ الْبَصَرُ	قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ طَرْفُهُ
يَدُهُ مَغْلُولَةٌ	قَبْضَ يَدِهِ
دَائِرَةُ السَّوْءِ	رَيْبَ الْمُتُونِ

Eşanlamı deyimlerde dikkate etmemiz gereken bir nokta var ki, bazı eşanlamı deyimler aynı manaya gelse bile bazen “anlamsal tonları (ayırıtı, nüansları), dilde diğer söz öğeleri ile bağlantıları ve kullanım karakterleri (aktif veya passiv kullanımı) her zaman aynı değildir” (Saparbaev A. , 1997, s. 201). Buna çeviride de dikkat etmemiz gerektiğini, değişik dillerde de, aynı deilde de bir deyim farklı bağlam ve sıklıklarda kullanılabileceğini daha önce belirtmiştik.

12. Zıt Anlamlı Deyimleri Bulma Becerisi

Eşanlamı deyimler olduğu gibi dillerde zıt anlamlı deyimler de bulunmaktadır. Aşağıdaki deyimlerin zıt anlamlılarını bulunuz:

Deyim	Zıt anlamlı deyim
تَسْوَدُّ وُجُوهُ / وَجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ	أَبْيَضَ وَجْهُهُ
يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ	اعْتَصَمَ بِحَبْلِ اللَّهِ
يَدُهُ مَبْسُوطَةٌ	يَدُهُ مَغْلُولَةٌ
ذَا مَتَرَبَةٍ	أُولُوا الطَّوْلَ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	بَغِيرِ حِسَابٍ
خَلَّ سَبِيلَهُ	قَطَعَ السَّبِيلَ

قَابَ قَوْسَيْنِ	بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ
أَكَلَ مِنْ فَوْقِهِ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِ	ضُرِبَتْ عَلَيَّ الذِّلَّةُ

13. İnsanın Olumlu ve Olumsuz Karakterini Gösteren Deyimleri Yazmak

Bilindiği gibi deyimlerin ortaya çıkmasında insandan doğaya, doğadan insana aktarmalar önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde deyimlerin çoğunluğu insanın karakteri ile bağlantılı olduğu için deyim alıştırmalarında bu husustan yararlanabilir, söz konusu deyimlerin öğretimi ile yabancı dil öğrencisinin deyim dağarcığı geliştirilebilir. Aşağıdaki alıştırmalarda olduğu gibi insanın olumlu ve olumsuz yönlerini gösteren deyimleri yazılabilir:

İnsanın olumlu karakteri	İnsanın olumsuz karakteri
لَا يَرْهَقُ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ	نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ
قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	حَمَالَةَ الْحَطَبِ
أُولَى الْأَبْصَارِ	فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ
عَلَى صَلَاتِهِ يُحَافِظُ	فِي أَسْفَلَ سَافِلِينَ

14. Hedef ve Ana Dildeki Deyimlerin Karşılıklı Eşdeğerini Bulmak

Kaynak dildeki deyimın eşdeğeri (equivalent) hedef dilde her zaman bulunmayabilir. Ancak alıştırmalarda mümkün olduğu kadar eşdeğer deyimleri kullanabiliriz. Deyim öğretiminde yabancı dili öğrenenlere deyimın tanımı yapıp, başlangıç düzeydeki alıştırmalar yapıldıktan sonra ana dille de bağlantılı alıştırmalar yapılabilir. Deyimlerin bazılarının ana dilde açıklaması yapılmadan veya bu alandaki

alıştırmalar yapılmadan öğretilmesi bira zor gibi gözükmetedir. Klasik metot olarak bilinen hedef dilin ana dile çeviri metodu deyim öğretiminde de kullanılabilir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi Arapça öğretiminde deyimlerin Türkçe karşılıklarının öğrenciler tarafından bulunması istenebilir:

Arapça deyim	Türkçe deyim/eşdeğeri
أَيْدِهِ مَلْطُخَةٌ بِالْدم (Maxos, 1995-2003, s. 17)	Eli kana bulaşmış (günahkar, kan döken)
يَلْقِي عَلَى النَّارِ زَيْتًا (Yazıcı, 2003, s. 315)	Yangına körükle gitmek
يُعْطِي الضُّوءَ الْأَخْضَرَ	Yeşil ışık yakmak
يَدُهُ مَغْلُولَةٌ	Eli sıkı olmak, cimri olmak
وَلَّى دُبْرَهُ	Arka çevirmek, kaçmak
مِنْ ثَقَالِ ذَرَّةٍ	Zerre kadar, çok azıcık
قَالَ بِفَمِهِ	Ağızıyla konuşmak, kafadan atmak

Hedef dildeki deyimler ana dile çevrilirken veya tersi yapılırken, dillerin doğası gereği bazı deyimlerin başka dilde karşılığı bulunmadığı konusu da öğrencilere anlatılmalı ve buna göre alıştırmalar yapılmalıdır.

Ana Dildeki Deyimlerin Hedef Dildeki Eşdeğerini Bulunuz

Türkçe Deyim	Arapça Deyim/Eşdeğeri
Bir ayağı çukurda olmak (Uysal, s. 216)	رجله في القبر
El kaldırmak (vurmaya kalkışmak)	رفع يده عليه

Kulak/larını tıkamak	سدّ أذنيه
Eli açık	طويل اليد

Deyim öğretilirken ana dilinden de yararlanılabildiği gibi değişik dillerdeki deyimler verilerek onların Arapçadaki karşılıkları/eşdeğerleri istenilebilir. Tabi böyle alıştırmalar dil öğreniminin daha üst düzey seviyeleri için uygun olduğu kanısındayız. Aşağıdaki İngilizce deyimlerin Arapça eşdeğerlerini/çevirilerini bulunuz:

A babe in arms (A Dictionary of English Idioms, English-Arabic, 1989)	طفل صغير (في المهد), شخص غير ناضج
Armed to the teeth (Awwad, 1989, p. 61)	مدجج بالسلاح heavily armed with weapons
Give one's mind to....	يركّز ذهنه على....
Over the moon/rainbow	في غاية الابتهاج , طائر من الفرحة

15. Deyimlerin Anlamlarını Tahmin Etmek

Öğrencilere aşağıda örnek alıştırma gibi değişik deyimler verilebilir ve bunların anlamlarının tahmin edilmesi istenebilir. Öğrencilerin deyimleri tahmin etmesi daha sonra onu sözlükten bakarak öğrenmesi deyimlerin öğrencilerin hafızasında kalmasına etki eder.

Aşağıdaki deyimlerin anlamlarını tahmin ediniz. Tahmininizi yazınız ve daha sonra deyimın anlamını sözlükten bularak karşılaştırınız.

Deyim	Tahminim	Sözlükteki anlamı
بَلَغَ أَشُدَّهُ		
سُقِطَ فِي أَيْدِيهِ		
غَضَّ أُنَامِلَهُ / عَلَى يَدِهِ (غِيضًا)		
عَرَفَهُ كَمَا يَعْرِفُ أَبْنَاءَهُ		
ذَا مَتَرَبَةٍ		
جَعَلَهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا		

SONUÇ

Deyimler dilin zenginliklerinden sayılmakta ve diğer dillerde olduğu gibi Arapçada da önemli bir yer tutmaktadır. Arap milletinin kültürü, düşünüş ve yaşayış biçimi, inancı, siyasal ve toplumsal yapıları özellikle diline dair önemli ipuçları vermektedir. Arapçayı daha iyi şekilde anlayıp kullanmak için Arapça deyimleri ana dili ve yabancı dil olarak öğretirken göz ardı edemeyiz. Bunun için deyimleri ana kaynaklarından, Kur'ân'dan, hadisten, Arap edebîyatının ürünlerinden tespit etmeli kendi dilimize çevirmeliyiz. Çeviri işini yaparken de deyimlerdeki kültürel yansımaları, bir başka deyişle anlamı tam ve doğru olarak aktarmamız gerekmektedir. Bunu yaparken tabi çeviribiliminin günümüze kadar edindiği tecrübelerinden yararlanmalıyız. Biz bu araştırmamızda deyim olgusunun sınırlarını çizmeye, deyimlerin deyim olabilmesi için belli başlı kriterler geliştirmeye, bu kriterler çerçevesinde Kur'ân'dan deyimler tespit etmeye, tespit ettiğimiz deyimleri Arapçadan Kırgızcaya doğru bir şekilde çevirmeye çalıştık.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Arapça deyimlerin tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen, modern anlamda bu alanda yeterli çalışmalar yapılmamıştır ve yeniden ele alınmaya başlamıştır. Ayrıca deyimleri ele alan çoğu kitapta, deyimler atasözleriyle ve günlük hayatta sık kullanılan kalıplaşmış ifadelerle karıştırılmakta, bunun sonucu anlam kargaşasına yol açmaktadır. Bu da tezimizin önemini ortaya koymaktadır.

Arapçadaki deyimleri ele alan çalışmaların yeterli olmadığı, yapılan çalışmalarda ise deyim olgusunun bilimsel açıdan yetersizliği göz önüne tutulduğunda, araştırmamız bu alana az da olsa katkı sağlayacak düşüncesindeyiz. Bizi en çok zorlayan konu, özellikle deyimlerle atasözleri ve başka kalıplaşmış ifadeler birbirine karıştırılmasıdır. Özellikle, Arap dili ve edebîyatının en önemli şaheserlerinden olan Kur'ân'daki deyimlerin de tespit edilmesindeki karmaşık durumlar bu konuda daha özel ve derin araştırmalar yapılması gerekli olduğunu göstermektedir.

Deyimlerin harfî çevirisinin mümkün olmadığını varsayarak Kur'ân'ın Kırgızca çevirilerinde deyimlerin nasıl ifade edildiğini yapılan değerlendirme ve

önergelerde göstermeye çalıştık. Bu şekilde bir Arapça-Kırgızca deyimler çevirisi konusuna da sözcükbilim alanında ilk defa değinmiş bulunuyoruz. Bu Kırgız Dilinin gelişimi için az da katkı sağlamış olsak kendimizi mutlu görürüz. Ana dili Kırgızca olan öğrencilere Arapçanın yabancı dil olarak öğretilmesinde deyimlerin, özellikle bir kültürü temsil eden Kur'ân deyimlerinin öğretilmesi ve onların dil ve konuşma yeteneklerinin zenginleştirilmesinin gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

Öte yandan Kur'anda geçen deyimlerin yapısal ve anlamsal özelliklerini incelemek ve daha sonra başka dildeki Kur'an çevirilerinde nasıl kullanıldığına bakmak, yanlış çevirileri tespit etmek, Kur'an'ı anlama açısından da önemlidir. Hele hele Türk Cumhuriyetlerinde bu konuda yapılmış çalışmalar çok azdır. Bundan dolayı Kur'an'ı anlamak ve onunla ilgili dil alanında araştırmalar yapma konusunda bir çığır açtık diyebiliriz. Tabi Kur'an'ı anlamaya yönelik çalışmalarda deyimlerin anlaşılması ve çevrilmesi önemli yer tutmaktadır. Bu alanda çok sayıda Kur'ân tefsirinin yazılması bunun bir kanıtıdır. Bazı deyimler Kur'ânda bir anlamı ifade ederken, bazıları çok anlamlı şekilde kullanılmaktadır. Kur'ânda deyimlerin önemli olmasına karşın, orada geçen deyimlere gereken önem verilmemiş, dolayısıyla deyimler ve onun anlaşılması konusunda pek az çalışma yapılmıştır.

Bir yabancı dilin öğretilmesi konusunda her zaman normal kelimelerin öğretilmesi kadar genel olarak kalıplaşmış ifadeler, özellikle de deyimlerin öğretilmesi çok önemlidir. Bu doğrultuda deyimlerin kaynağı olarak dilin edebîyat metnlerinin yanı sıra, dînî kitapların da kullanılması, o dilin kültürel öğeleri hakkında yabancı dil öğrenen kimseyi bilgi sahibi yapar. Din bir kültürün ayrılmaz parçası olduğuna göre, başta kutsal kitaplar olmak üzere dînî kitaplarda geçen deyimlerin tespit edilmesi, bunların o dili öğrenen insanlara öğretilmesi gerekmektedir. Bir yabancı dil olarak Arapça öğretimi açısından deyim öğretimi her zaman önemlidir. Deyimler öğretimin her aşamasında, o aşamaya uygun olarak mutlaka öğretilmelidir.

KAYNAKLAR

- A Dictionary of English Idioms, English-Arabic.* (1989). Beyrut: Librairie du Liban.
- Al-Muntahab, Kuranı Karimdin tafsiri.* (2007). (C. Abdimalik uulu (Badirov), Çev.) Bişkek.
- Abdullaev, E., İsaev, D., Oрузbaeva, B., Osmonova, C., Sartbaev, K., Tursunov, A., et al. (1980). *Kırgız tilinin frazeologiyalık sözdüğü.* Frunze: İlim.
- Ahanov, K. (2008). *Dil Biliminin Esasları.* Ankara: TDK.
- Ahmatov, T., & Omuralieva, S. (1990). *Kırgız Tili.* Bişkek.
- Akdağ, H. (1999). *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri.* Konya: Tekin Kitabevi.
- Aksan, D. (2002). *Anadilimizin Söz Denizinde.* Ankara: Bilgi yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (4.Basım b.). Ankara: Engin Yayın Evi.
- Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil* (Cilt 3). Ankara: TDK.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin Sözvarlığı.* Ankara: Engin yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 (Atasözleri Sözlüğü).* İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 (Deyimler Sözlüğü).* İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akunova, A. R. (2007). *Kırgız tilindegi frazeologizmden cogorku okuu caylarda okutuunun metodikasi (Pedagogika ilimlerinin kandidatu ilimiy daracasın izdenip aluu üçün cazılğan dissertatsiyanın avtoreferatı).* Bişkek: Kırgız Bilim Berüü Akademiyası.
- Alimbekov, N. (2008). *Kuttuu Kuran.* Bişkek.
- Allsop, J. (2000). *Test Your Phrasal Verbs.* Edinburg: Penguin Books.
- Ambraceyçik, A. (2007). *2000 russkih i 2000 angliyskih idiom, frazeologizmov i ustoyçivih slovosocetaniy.* Minsk: Poppuri.
- Amosova, N. (1963). *Osnovı angliyskoy frazeologii.* Leningrad: İzdatelstvo Leningradskogo Universiteta.
- Arsent'eva, E. (1989). *Sopostavitel'nyı analiz frazeologičeskih edinits (na materiale frazeologičeskih edinits, semantičeski orientirovannih na čeloveka v angliyskom i russkom yazıkah).* Kazan: İzdatel'stvo Kazanskogo universiteta.
- Awwad, M. A. (1989). Equivalence and Translatability of English and Arabic Idioms. *Papers and Studies in Contrastiv Linguistics* , s. 57-67.

- Aytmatov, C., & Şahanov, M. (1998). *Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı*. Ankara: Tolkun Yayınları.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook On Translation*. Usa and Canada: Routledge.
- Barsov, C. (2006). *Aforizmi Britanii (Aphorisms Of Britain)* (Cilt 1). Moskova: Tsentropoligraf.
- Bekirov, R. (2009). Aktual'nost' issledovaniya glagol'nih frazeologizmov v arabskom yazıke. *Uçenie zapiski Tavriçeskogo natsionalnogo universiteta im. V.İ.Vernadskogo*, Tom 22 (61) (3), s. 17-23.
- Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Belâgat* (2.Baskı b.). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Bilgin, A. (2003). *Kur'ân'da Deyimler ve Kur'ân'ın Anlaşılmasındaki Rolü*. İstanbul: Pınar yayınları.
- Bilgin, A. (2006). *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşâfı*. Ankara: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Biray, N. (2005). Kırgız Türkçesinde Deyimler ve Deyimlerin Sınıflandırılması Üzerine. (E. G. diğ., Dü.) *Prof.Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, s. 121-134.
- Blohina, İ. V. (2008). *Aforizmi, Velikie mujçini o jentşinah i o lyubvi*. Minsk: Harvest.
- Bolelli, N. (2001). *Belağat (Arap Edebiyatı)*. İstanbul: M.Ü.İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Bolulu, O. (1998, Ocak-Şubat). Deyimler-Deyimleyemeyenler. *Türk Dili Dergisi*, 11 (64), s. 16-18.
- Camşitova, G. (2000). Frazeologiya kak kul'turniy komponent yazıka. *"Kırgız tili: keçee, bugün cana erten" el aralık ilimiy konferentsiyası* (s. 132-138). Bişkek: K.R.Uluttuk ilimler akademiyası, til ilimi institutu.
- Çelik, Ö. (2010). *Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'ân'da İnsan*. İstanbul: Işık akademi Yayınları.
- Çögenli, M. (1993). *Arapça Deyimler Sözlüğü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Çotuksöken, Y. (1992). *Deyimlerimiz* (2.Baskı b.). İstanbul: Özgül Yayınları.
- Dedeoğlu, E., & Şen, G. (2010). *İngilizce-Arapça-Türkçe Eşdizim*. Ankara: Fecr yayınları.
- Delice, İ. (2003). Deyimlerin Dilbilgisel Yapıları ve Yapı Çözümlemişleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri* (Sayı:2), 177-194.
- Demirayak, K., & Çögenli, M. (2000). *Arap Edebiyatında Kaynaklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Demirel, Ö. (2000). *Yabancı Dil Öğretimi: ilkeler, yöntemler, teknikler*. Ankara: USEM Yayınları.
- Doğan, C. (1989). *Yabancı dil olarak Arapça öğretim metot ve teknikleri*. Ankara: Lazer Ofset Matbaa.

- Doğru, E. (2004). *Modern Arapçadaki Deyimlerin Semantik, Sentatik ve Pragmatik Yönlerden İncelenmesi ve Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Drozov, V. (1991). A.M.Favzi, V.T.Şklyarov. Uçebniy rusko-arabskiy frazeologičeskiy slovar, - M.: Russkiy yazık, 1989.-614 c. *Russkiy yazık za rubejom*, Vıpusk No:5 (133), 110-111.
- Dubyagin, Y., & Bronnikova, A. (1991). *Tolkoviy slovar ugolovnih cargonov*. Moskova: İnter Omnis.
- Ebû Sa'd, A. (1987). *Mu'cemu't-Terâkîb ve'l-İbârâtî'l-İstîlâhiyyeti'l-Arabiyye el-Kadîmetu minhâ ve'l-Müvelled*. Beyrut: Darul Ilmu Lilimalayin.
- Egemberdiev, R. (2007). *Kırgız tilindegi frazeologizmden*. Bışkek: BGU basmakanası.
- Egemberdiev, R. (2009). *Kırgız tilindegi frazeologizmden semantikasi cana leksikografiyalanışı*. Bışkek.
- El-Huli, M. (2000). *Esalibu tedrisu'l-luga el-Arabiyye*. Ankara: (Çev. Cihaner Akçay).
- Eren, Ş. (2006). *Kur'ân'da Teşbih ve Temsiller*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları.
- Fedorov, A. (2001). *Frazeologičeskiy slovar russkogo literaturnogo yazıka*. Moskova.
- Felitsina, V., & Mokinenko, V. (1990). *Russkie Frazeologizmi (Lingvo-stranovedçeskiy slovar)*. Moskova: Russkiy Yazık.
- Feyad, V. K. (2001). Ba'du Sûvaru't- Te'birâtul-İstîlâhiyye fil-Arabiyyat'-ul Mu'âsira. *Mecelletul-Lugatul -Arabiyya*, 78 (3), 895-916.
- Girutskiy, A. (2003). *Vvedenie v Yazıkoznanie*. Minsk: TetraSistems, İzdanie 2-oe.
- Glucksberg, S. (2001). *Understanding Figurative Language, From Metaphors To Idioms*. New York: Oxford University Press.
- Glucksberg, S. (2001). *Understanding Figurative Language, From Metaphors To Idioms* (Oxford psychology series Number 36 b.). Oxford: Oxford University Press.
- Güneş, S. (2009). Yabancı Dil Öğretiminde Deyim Öğretimi: Yöntemler, Teknikler ve Uygulamalar. *Dilbilim XXII* (2), 1-19.
- Güngör, A. (2002). Frazeologizmden ayırım bir orçunduu meseleleri cönündö. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (3), s. 81-101.
- Gurab, İ. H. (2005). *et-T'abîrâtul-İstîlâhiyye fî'l-Kur'âni'l-Kerîm, Diresatun fî't-terâkîbi ve'd-Dilâle*. Dimyat.
- Hacımüftüoğlu, H. (2008). *Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hatipoğlu, V. (1963). Kelime Grupları ve Kuralları. *TDAY-Belleten* (222).
- Hatipoğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin yayınları.
- Husâmuddîn, K. Z. (1985). *et-Ta'biru'l-Istîlâhî, Dirâsetun fi Te'sili'l- Mustalah ve Mevhumehu ve Mecâlatuhu'd-Delâliyye ve Enmatuhu't-Terkîbiyye* (1.Baskı b.). Kahire: Mektebetul-Encilul-Misriyye.
- Ibrahim Ahmed Al'-Menufi, F. (2007). *Perevod angliyskih dvuhkomponentnih idiom ne turetskiy yazık*. Bişkek: Kırgızskiy Natsionalniy Universitet im.C.Balasagina,Dissertatsiya na soiskanie uçenoy stepeni kandidata filologičeskih nauk.
- İçel, H. (2009, Mart). Türkçede Atasözü-Deyim ilişkisi. *Türk Dili* , XCVII (687), s. 205-212.
- İsabekov, İ. (2005). *Frazeologizmi i problemi ih perevoda (na materiale kirgizskogo i russkogo yazıkov) Avtoreferat*. Bişkek: NAN KR.
- İşler, E. (2001). Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'ân'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar. *Kur'ân ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu* (s. 385-397). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- İsmailov, A., Abdılđaev, D., Doolov, S., & Gavay, S. (Bişkek). *İyık Kuran*. 2006.
- Karimova, Z. (2008). Problema opredeleniya frazeologizma v sovremennoy lingivistike. *Vestnik Başkirskogo Universiteta* , 13 (3), s. 578-581.
- Kâsimî, ' . (1979). *et-Te'âbiru'l-Istîlâhiyye ves-Siyâkiyye ve Mu'cemun A'rabiyyun Lehâ. el-Lisânu'l-A'rabiyy* , 17 (1.Cüz), s. 17-34.
- Katâmış, A. (1988). *el-Emsâlu'l-Arabiyye,Dirâsatun Târîhiyye Tahlîliyye*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr.
- Koçak, S. (2004). *Kur'ân'da Deyimler*. Ankara: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Komisyon. (2005). *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*. (M. Dikmen, Dü.) İstanbul: Karanfil Yayınları.
- Komisyon, T. D. (1949). *Dibilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Konkobayev, K., Osmonova, C., & Caparov, Ş. (2001). *Kırgız Dilinin Deyimler Sözlüğü*. Bişkek: KTMÜ.
- Kunin, A. (1984). *English-Russian Phraseological Dictionary*. Moskova: Russky Yazık.
- Kunin, A. (1996). *Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazık*. Moskova.
- Mahmoud, A. (2002). Interlingual Transfer of Idioms by Arab Learners of English. *The Internet TESL Journal* <http://iteslj.org/Articles/Mahmoud-Idioms.html> , Vol.VIII (No.12), 1-5.
- Mansur, A. (2004). *Kurani-Kerim*. Bişkek.
- Maxos, H. (1995-2003). *The Arabic Idioms*. Damascus.
- McCarthy, M., & O'dell, F. (2007). *English Phrasal Verbs in Use*. Cambridge.

- McLoughlin, L. (1988). *A Learners's Dictionary of Classical Arabic Idioms*. Beyrut: Librairie du Liban.
- Molotkov, A. (1968). *Frazeologičeskij slovar russkogo yazıka*. Moskova: İzdatelstvo "Sovetskaya Ensiklopediya" .
- Momunaliev, K. (2008). *Kırgız cana arab tilindegi salıstıruulardıń lingvostilistikalıq tabiyatı*. Bıškekk.
- Muhammed Davud, M. (2003). *Mu'cemut-Ta'bıru'l-Istılâhî fi-l-Arabiyyetu'l-Muâ'sıre*. Kahire: Dar Garîb.
- Musaoğlu, M., & Hasanova, V. (2006). Türkçede Deyimler. *Türksoy* (18), s. 46-53.
- Naci, M. (Hicrî 1303). *Arap Edebiyatında Deyimler ve Atasözleri (Sahihâtu'l-Arab)* (1.Baskı b.). İstanbul.
- Oruçev, A. (1976). *Azerbaycança-Rusça Frazelokiya Lugeti*. Baku: Elm Naşriyatı.
- Osmonova, C. (1970). Söz cana idioma. *Kırgız tili boyunça izildöölör* (s. 59-67). içinde Frunze: İlim.
- Osmonova, C. (2008). Süylöm tibindegi frazeologizmder cana alardıń tüzülüş ülgülörü. *Vestnik IGU* , s. 21-23.
- Osmonova, C., & Düşömbiev, C. (2000). K.K.Yudahindin kırgızça-orusça sözdüğündö frazeologizmderdi cayğastıruu cana kotoruu prinsipteri. "*Kırgız tili:keçee,bügün cana erten" el aralık ilimiy konferensiyası* (s. 32-39). Bıškekk: K.R. Uluttuk ilimder akademiyası,Til ilimi institutu.
- Pak, Z. (2004). Meâllerdeki Çeviri Sorunları Üzerine Bir Örnek:Kur'ân'da Aynı Anlamı İçeren Mükerrer İfade Kalıplarının Farklı Tercümesi. *İslâmî Araştırmalar Dergisi, Resha A.Ş. , 17 (1), 27-39*.
- Salomov, G. (1961). *Rus tilidan Uzbekçaga makol,matal va idiomalarni tarcima kiliş masalasiga doir*. Taşkent: Uzbekiston SSR Fanlar Akademiyası Naşriyoti.
- Şammaeva, N. Ş. (2007). *Sopostavitel'noe issledovanie frazeologičeskikh edinits angliyskogo i turkmenskogo yazıkov (strukturnıy, semantičeskıy, stiličeskıy i frazeografičeskıy aspektı)*. Bıškekk: Kırgızskiy Natsional'nıy Universitet im. C.Balasagına .
- Saparbaev, A. (1997). *Kırgız tilinin leksikologiyası cana frazeologiyası*. Bıškekk.
- Saparbaev, A., Ömüraliev, S., Egemberdiev, R., & Musaev, V. (2003). *Kırgız Tili,10-11-Klasstar üçün okuu kitebi*. Bıškekk: "Akıl" Mektep.
- Seidl, J. (1990). *Exercises on Phrasal Verbs*. New York: Oxford University Press.
- Şentürk, N. (1999). *Atasözleri-Deyimler-Özdeyişler*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık.
- Şimşek, M., & Uzun, T. (1991). *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Beyan Yayınları.

- Sinan, A. T. (2008). Deyim Kavramı Üzerine Notlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 18 (2), s. 91-98.
- Sinan, A. T. (2001). *Türkçenin Deyim Varlığı*. Malatya: Kubbealtı Yayınları.
- Sînî, M. î., Husayn, M. e.-T., & ed-Dûş, S. ' . (1996). *el-Mu'cemus-Siyâkiy lit-Ta'bîrâtul-Istîlâhiyye ('Arabiyy-'Arabiyy)*. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn.
- Şitova, L., & Bruskina, T. (2005). *English Idioms and Phrasal Verbs. Anglo-russkiy slovar idiom i frazovih glagolov*. Sankt-Petersburg: Antologiya trade.
- Sklyarevskaya, G. (1993). *Metafora v sisteme yazıka*. Sankt-Petersburg: Nauka.
- Stomatova, S. (2007). *Rus Dilinde Deyimlerin Tarihsel (Etimolojik) Açından İncelenmesi*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Subaşı, L. (1991). Deyimleşme ve Türkçe Deyimleşme Dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* , 29-39.
- Subaşı, L. (1998). *Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tez,A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Suçin, M. H. (2007). *Öteki Dilde var Olmak,Arapça Çeviride Eşdeğerlik*. İstanbul: Multilingual.
- Kuran (Kırgızca Kotormosu)*. (1991). (E. Tursunov, Çev.) Bişkek: Kırgızstan Basması.
- Uluoğlu, M. (2009). *Rusçada Fiili Deyimlerin Yapısal, Anlamsal ve Dilbilgisel Özellikleri*. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulutürk, V. (1995). *Kur'ân'da Temsilî Anlatım (Emsâlü'l-Kur'ân)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Ünlü, S. (2008). Kur'an'da Geçen Bazı Arapça Deyimler ve Tabirler'in İlk Kur'an Tercümelerinden TİEM 73'teki Karşılıkları Üzerine. *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* (2), 109-152.
- Uşakov, V. (1989). *Frazeologiya Arabskogo Klassičeskogo Yazıka*. Moskova: Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uçenoy stepeni doktora filologičeskikh nauk,Akademiya Nauk SSSR.
- Uşakov, V. (1996). *Frazeologiya Korana (Opit sopostavlenia frazeoçeniy Korana i arabskogo klassičeskogo yazıka)*. Moskova: Vostoçnaya Literatura.
- Uysal, H. (1997). *Arapça-Türkçe-İngilize Deyimler Sözlüğü*. Konya: Uysal Kitabevi.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vinogradov, V. (2001). *Vvedenie v perevodovedenie (obşie i leksiçeskie voprosi)*. Moskova: Издательство института общего среднего образования РАО.
- Vorobyeva, L. (2009). Frazeogiya kak istoçnik lingvokul'turoloğičeskogo materiala pri izuçenii russkogo kak inostrannogo. N. Mudrogo (Dü.), *Frazeologizm v tekste i tekst vo frazeologizme,Çetvertie Jukovskie çteniyе,Materialı nauçnogo simpoziuma* içinde (s. 245-247). Velikiy Novgorod: NovGu im.Yaroslav Mudrogo.

- Wills, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*. Stuttgart: Klett.
- Yalçın, P. (2003). Jean-Louis Mattei'den Örneklerle Çeviride Kültürel Unsurlar Sorunu. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 47-58.
- Yartseva, V. (2000). *Bolşoy Ensiklopedičeskiy Slovar Yazıkoznanie* (2.e izdanie b.). Moskova.
- Yazıcı, N. (2003). *Arapça-Türkçe Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yüceol-Özezen, M. (2001, Aralık). Türkçe Deyimler Üzerine Birkeç Söz. *Türk Dili* (600).

EKLER

EK 1 KUR'ÂN'DA GEÇEN DEYİMLERİN TÜRKÇE KARŞILIKLARI

EK 2 KUR'ÂN'DA GEÇEN DEYİMLERİN KIRGIZCA KARŞILIKLARI

EK 1 :KUR'ÂN'DA GEÇEN DEYİMLERİN TÜRKÇE KARŞILIKLARI

NO	ARAPÇA DEYİM	DEYİMİN ANLAMLARI EŞDEĞERLERİ	GEÇTİĞİ SÜRELER	SÜRE NOSU	AYET NOSU
1	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Nisâ	4	36
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Enfâl	8	41
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Tevbe	9	60
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	İsrâ	17	26
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Rum	30	38
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Haşr	59	7
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Bakara	2	177
	اِبْنُ السَّبِيلِ	Yolcu, misafir	Bakara	2	215
2	اَبْيَضَ وَجْهَهُ	Yüzü ağarmak, yüzü gülmek, sevinmek	Âl-i İmran	3	106
3	اَثَقَلَ إِلَى الْأَرْضِ	Gevşemek, kaşarlanmak	Tevbe	9	38
4	ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ	Geri dönmek, arkaya çevirmek	Mâide	5	21
	ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ	Geri dönmek, arkaya çevirmek	Nisâ	4	47
	ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ	Geri dönmek, arkaya çevirmek	Muhammed	47	25
5	اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	Hakimiyet altına almak, hükmetmek	A'râf	7	54
	اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	Hakimiyet altına almak, hükmetmek	Tâhâ	20	5
	اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	Hakimiyet altına almak, hükmetmek	Ra'd	13	2
6	اَفْسَعَرُ جِلْدُهُ	Ürperti duymak, tüyleri ürpermek	Zumer	39	23
7	الْقَى / قَظَفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Kalbine korku salmak, korkutmak	Âl-i İmran	3	151
	الْقَى / قَظَفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Kalbine korku salmak, korkutmak	Enfâl	8	12
	الْقَى / قَظَفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Kalbine korku salmak, korkutmak	Ahzâb	33	26
	الْقَى / قَظَفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Kalbine korku salmak, korkutmak	Haşr	59	2
8	الْقَى إِلَيْهِ بِالْمَوَدَّةِ	İyi davranmak, sevgi duymak	Mumtehine	60	1
9	اِبْتَغَى إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ	Vesile aramak, yol aramak	Mâide	5	35
10	اِتَّبَعَ خُطُواتِ (فُلَان)	İzinden gitmek, takip etmek	Bakara	2	168
11	اِتَّخَذَ وَرَاءَهُ ظَهْرِيًّا	İhmal etmek, rafa kaldırmak	Hûd	11	92
12	اِسْتَرَقَ السَّمْعَ	Kulak hırsızlığı yapmak, duymak	Hicr	15	18
13	اِسْتَعْلَى الرَّأْسِ شَيْبًا	Saçları ağarmak, yaşlanmak	Meryem	19	4
14	اِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Kalbi tatmin olmak	Bakara	2	260
	اِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Kalbi tatmin olmak	Âl-i İmran	3	126
	اِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Kalbi tatmin olmak	Mâide	5	113
	اِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Kalbi tatmin olmak	Enfâl	8	10
	اِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Kalbi tatmin olmak	Ra'd	13	28
	اِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Kalbi tatmin olmak	Nahl	16	106
15	اِعْتَصَمَ بِحَبْلِ اللَّهِ	Dine sarılmak, ayrılığa düşmemek	Âl-i İmran	3	103
16	اِلْتَقَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ	Zor durumda kalmak, şaşırarak	Kıyâmet	75	29
17	اِنْقَلَبَ / نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ / وَجْهًا	Sözden caymak, yüz çevirmek, dönmek	Bakara	2	143
	اِنْقَلَبَ / نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ / وَجْهًا	Sözden caymak, yüz çevirmek, dönmek	Hac	22	11
	اِنْقَلَبَ / نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ / وَجْهًا	Sözden caymak, yüz çevirmek, dönmek	Enfâl	8	48
18	اُخْذَ بِذَنْبِهِ	Cezalandırılmak, tutuklanmak	Ankebût	29	40
19	اُخْذَ إِلَى الْأَرْضِ	Mala yönelmek, alçaklığa saplanmak	A'râf	7	176
20	اَذَاقَهُ.. لِيَأْسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ	Açlık ve korku felaketiyle kuşatmak	Nahl	16	112
21	اُسْلِمَ وَجْهَهُ	Muhsin olma, güzel davranışta olmak	Bakara	2	112
22	اُشْرِبَ فِي قَلْبِهِ	Kalbine aşılansak, sevdirmek	Bakara	2	93
23	اُصْبَحَ فُؤَادُهُ قَارِعًا	Kalbinde tasası olmak	Kasas	28	10

24	أَصْلَحَ ذَاتَ بَيْنٍ	Arasını düzeltmek	Enfâl	8	1
25	أَعْرَضَ عَنْ	Yüz çevirmek, reddetmek	Secde		22
26	أَعْيَنَهُ فَنَبِضُ مِنَ الدَّمِّ	Gözleri yaşla dolmak, ağlamak	Mâide	5	83
27	أَغْمَضُ فِي الْأَمْرِ	Göz yummak, görmezlikten gelmek	Bakara	2	267
28	أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ	Sah damarından daha yakın olmak	Kaf	50	16
29	أَكَلَ مِنْ فَوْقِهِ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِ	Refah içinde yaşamak	Mâide	5	66
30	أَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبٍ	Gönülleri birleştirmek	Âl-i İmran	3	103
	أَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبٍ	Gönülleri birleştirmek	Enfâl	8	63
31	أَلْقَى السَّمْعَ	Dinlemek, kulak vermek	Kaf	50	37
	أَلْقَى السَّمْعَ	Dinlemek, kulak vermek	Şuarâ	26	223
32	أَلْقَى بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ	Arasını açmak, aralarına kin sokmak	Mâide	5	64
33	أَنْقَضَ ظَهْرٌ	Beli büken yük, görev, sorumluluk	İnşirâh	94	3
34	أَوْقَدَ نَارًا لِلْحَرْبِ	Savaş ateşi yakmak	Mâide	5	64
35	أُولُوا الْأَرْحَامِ	Akrabalar	Enfâl	8	75
	أُولُوا الْأَرْحَامِ	Akrabalar	Ahzâb	33	6
36	أُولُوا الطَّوْلِ	Servet ve imkan sahibi	Tevbe	9	86
37	أُولُوا بَقِيَّةٍ	Fazilet sahipleri	Hûd	11	116
38	أُولَى الْأَمْرِ	Yöneticiler, önde gelenler	Nisâ	4	59
39	أُولَى الْأَبْصَارِ	Basiret sahpleri, görüp anlayabilenler	Âl-i İmran	3	13
	أُولَى الْأَبْصَارِ	Basiret sahpleri, görüp anlayabilenler	Nûr	24	44
	أُولَى الْأَبْصَارِ	Basiret sahpleri, görüp anlayabilenler	Haşr	59	2
40	أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ	Kuvvetli ve basiretli insanlar	Sâd	38	45
41	آتَى كُلَّهَا	Meyvesini vermek, yetiştirmek	Bakara	2	265
42	أَخَذَ بِنَاصِيئِهَا	Sahibi olmak, yönetmek	Hûd	11	56
43	بَرَقَ الْبَصَرُ	Gözleri çakmak çakmak olmak	Kıyâmet	75	7
44	بَسَطَ يَدَهُ إِلَى	El uzatmak, vurmak, yok etmek	Mâide	5	11,28
	بَسَطَ يَدَهُ إِلَى	El uzatmak, vurmak, yok etmek	Mumtehin	60	2
45	بَسَطَ إِلَيْهِ لِسَانَهُ	Dilini uzatmak, kötölemek	Mumtehin	60	2
46	بَصَرُهُ حَدِيدٌ	Gözü keskin, anlayabilen, görebilen	Kaf	50	22
47	بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ	Çok uzak, doğu ve batı uzaklığı	Zuhruf	43	38
48	بَغِيرَ حِسَابٍ	Bol, sayısız	Âl-i İmran	3	37
49	بَلَغَ أَشُدَّهُ	Reşit olmak, büyümek	Yûsuf	12	22
	بَلَغَ أَشُدَّهُ	Reşit olmak, büyümek	İsrâ	17	34
50	بَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ	Yüreği ağzına gelmek, korkmak	Ahzâb	33	10
	الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ	Yüreği ağzına gelmek, korkmak	Mümin	40	18
51	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Bakara	2	95
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Âl-i İmran	3	182
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Nisâ	4	62
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Nisâ	4	40
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Enfâl	8	51
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Kehf	18	57
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Hac	22	10
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Kasas	28	47
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Rum	30	36
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Şûrâ	42	48
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Cum'a	62	7
	بِمَا قَدَّمَتْ يَدَهُ	Yaptıkları, işledikleri	Nebe	78	40
	مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ	Yaptıkları, işledikleri	Âl-i İmran	3	172
52	بَيْنَ أَيْدِيهِ وَأَرْجُلِهِ	Yoktan, uydurarak, iftira etmek	Mumtehin	60	12
53	بَيْنَ يَدَيْهِ	Orada bulunmak, halihazırda olmak	Bakara	2	66

	بَيْنَ يَدَيْهِ	Elinin altında, önünde, emri altında	Sebe	34	12
54	تَسْوَدُّ وَجْهَهُ / وَجْهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ	Yüzü kararmak, yüz kızartmak	Âl-i İmran	3	106
	تَسْوَدُّ وَجْهَهُ / وَجْهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ	Yüzü kararmak, yüz kızartmak	Zümer	39	60
	تَسْوَدُّ وَجْهَهُ / وَجْهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ	Yüzü kararmak, yüz kızartmak	Nahl	16	58
	تَسْوَدُّ وَجْهَهُ / وَجْهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ	Yüzü kararmak, yüz kızartmak	Zuhruf	43	17
55	تُسَوَّى بِهِ الْأَرْضُ	Yerle bir olmak, yere girmek	Nisâ	4	42
56	تَقَطَّعَ بَيْنَهُمْ	Bağları koparmak, ilişkiyi kesmek	En'âm	6	94
57	تَقَطَّعَتْ بِهِ الْأَسْبَابُ	Bağı kesmek, tanımazlıktan gelmek	Bakara	2	166
58	تَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ	Ayrılığa düşmek, anlaşılamamak	Enbiya	21	93
	تَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ	Ayrılığa düşmek, anlaşılamamak	Mu'minûn	23	53
59	تَلْقَوْنَهُ بِالْإِسْتِخْفِ	Dilden dile aktarmak, iftira yaymak	Nûr	24	15
60	تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ	Kaybolmak, gece karanlığı basmak	Sâd	38	32
61	تَوَكَّلْ بِرُكْنِهِ	Kuvvetine güvenerek yüz çevirmek	Zâriyât	51	39
62	ثَانِي عَطْفِهِ	Tartışmak, kibirlenmek, inkar	Hac	22	9
63	ثَقُلْتُ مَوَازِينَهُ	İyi ameli çok olmak, sevabı çok olmak	A'râf	7	8
	ثَقُلْتُ مَوَازِينَهُ	İyi ameli çok olmak, sevabı çok olmak	Kâria	101	6,7
64	ثَنَى صَدْرَهُ	Göğüslerini bükmek, gizlenmek	Hûd	11	5
65	جَافَى جَنْبَهُ عَنِ الْمَضَاجِعِ	Yataktan kalkmak, uyanmak	Secde	32	16
66	جَعَلَ صَدْرَهُ ضَيْقًا	Göğsünü daraltmak, sıkılmak	En'âm	6	125
67	جَعَلَ عَلَيْهِ سَاقِلَهُ	Üstünü altına getirmek, bozmak	Hûd	11	82
	جَعَلَ عَلَيْهِ سَاقِلَهُ	Üstünü altına getirmek, bozmak	Hicr	15	74
68	جَعَلَهُ هَبَاءً مَنْثُورًا	Toz duman etmek, yok etmek	Furkân	25	23
69	جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ	Kulak tıkamak, umursamamak	Nûh	71	7
70	حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ	Gerçekleşmeyen durum, imkansızlık	A'râf	7	40
71	حَصِرَ صَدْرُهُ	Göğsü daralmak, sıkılmak	Nisâ	4	90
72	حَلَّ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِهِ	Dilinin bağıını çözmek	Tâhâ	20	27
73	حَمَّالَةَ الْحَطَبِ	Laf taşımak, dedikodu yapmak	Mesed	111	4
74	حَمَلَ أَوْزَارَهُ عَلَى ظَهْرِهِ	Günahları üstüne yüklenmek	En'âm	6	31
75	حَمَلَ عَلَيْهِ	Üzerine yüklemek, sorumlu tutmak	Bakara	2	286
76	خَاضَ فِي حَدِيثِ	Söze dalmak, konuya geçmek	Nisâ	4	140
77	خَاوِيَةً عَلَى عُرُوشِهِ	Alt üst olmak, yıkılmak	Bakara	2	259
78	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Bakara	2	7
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Nisâ	4	155
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	En'âm	6	46
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Nahl	16	108
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Şûra	42	24
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Câsiye	45	23
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Tevbe	9	93
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Muhammed	47	16
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	A'râf	7	100
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Yûnus	10	74
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	A'râf	7	101
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Rûm	30	59
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Hakkı kabullenmemek, anlamamak	Mu'min	40	35
79	خَتَمَ عَلَى فَمِهِ	Konuşturmamak, ağızına kilit vurmak	Yâsîn	36	65
80	خَرَقُوا لَهُ	Uydurmak, isnad ettiler	En'âm	6	100
81	خُشِبَ مُسَدَّدَةً	Dizilmiş odunlar, ruhsuz kimseler	Munâfikûn	63	4
82	خَشَعَ بَصَرُهُ	Zillet içinde eğilmek, korkmak	Kalem	68	43
	خَشَعَ بَصَرُهُ	Zillet içinde eğilmek, korkmak	Kamer	52	7
	خَشَعَ بَصَرُهُ	Zillet içinde eğilmek, korkmak	Nâzi'ât	79	9

83	حَقَّتْ مَوَازِيئُهُ	Kötü ameli çok olmak, tartısı az olma	A'râf	7	9
84	خَفِضَ جَنَاحَ (الدَّلِّ)	Acımak, iyi davranmak	Şuarâ	26	215
	خَفِضَ جَنَاحَ (الدَّلِّ)	Acımak, iyi davranmak	İsrâ	17	24
	خَفِضَ جَنَاحَ (الدَّلِّ)	Acımak, iyi davranmak	Hicr	15	88
85	خَلَّ سَبِيلَهُ	Serbest bırakmak, azat etmek	Tevbe	9	5
86	دَارَ الْبَوَارِ	Cehennem, ateş	İbrahim	14	28
87	دَائِرَةُ السَّوْءِ	Kötü bela, musibet	Tevbe	9	98
88	ذَا مَثَرَةٍ	Yoksul, miskin	Beled	90	16
89	ذَاتِ حَمْلٍ	Hamile kadın	Hac	22	2
90	ذَهَبَتْ رِيحُهُ	Kuvvetini azaltma, yenilmek	Enfâl	8	46
91	ذَهَبَتْ نَفْسُهُ عَلَيْهِ	Kendini mahvetmek	Fâtır	35	8
92	ذُو الْأَوْتَادِ	Saltanat sahibi	Sâd	38	12
93	ذُو سَعَةٍ	İmkânı olan, zengin	Talak	65	7
94	ذُو شَوَكَةٍ	Güçlü, kuvvetli	Enfâl	8	7
95	رَبَطَ عَلَى قَلْبِهِ	Kuvvet vermek, yüreklendirmek	Enfâl	8	11
	رَبَطَ عَلَى قَلْبِهِ	Kuvvet vermek, yüreklendirmek	Kehf	18	14
	رَبَطَ عَلَى قَلْبِهِ	Kuvvet vermek, yüreklendirmek	Kasas	28	10
96	رَجَعَ إِلَى نَفْسِهِ	Kendini toplamak	Enbiya	21	64
97	رَجَمًا بِالْغَيْبِ	Gayba taş atmak, tahmin etmek	Kehf	18	22
98	رَدَّهُ عَلَى دُبُرِهِ / عَقِيْبِهِ	Arkalarına çevirmek	Nisâ	4	47
	رَدَّهُ عَلَى دُبُرِهِ / عَقِيْبِهِ	Geri dönmek, döndürülmek	Âl-i İmran	3	149
	رَدَّهُ عَلَى دُبُرِهِ / عَقِيْبِهِ	Geri dönmek, döndürülmek	En'âm	6	71
99	رَيْبَ الْمُنُونِ	Felaket, musibet	Tûr	52	30
100	زَاغَ قَلْبُهُ	Kalbi kaymak	Tevbe	9	117
101	زَاغَتْ الْأَبْصَارُ	Gözler kaymak, şaşkın olmak	Ahzâb	33	10
	زَاغَتْ الْأَبْصَارُ	Gözler kaymak, şaşkın olmak	Necm	53	17
102	زَاغَتْ عَنْهُ الْأَبْصَارُ	Gözden kaçmak	Sâd	38	63
103	زُخْرُفَ الْقَوْلِ	Yaldızlı sözler	En'âm	6	112
104	زَلْفَهُ بِيَصْرِهِ	Bakışlarıyla kaydırmak, kötü bakma	Kalem	68	51
105	سَحَرُ أَعْيُنٍ	Gözlerini büyülemek	A'râf	7	116
106	سَفَكَ الدَّمَاءَ	Kan dökmek, cana kıymak	Bakara	2	30,84
107	سَقَطَ فِي أَيْدِيهِ	Saçmalığını anlamak, rezil olmak	A'râf	7	149
108	سَكَتَ عَنْهُ الْغَضَبُ	Öfkesi yatışmak	A'râf	7	154
109	سُغِرَتْ أَبْصَارُ	Gözü döndürülmek, yanlış görmek	Hicr	15	15
110	سَلَفُوهُ بِالْأَسِنَّةِ حِدَادٍ	Keskin dilleri ile incitmek	Ahzâb	33	19
111	أَلْفَى عَلَيْهِ قَوْلًا	Söz atmak, söz iletmek	Muzemmil	73	5
112	سَيِّئَتْ وَجُوهُ	Yüzleri kararmak, utanılır durum	Mulk	67	27
113	شَخِصَ الْأَبْصَارُ	Çok korkmak	İbrahim	14	42
	شَخِصَ الْأَبْصَارُ	Çok korkmak	Enbiya	21	97
114	شَدَّ بِهِ أَرْزَهُ / عَضَدَ	Desteklemek, arka çıkmak	Tâhâ	20	31
	شَدَّ بِهِ أَرْزَهُ / عَضَدَ	Desteklemek, arka çıkmak	Kasas	28	35
115	شَدَّ عَلَى قَلْبِهِ	Kalbini sıkmak	Yûnus	10	88
116	شَرِبَ الْهَيْمِ	Deve su içişi gibi	Vâkıa	56	55
117	شَرَحَ صَدْرَهُ	Cesaret vermek, desteklemek	Tâhâ	20	25
	شَرَحَ صَدْرَهُ	Cesaret vermek, desteklemek, açma	En'âm	6	125
	شَرَحَ صَدْرَهُ	Cesaret vermek, desteklemek, açma	İnşirâh	94	1
	شَرَحَ صَدْرَهُ	Cesaret vermek, desteklemek, açma	Zumer	39	22
118	شَفَّى صُدُورَ	Sevindirmek, gönüllerini ferahlatmak	Tevbe	9	14
119	شَقَّ عَلَيْهِ	Yormak, ağır gelmek	Kasas	28	27
120	شِقَاقَ بَيْنِهِمَا	Arası açılmak, arasını açmak	Nisâ	4	35

121	صَعَرَ حَدَّهُ	Küçümsemek, kibirlenmek	Lokman	31	18
122	ضَاقَ بِهِ ذَرْعًا	İçi daralmak, sıkılmak	Hûd	11	77
	ضَاقَ بِهِ ذَرْعًا	İçi daralmak, sıkılmak	Ankebût	29	33
123	ضَاقَ صَدْرُهُ	Göğsü daralmak, sıkılmak	Hicr	15	97
124	ضَاقَتْ عَلَيْهِ الْأَرْضُ / نَفْسُهُ	Dünyası dar olmak, sıkılmak	Tevbe	9	118/25
125	ضَرَبَ الرِّقَابَ	Boynuna vurmak, kellesini kopartma	Muhammed	47	4
126	ضَرَبَ صَفْحًا عَنْ	Yüz çevirmek, ihmal etmek	Zuhruf	43	5
127	ضَرَبَ عَلَى أذْنِهِ	Uykuya daldırmak	Kehf	18	11
128	ضَرَبَ فَوْقَ الْأَعْنَاقِ	Boynuna vurmak, kellesini kopartma	Enfâl	8	12
129	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Sefere çıkmak, rızık aramak	Nisâ	4	101
	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Sefere çıkmak, rızık aramak	Muzemmil	73	20
	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Sefere çıkmak, rızık aramak	Âl-i İmran	3	156
	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Sefere çıkmak, rızık aramak	Mâide	5	106
130	ضَرَبَتْ عَلَيْهِ الدَّلَّةُ	Yoksulluğa mahkum olmak	Âl-i İmran	3	112
	ضَرَبَتْ عَلَيْهِ الدَّلَّةُ	Yoksulluğa mahkum olmak	Bakara	2	61
131	ضَمَّ إِلَيْهِ جَنَاحَهُ	Kollarını toplamak, korkmamak	Kasas	28	32
132	طَابَ نَفْسًا عَنْ	Bir kısmını vermek	Nisâ	4	4
133	طَهَّرَ قَلْبُهُ	Kalbini arındırmak	Mâide	5	41
134	طَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ	Nefsi itmek, nefsi hırslandırmak	Mâide	5	30
135	عَرَفَهُ كَمَا يَعْرِفُ أَبْنَاءَهُ	Avucu gibi bilmek	Bakara	2	146
136	عَلَى ابْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ	Göremeyen, düşünemeyen	Bakara	2	7
	عَلَى ابْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ	Göremeyen, düşünemeyen	Câsiye	45	23
137	عَلَى حَرْفٍ	Tereddüt etmek, kararsız olmak	Hac	22	11
138	عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ	Ölüme yakın olmak	Âl-i İmran	3	103
139	عَلَى صَلَاتِهِ يُحَافِظُ	Namazını kılmaya devam etmek	En'âm	6	92
140	عَمِيَ قَلْبُهُ	Sapmak, yolunu şaşırarak	Hac	22	46
141	عَمِيَّتْ عَلَيْهِ الْأَنْبَاءُ	Dünyaları kararmak	Kasas	28	66
142	عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ	Gaybın anahtarını elinde bulundurma	En'âm	6	59
143	غَضَّ أَنْامِلُهُ (غِيضًا) / عَلَى يَدِهِ	Kızmak, pişman olmak	Âl-i İmran	3	119
	غَضَّ أَنْامِلُهُ (غِيضًا) / عَلَى يَدِهِ	Kızmak, pişman olmak	Furkân	25	27
144	غَلِيظَ الْقَلْبِ	Katı yürekli	Âl-i İmran	3	159
145	فَتَحَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ... بِالْحَقِّ	Aralarında adil hüküm vermek	A'râf	7	89
146	فَتَحَ عَلَيْهِ أَبْوَابَ	Kapıları açmak	En'âm	6	44
147	فَرَّقَ بَيْنَ	Arasını açmak, arası bolzulmak	Bakara	2	102
148	فَصَلَ الْخُطَابَ	Güzel konuşma	Sâd	38	20
149	فَكَ رَقَبَةٍ	Serbest bırakmak	Beled	90	13
150	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Gözetiminde olmak, korumada olma	Tûr	52	48
	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Gözetiminde olmak, korumada olma	Hûd	11	37
	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Gözetiminde olmak, korumada olma	Mu'minûn	23	27
	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Gözetiminde olmak, korumada olma	Kamer	54	14
151	فِي كُلِّ وَادٍ يَهيمُونَ	İleri geri konuşmak, amaçsız dolaşmak	Şuarâ	26	225
152	فِي أَسْفَلِ سَافِلِينَ	Aşağıların en aşağısında	Tîn	95	5
153	فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ	Kulakları ağır olmak, dinleyememek	En'âm	6	25
	فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ	Kulakları ağır olmak, dinleyememek	Lokman	31	7
	فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ	Kulakları ağır olmak, dinleyememek	Fussilet	41	5,44
154	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	İnanmazlık, tereddütlü olma, iki yüzlülük	Bakara	2	10
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	İnanmazlık, tereddütlü olma, iki yüzlülük	Mâide	5	52
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	İnanmazlık, tereddütlü olma, iki yüzlülük	Enfâl	8	49
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	İnanmazlık, tereddütlü olma, iki yüzlülük	Tevbe	9	125
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	İnanmazlık, tereddütlü olma, iki yüzlülük	Hac	22	53

	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Nûr	24	50
	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Ahzâb	33	12
	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Ahzâb	33	32
	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Ahzâb	33	60
	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Muhammed	47	20
	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Muhammed	47	29
	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ	İnanmazlık,tereddütlü olma,iki yüzlül	Müdessir	74	31
155	قَابَ قَوْسَيْنِ	İki yay kadar, çok yakın	Necm	53	9
156	قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Hayalî,ahlaklı	Sâffât	37	48
	قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Hayalî,ahlaklı	Sâd	38	52
	قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Hayalî,ahlaklı	Rahman	55	56
157	قَالَ بِقَمِهِ	Ağzıyla konuşmak,kafadan atmak	Âl-i İmran	3	167
158	قَبْضَ يَدِهِ	Cimri olmak	Tevbe	9	67
159	قَبِيلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ طَرَفُهُ	Göz açıp kapanınca,hemen,hızlı	Neml	27	40
160	قَدَمَ صِدْقٍ	Üstün sadakat makamı	Yûnus	10	2
161	قَرَّ عَيْنُهُ	Gözünü aydınlatmak, sevindirmek	Tâhâ	20	40
	قُرَّةَ أَعْيُنٍ	Gözleri aydınlatmak, sevindirmek	Furkân	25	74
	قُرَّةَ أَعْيُنٍ	Gözleri aydınlatmak, sevindirmek	Kasas	28	9
	قُرَّةَ أَعْيُنٍ	Gözleri aydınlatmak, sevindirmek	Secde	32	17
162	قَضَىٰ حُبَّهُ	Sözü ve adağını ödeme,canını vermek	Ahzâb	33	23
163	قَطَعَ السَّبِيلَ	Yol kesmek	Ankebût	29	29
164	قَطَعَ دَابِرَ	Kökünü kesmek, yok etmek	A'râf	7	72
	قَطَعَ دَابِرَ	Kökünü kesmek, yok etmek	En'âm	6	45
	قَطَعَ دَابِرَ	Kökünü kesmek, yok etmek	Enfâl	8	7
	قَطَعَ دَابِرَ	Kökünü kesmek, yok etmek	Hicr	15	66
165	قَطَعَ قَلْبَهُ	Kalbi kırılmak, yüreği parçalanmak	Tevbe	9	110
166	قَطَعَ مِنْهُ الْوَتِينَ	Şah damarını kesmek, yaşatmamak	Hâkka	69	46
167	فَقَعَىٰ عَلَىٰ آثَارِهِ ب...	Arkasından göndermek	Mâide	5	46
168	قَلْبَ أَفْئِدَتِهِمْ وَأَبْصَارَهُمْ	Kalbi ve gözünü ters çevirmek	En'âm	6	110
169	قَلْبُ كَفِّهِ	Ellerini oğuşturmak,pişman olmak	Kehf	18	42
170	قَلْبَ لَهُ الْأَمْرِ	İş çevirmek	Tevbe	9	48
171	قَلْبُهُ سَتَىٰ	Kalbi dağınık, tereddütlü olmak	Haşr	59	14
172	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكِنَّةٍ	Kalbi kapalı,imana gelmeyen	Bakara	2	88
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكِنَّةٍ	Kalbi kapalı,imana gelmeyen	Mu'minûn	23	63
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكِنَّةٍ	Kalbi kapalı,imana gelmeyen	Fussilet	41	5
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكِنَّةٍ	Kalbi kapalı,imana gelmeyen	Nisâ	4	155
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكِنَّةٍ	Kalbi kapalı,imana gelmeyen	Muhammed	47	24
173	كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ	Karınca yuvası gibi kaynamak	Kamer	54	7
174	كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ	Kendine yükleme, ilke edinmek	En'âm	6	12
175	كَسَبَ قَلْبَهُ	Kalbinde ne olsa,kalbi kazanan şey	Bakara	2	225
176	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Kalbi katılaşmak,acımasız olmak	Hac	22	53
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Kalbi katılaşmak,acımasız olmak	Bakara	2	74
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Kalbi katılaşmak,acımasız olmak	Hadid	57	16
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Kalbi katılaşmak,acımasız olmak	En'âm	6	43
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Kalbi katılaşmak,acımasız olmak	Zümer	39	22
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Kalbi katılaşmak,acımasız olmak	Mâide	5	13
177	كَشَفَ عَنْ سَاقٍ	İşin güçleşmesi, gerçeğin belirmesi	Kalem	68	42
178	كَشَفَ عَنْهُ غِطَاءَهُ	Perdeyi kaldırmak, hidayete erdirmek	Kaf	50	22
179	لَا تُفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ	Duaları kabul olmamak	A'râf	7	40
180	لَا يَرَهُنَّ وَجْهَهُ قَدَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ	Yüzü saf olmak,güzel karşılık almak	Yûnus	10	26

181	لَا يَلْوِي عَلَى أَحَدٍ	Hiç kimseye bakmamak	Âl-i İmran	3	153
182	لَا يُؤْتِ النَّاسَ نَقِيرًا	İnsanlara vermemek, cimri olmak	Nisâ	4	53
183	لَا تَجْلُوهُمْ وَفُلُوبُهُمْ	Bedeni ve kalbi ısınmak	Zümer	39	23
184	لِسَانَ صِدْقٍ	Güzel yad, övgüyle anılmak	Meryem		50
	لِسَانَ صِدْقٍ	Güzel yad, övgüyle anılmak	Şuarâ		84
185	لَمُحِ الْبَصَرُ	Göz açıp kapanınca,hemen,hızlı	Nahl	75	77
	لَمُحِ الْبَصَرُ	Göz açıp kapanınca,hemen,hızlı	Kamer	54	50
186	لَوِىَ السِّنَّتُهُمْ	Dillerini kıpırdatma,okuyor gibi yapm	Âl-i İmran	3	78
187	لَوِىَ رَأْسُهُ	Başlarını çevirmek, kibirlik taslamak	Munâfikûn	63	5
188	مَا بَكَتْ عَلَيْهِ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ	Haline yer gök ağlamamak	Duhân	44	29
189	مَا يَمْلِكُ مِنْ قِطْمِيرٍ	Hiçbir şeye sahip olamamak	Fâtır	35	13
190	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Zerre kadar, çok azıcık	Zilzâl	99	7,8
	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Zerre kadar, çok azıcık	Nisâ	4	40
	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Zerre kadar, çok azıcık	Yûnus	109	61
	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Zerre kadar, çok azıcık	Sebe	91	3,22
191	مَدَّ عَيْنَيْهِ	Gözünü dikmek	Hicr	15	88
	مَدَّ عَيْنَيْهِ	Bakmak, göz atmak, istemek	Tâhâ	20	131
192	مَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ	Kalbi olan, düşünebilen	Kaf	50	37
193	مُؤَلَّفَةً فُلُوبُهُمْ	Kalpleri ısıdırmak	Tevbe	9	60
194	نَأَى بِجَانِبِهِ	Yan çizmek, böbürlenmek	İsrâ	17	83
	نَأَى بِجَانِبِهِ	Yan çizmek, böbürlenmek	Fussilet	41	51
195	نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ	Önemsememek, sırt çevirmek	Âl-i İmran	3	187
	نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ	Önemsememek, sırt çevirmek	Bakara	2	101
196	سَفَعَ بِاللِّصَافِيَةِ	Perçeminden tutmak,getirmek	Alak	96	15
197	نَظَرَ مِنْ طَرْفٍ خَفَى	Göz ucuyla bakmak	Şûrâ	42	45
198	نُكِسَ عَلَى رَأْسِهِ	Eski düşüncelerine dönmek	Enbiya	21	65
199	وَسَمِ عَلَى الْخُرْطُومِ	Burnunu damğalama, kibirini kırma	Kalem	68	16
200	وَضَعَتِ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا	Savaş bitmek, sona ermek	Muhammed	47	4
201	وَضَعَتْ حَمْلَهَا	Çocuk doğurmak	Talak	65	4
202	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Âl-i İmran	3	111
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Kasas	28	31
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Tevbe	9	25
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Kamer	54	45
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Feth	48	22
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Haşr	59	12
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Enbiya	21	57
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	İsrâ	17	46
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Enfâl	8	15,16
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Rûm	30	52
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Ahzâb	33	15
	وَلَّى دُبُرَهُ	Arka çevirmek,kaçmak	Sâffât	37	90
203	وَهَنَ الْعَظْمُ	Yaşlanmak, gücü kalmamak	Meryem	19	4
204	يَتَعَدَّى حُدُودَ اللَّهِ	Allah'ın sınırlarını geçmek,	Talak	65	1
205	يَدُهُ مَبْسُوطَةٌ	Alçakgönüllü, eli açık, cömert	Mâide	5	64
206	يَدُهُ مَعْلُولَةٌ	Eli sıkı olmak, cimri olmak	İsrâ	17	29
	يَدُهُ مَعْلُولَةٌ	Eli sıkı olmak, cimri olmak	Mâide	5	64

EK 2 :KUR'ÂN'DA GEÇEN DEYİMLERİN KIRGIZCA KARŞILIKLARI

NO	ARAPÇA DEYİM	DEYİMİN ANLAMLARI EŞDEĞERLERİ	GEÇTİĞİ SÜRELER	SÜRE NOSU	AYET NOSU
1	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Nisâ	4	36
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Enfâl	8	41
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Tevbe	9	60
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	İsrâ	17	26
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Rum	30	38
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Haşr	59	7
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Bakara	2	177
	ابْنُ السَّبِيلِ	Жолоочу, мусапыр	Bakara	2	215
2	اَبْيَضَ وَجْهَهُ	Жүзү ак, жүзү жарык болуу	Âl-i İmran	3	106
3	اَثَقَلَ إِلَى الْأَرْضِ	Дүнүйө мүлктү сүйүп козголгусу келбөө, үстүнө түшө калуу	Tevbe	9	38
4	ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ	Артка кайтуу	Mâide	5	21
	ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ	Артка кайтуу	Nisâ	4	47
	ارْتَدَّ عَلَى دُبُرِهِ	Артка кайтуу	Muhammed	47	25
5	اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	Бийлигин орнотуу, кош тизгин	A'râf	7	54
	اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	Бийлигин орнотуу, кош тизгин	Tâhâ	20	5
	اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	Бийлигин орнотуу, кош тизгин	Ra'd	13	2
6	اِفْشَعْرُ جِلْدُهُ	Аза бою дүркүрөө, жүрөгү калтыроо	Zumer	39	23
7	الْقَى/ قُظِفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Жүрөгүнүн сары суусун алуу, жүрөгүн	Âl-i İmran	3	151
	الْقَى/ قُظِفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Жүрөгүнүн сары суусун алуу, жүрөгүн	Enfâl	8	12
	الْقَى/ قُظِفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Жүрөгүнүн сары суусун алуу, жүрөгүн	Ahzâb	33	26
	الْقَى/ قُظِفَ فِي قَلْبِهِ الرُّعْبَ	Жүрөгүнүн сары суусун алуу, жүрөгүн	Haşr	59	2
8	الْقَى إِلَيْهِ بِالْمَوَدَّةِ	Жүрөгүн жибитүү	Mumtehine	60	1
9	إِبْتَغَى إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ	Жол издөө	Mâide	5	35
10	إِتَّبَعَ خُطَوَاتِ (فُلَانِ)	Жолун жолдоо	Bakara	2	168
11	إِتَّخَذَ وَرَاءَهُ ظَهْرِيًّا	Аркасын салуу, сыртын салуу	Hûd	11	92
12	إِسْتَرَقَ السَّمْعَ	Кулагы чалуу, кулакдар болуу	Hicr	15	18
13	إِسْتَعَلَ الرَّأْسَ شَيْئًا	Чачтары агаруу, карып калуу	Meryem	19	4
14	إِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Көңүлү жайлануу	Bakara	2	260
	إِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Көңүлү жайлануу	Âl-i İmran	3	126
	إِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Көңүлү жайлануу	Mâide	5	113
	إِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Көңүлү жайлануу	Enfâl	8	10
	إِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Көңүлү жайлануу	Ra'd	13	28
	إِطْمَنَّ قَلْبُهُ	Көңүлү жайлануу	Nahl	16	106
15	إِعْتَصَمَ بِحَبْلِ اللَّهِ	Кудайдын динин кармануу	Âl-i İmran	3	103
16	إِلْتَقَتْ السَّائِقُ بِالْسَّائِقِ	Буттар айкалышып кыйын абалда кал	Kiyâmet	75	29
17	إِنْقَلَبَ/نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ/ وَجْهَهُ	Аркасына / каапырдыка кайтуу	Bakara	2	143
	إِنْقَلَبَ/نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ/ وَجْهَهُ	Аркасына / каапырдыка кайтуу	Hac	22	11
	إِنْقَلَبَ/نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ/ وَجْهَهُ	Аркасына / каапырдыка кайтуу	Enfâl	8	48
18	أَخَذَ بِذُنْبِهِ	Жазасын/Сазайын колуна берүү	Ankebût	29	40

19	أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ	Мал дүйнөгө берилүү	A'râf	7	176
20	أَذَافُهُ.. لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ	Ачарчылык жана азап жөнөтүү	Nahl	16	112
21	أَسْلَمَ وَجْهَهُ	Аллага мойун сунуу, буйруктарын аткаруу	Bakara	2	112
22	أَشْرَبَ فِي قَلْبِهِ	Сүйдүрүү, жүрөгүндө болуу	Bakara	2	93
23	أَصْبَحَ فُؤَادُهُ فَارِغًا	Санаасы санга бөлүнүү, миң толгонуу	Kasas	28	10
24	أَصْلَحَ ذَاتَ بَيْنٍ	Ынтымакта болуу, ынтымакка келүү	Enfâl	8	1
25	أَعْرَضَ عَنْ	Жүз үйрүү, баш тартуу	Secde		22
26	أَعْيَنَهُ تَقْيِضُ مِنَ الدَّمْعِ	Көзүнө жаш тегеренүү, көзүнө жаш ачуу	Mâide	5	83
27	أَغْمَضَ فِي الْأَمْرِ	Көз жумуу	Bakara	2	267
28	أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ	Күрөө тамырынан да жакын болуу	Kaf	50	16
29	أَكَلٌ مِنْ فَوْقِهِ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِ	Ар тарабынын ырыскыга бөлөнүү	Mâide	5	66
30	أَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبِ	Башын бириктирүү, достоштуруу	Âl-i İmran	3	103
	أَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبِ	Башын бириктирүү, достоштуруу	Enfâl	8	63
31	أَلْقَى السَّمْعَ	Кулак түрүү, уга билүү	Şuarâ	26	223
	أَلْقَى السَّمْعَ	Кулак түрүү, уга билүү	Kaf	50	37
32	أَلْقَى بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ	Ортосуна от жагуу	Mâide	5	64
33	أَنْقَضَ ظَهْرَ	Бели майышуу, оор жүк болуу	İnşirâh	94	3
34	أَوْقَدَ نَارًا لِلْحَرْبِ	Согуш отун тутантуу	Mâide	5	64
35	أُولُوا الْأَرْحَامِ	Туугандар	Enfâl	8	75
	أُولُوا الْأَرْحَامِ	Туугандар	Ahzâb	33	6
36	أُولُوا الطُّولِ	Колу узун, колунан келген	Tevbe	9	86
37	أُولُوا بَقِيَّةَ	Акылга шерик, эстүү-баштуу	Hûd	11	116
38	أُولَى الْأَمْرِ	Эл башчылар, журт башчылары	Nisâ	4	59
39	أُولَى الْأَبْصَارِ	Акылга шерик, эстүү-баштуу	Âl-i İmran	3	13
	أُولَى الْأَبْصَارِ	Акылга шерик, эстүү-баштуу	Nûr	24	44
	أُولَى الْأَبْصَارِ	Акылга шерик, эстүү-баштуу	Kiyâmet	75	7
40	أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ	Акыл-пикир ээлери, күч кубаттуу	Sâd	38	45
41	آتَى أُمَّهَا	Түшүмүн берүү, бышып жетилүү	Bakara	2	265
42	أَخَذَ بِنَاصِيَتَيْهَا	Кол астында, бүт бийлиги колунда	Hûd	11	56
43	بَرَقَ الْبَصَرُ	Көзү ала чакмак болуу	Kiyâmet	75	7
44	بَسَطَ يَدَهُ إِلَى	Кол көтөрүү	Mâide	5	11
	بَسَطَ يَدَهُ إِلَى	Кол көтөрүү	Mumtehine	60	2
45	بَسَطَ إِلَيْهِ لِسَانَهُ	Тил тийгизүү	Mumtehine	60	2
46	بَصَرُهُ حَدِيدٌ	Көзү курч, келечекти көрө билген	Kaf	50	22
47	بُعْدُ الْمَشْرِقَيْنِ	Ит өлгөн жерде, өтө узак	Zuhruf	43	38
48	بَغِيرَ حِسَابٍ	Эсеби жок, мол	Âl-i İmran	3	37
49	بَلَغَ أَشُدَّهُ	Эрезеге жетүү, бой жетүү	Yûsuf	12	22
	بَلَغَ أَشُدَّهُ	Эрезеге жетүү, бой жетүү	İsrâ	17	34
50	بَلَّغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ	Жүрөгү алкымына кептелүү, жүрөгү өчкөнү	Ahzâb	33	10
	الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ	Жүрөгү алкымына кептелүү, жүрөгү өчкөнү	Mûmin	40	18
51	بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ	Кылгандары, аткарган иштери	Bakara	2	95
	بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ	Кылгандары, аткарган иштери	Âl-i İmran	3	182
	بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ	Кылгандары, аткарган иштери	Nisâ	4	62
	بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ	Кылгандары, аткарган иштери	Nisâ	4	40
	بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ	Кылгандары, аткарган иштери	Enfâl	8	51
	بِمَا قَدَّمَ يَدَهُ	Кылгандары, аткарган иштери	Kehf	18	57

	بِمَا قَدَّم يَدَهُ	Кылгандары,аткарган иштери	Hac	22	10
	بِمَا قَدَّم يَدَهُ	Кылгандары,аткарган иштери	Kasas	28	47
	بِمَا قَدَّم يَدَهُ	Кылгандары,аткарган иштери	Rum	30	36
	بِمَا قَدَّم يَدَهُ	Кылгандары,аткарган иштери	Şûrâ	42	48
	بِمَا قَدَّم يَدَهُ	Кылгандары,аткарган иштери	Cum'a	62	7
	بِمَا قَدَّم يَدَهُ	Кылгандары,аткарган иштери	Nebe	78	40
	مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ	Колу менен кылгандары	Âl-i İmran	3	172
52	بَيْنَ أَيْدِيهِ وَأَرْجُلِهِ	Жол жерден жалаа жабуу	Mumtehine	60	12
53	بَيْنَ يَدَيْهِ	Ошол жерде/мезгилде болуу	Bakara	2	66
	بَيْنَ يَدَيْهِ	Кол астында болуу, жалаа жабуу	Sebe	34	12
54	تَسْوَدُ وَجْهَهُ / وَجْهَهُمْ مُسْوَدَةٌ	Бети караруу,бети түгөнүү,	Âl-i İmran	3	106
	تَسْوَدُ وَجْهَهُ / وَجْهَهُمْ مُسْوَدَةٌ	Бети караруу,бети түгөнүү,	Zümer	39	60
	تَسْوَدُ وَجْهَهُ / وَجْهَهُمْ مُسْوَدَةٌ	Бети караруу,бети түгөнүү,	Nahl	16	58
	تَسْوَدُ وَجْهَهُ / وَجْهَهُمْ مُسْوَدَةٌ	Бети караруу,бети түгөнүү,	Zuhruf	43	17
55	تُسَوَّىٰ بِهِ الْأَرْضُ	Жер менен жексен болуу	Nisâ	4	42
56	تَقَطَّعَ بَيْنَهُمْ	Ортосу суу, байланышты үзүү	En'âm	6	94
57	تَقَطَّعَتْ بِهِ الْأَسْبَابُ	Байланышты үзүү,сыртын салуу	Bakara	2	166
58	تَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ	Өз ара пикир келишпестикте болуу	Enbiya	21	93
	تَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ	Өз ара пикир келишпестикте болуу	Mu'minûn	23	53
59	تَلْقَوْنَهُ بِالْإِسْتِزْمِ	Ооздон оозго өтүү, ушактоо	Nûr	24	15
60	تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ	Күн уясына батuu	Sâd	38	32
61	تَوَلَّىٰ بَرْكُنِهِ	Тирегине таянуу жана баш тартуу	Zâriyât	51	39
62	ثَانِي عَطْفِهِ	Бой көтөрүү, мурдун чүйрүү,бучкагы	Hac	22	9
63	تَقَلَّتْ مَوَازِينُهُ	Жакшы иштери оор келүү	A'râf	7	8
	تَقَلَّتْ مَوَازِينُهُ	Жакшы иштери оор келүү	Kâria	101	6,7
64	ثَنَىٰ صَدْرَهُ	Сырларын ичине катуу	Hûd	11	5
65	جَافَىٰ جَنْبَهُ عَنِ الْمَصَاجِعِ	Уйкудан туруу, көзү уйку көрбөө	Secde	32	16
66	جَعَلَ صَدْرَهُ ضَيْقًا	Жүрөгү мыкчалуу, жүрөгү куушурулу	En'âm	6	125
67	جَعَلَ عَلَيْهِ سَافِلَهُ	Астын үстүн, кылуу,таш талканын чык	Hûd	11	82
	جَعَلَ عَلَيْهِ سَافِلَهُ	Астын үстүн, кылуу,таш талканын чык	Hicr	15	74
68	جَعَلَهُ هَبَاءً مَنْثُورًا	Чаңын чыгаруу/асманга сапыруу	Furkân	25	23
69	جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ	Кулагынын сыртынан кетүү,кулак кан	Nûh	71	7
70	حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ	Төөнүн куйругу жерге тийгенде	A'râf	7	40
71	حَصِرَ صَدْرُهُ	Жүрөгү түпөйүл болуу, жүрөгүн өйүү	Nisâ	4	90
72	حَلَّ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِهِ	Тилимдин күрмөөсүн чеч	Tâhâ	20	27
73	حَمَّالَةَ الْحَطَبِ	Жаман ооз,ушакчы, бакан ооз	Mesed	111	4
74	حَمَلَ أَوْزَارَهُ عَلَى ظَهْرِهِ	Моюнуна коюу, моюнуна жүктөө	En'âm	6	31
75	حَمَلَ عَلَيْهِ	Моюнуна милдет жүктөө	Bakara	2	286
76	خَاضَ فِي حَدِيثِ	Башка сөзгө өтүү	Nisâ	4	140
77	خَاوِيَةً عَلَىٰ عُرُوشِهِ	Астын үстүн болгон,таш талканы чык	Bakara	2	259
78	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَىٰ قَلْبِهِ	Дили караюу	Bakara	2	7
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَىٰ قَلْبِهِ	Дили караюу	Nisâ	4	155
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَىٰ قَلْبِهِ	Дили караюу	En'âm	6	46
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَىٰ قَلْبِهِ	Дили караюу	Nahl	16	108
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَىٰ قَلْبِهِ	Дили караюу	Şûra	42	24
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَىٰ قَلْبِهِ	Дили караюу	Câsiye	45	23

	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	Tevbe	9	93
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	Muhammed	47	16
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	A'râf	7	100
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	Yûnus	10	74
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	A'râf	7	101
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	Rûm	30	59
	خَتَمَ / طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ	Дили караюу	Mu'min	40	35
79	خَتَمَ عَلَى قَمِيهِ	Оозун басуу, сүйлөтпөө	Yâsîn	36	65
80	خَرَقُوا لَهُ	Ойлоп чыгаруу, жок жерден чыгаруу	En'âm	6	100
81	خُشِبَ مُسَدَّدَةٌ	Жөлөп коюлган үстүн сыяктуу*	Munâfikûn	63	4
82	خَسَعَ بَصْرُهُ	Көзү караңгылоо, көзүнөн чаар чымы	Kalem	68	43
	خَسَعَ بَصْرُهُ	Көзү караңгылоо, көзүнөн чаар чымы	Kamer	52	7
	خَسَعَ بَصْرُهُ	Көзү караңгылоо, көзүнөн чаар чымы	Nâzi'ât	79	9
83	خَفَّتْ مَوَازِينُهُ	Кылган сооптору аз болуу	A'râf	7	9
84	خَفِضَ جَنَاحَ (الذِّلِّ)	Канатына калкалоо, канатынын алды	Şuarâ	26	215
	خَفِضَ جَنَاحَ (الذِّلِّ)	Канатына калкалоо, канатынын алды	İsrâ	17	24
	خَفِضَ جَنَاحَ (الذِّلِّ)	Канатына калкалоо, канатынын алды	Hicr	15	88
85	خَلَّ سَبِيلُهُ	Бошотуп жиберүү, азат кылуу	Tevbe	9	5
86	دَارَ الْبُورَارِ	Тозок оту, өрт, өлүм чуңкуру	İbrahim	14	28
87	دَائِرَةُ السَّوْءِ	Жаман балее*	Tevbe	9	98
88	ذَا مَثَرَةٍ	Жону жука, колунда жок	Beled	90	16
89	ذَاتِ حِمْلٍ	Кош бойлуу	Hac	22	2
90	ذَهَبَتْ رِيحُهُ	Күч кубаты кетүү	Enfâl	8	46
91	ذَهَبَتْ نَفْسُهُ عَلَيْهِ	Кайгыга батуу	Fâtır	35	8
92	ذُو الْأَوْتَادِ	Салтанат ээси, бийлик ээси	Sâd	38	12
93	ذُو سَعَةٍ	Колунда бар, жону калың, бай	Talak	65	7
94	ذُو شَوَكَةٍ	Күчтүү, кубаттуу, жолборс жүрөк	Enfâl	8	7
95	رَبَطَ عَلَى قَلْبُهُ	Арка-жөлөк болуу	Enfâl	8	11
	رَبَطَ عَلَى قَلْبُهُ	Арка-жөлөк болуу			
	رَبَطَ عَلَى قَلْبُهُ	Арка-жөлөк болуу			
96	رَجَعَ إِلَى نَفْسِهِ	Өзүнө келүү	Enbiya	21	64
97	رَجُمَا بِالْغَيْبِ	Ойду-тоону айтуу, божомолдоо	Kehf	18	22
98	رَدَّهُ عَلَى دُبُرِهِ/ عَقِبَيْهِ	Артын көздөй буруу	Nisâ	4	47
	رَدَّهُ عَلَى دُبُرِهِ/ عَقِبَيْهِ	Артын көздөй буруу	Âl-i İmran	3	149
	رَدَّهُ عَلَى دُبُرِهِ/ عَقِبَيْهِ	Артын көздөй буруу	En'âm	6	71
99	رَيْبَ الْمُنُونِ	Балээ, кырсык	Tûr	52	30
100	زَاغَ قَلْبُهُ	Жүрөгү жибүү, жүрөгү элжирөө	Tevbe	9	117
101	زَاغَتِ الْأَبْصَارُ	Көзү ала чакмак болуу, көзү тунаруу	Ahzâb	33	10
	زَاغَتِ الْأَبْصَارُ	Көзү ала чакмак болуу, көзү тунаруу	Necm	53	17
102	زَاغَتْ عَنْهُ الْأَبْصَارُ	Көздөн кайым болуу, көз жазгыруу	Sâd	38	63
103	زُخِرْفَ الْقَوْلِ	Бал тил, баланын сөзү	En'âm	6	112
104	زَلَفَهُ بِبَصَرِهِ	Көзүндө огу болсо атчудай кароо	Kalem	68	51
105	سَحَرَ أَعْيُنَ	Көз боёо	A'râf	7	116
106	سَوَّكَ الذَّمَاءَ	Кан төгүү, жанын алуу	Bakara	2	30,84
107	سُقِطَ فِي أُيُودِهِ	Катуу өкүнүү, бармагын тиштөө	A'râf	7	149
108	سَكَتَ عَنْهُ الْغَضَبُ	Ачуусу таркоо/басылуу	A'râf	7	154

109	سُكِّرَتْ أَبْصَارُ	Көзү байлануу/жазгырылуу	Hicr	15	15
110	سَلَقُوهُ بِالسَّيْنَةِ حِذَا	Тили тийүү, тили заар	Ahzâb	33	19
111	سَنَلَقِيْكَ عَلَيْنِكَ قَوْلًا	Сөз түшүрүү	Muzemmil	73	5
112	سَيِّئَتْ وَجُوهُ	Бети караруу	Mulk	67	27
113	شَخْصَ الْأَبْصَارُ	Көзү чанагынан чыгуу	İbrahim	14	42
	شَخْصَ الْأَبْصَارُ	Көзү чанагынан чыгуу	Enbiya	21	97
114	شَدَّ بِهِ أَرْزُهُ/ عَضُدَ	Колуна кол, бутуна бут болуу	Tâhâ	20	31
	شَدَّ بِهِ أَرْزُهُ/ عَضُدَ	Колуна кол, бутуна бут болуу	Kasas	28	35
115	شَدَّ عَلَى قَلْبِهِ	Жүрөгүн үшүтүү/сыгуу	Yûnus	10	88
116	شَرِبَ الْهَيْمِ	Суусаган төөдөй суу ичүү	Vâkıa	56	55
117	شَرَحَ صَدْرَهُ	Колдоо,жеңилдетүү*,көзү ачылуу	Tâhâ	20	25
	شَرَحَ صَدْرَهُ	Колдоо,жеңилдетүү*,көзү ачылуу	En'âm	6	125
	شَرَحَ صَدْرَهُ	Колдоо,жеңилдетүү*,көзү ачылуу	İnşirâh	94	1
	شَرَحَ صَدْرَهُ	Колдоо,жеңилдетүү*,көзү ачылуу	Zumer	39	22
118	شَقَى صُدُورَ	Көңүлү ачылуу/жайлануу	Tevbe	9	14
119	شَقَّ عَلَيْهِ	Миң алакетке түшүрүү, мурдунан суу	Kasas	28	27
120	شَقَاقَ بَيْنَهُمَا	Ортосуна от жагуу	Nisâ	4	35
121	صَعَرَ خَدَهُ	Кабагын чытуу, кыртышы сүйбөө	Lokman	31	18
122	ضَاقَ بِهِ دُرْعًا	Жүрөгү күйүү/мыкчылуу	Hûd	11	77
	ضَاقَ بِهِ دُرْعًا	Жүрөгү күйүү/мыкчылуу	Ankebût	29	33
123	ضَاقَ صَدْرُهُ	Жүрөгү куушурулуу/муздоо	Hicr	15	97
124	ضَاقَتْ عَلَيْهِ الْأَرْضُ/ نَفْسُهُ	Дүйнөсү таруу,жүрөгү сыгылуу	Tevbe	9	118/25
125	ضَرَبَ الرِّقَابِ	Башын алуу, көзүн тазалоо,мойнун ж	Muhammed	47	4
126	ضَرَبَ صَفْحًا عَنْ	Жүзүн үйрүү, көзгө илбөө, этибар ал	Zuhruf	43	5
127	ضَرَبَ عَلَى أذْنِهِ	Уктатуу*	Kehf	18	11
128	ضَرَبَ فَوْقَ الْأَعْنَاقِ	Башын алуу, көзүн тазалоо,мойнун ж	Enfâl	8	12
129	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Жол жүрүү, ырыскы издөө	Nisâ	4	101
	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Жол жүрүү, ырыскы издөө	Muzemmil	73	20
	ضَرَبَ فِي الْأَرْضِ	Жол жүрүү, ырыскы издөө	Âl-i İmran	3	136
130	ضَرَبَتْ عَلَيْهِ الدَّلَّةُ	Балакет басуу,жер сыйпалап калуу	Âl-i İmran	3	112
	ضَرَبَتْ عَلَيْهِ الدَّلَّةُ	Балакет басуу,жер сыйпалап калуу	Bakara	2	61
131	ضَمَّ إِلَيْهِ جَنَاحَهُ	Kollarını toparlamak, korkmamak	Kasas	28	32
132	طَابَ نَفْسًا عَنْ	Бир бөлүгүн берүү*	Nisâ	4	4
133	طَهَّرَ قَلْبَهُ	Жүрөгү таза болуу	Mâide	5	41
134	طَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ	Напси/шайтан азгыруу	Mâide	5	30
135	عَرَفَهُ كَمَا يَعْرِفُ أَبْنَاءَهُ	Беш колундай билүү	Bakara	2	146
136	عَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ	Көзү көр болуу, көзүн май басуу	Bakara	2	7
	عَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ	Көзү көр болуу, көзүн май басуу	Casiye	45	23
137	عَلَى حَرْفٍ	Олку солку болуу,он толгонуу	Hac	22	11
138	عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ	Көр оозунда, көргө буту салаңдоо	Âl-i İmran	3	103
139	عَلَى صَلَاتِهِ يُحَافِظُ	Намаздарын дайым толук кылуу*	En'âm	6	92
140	عَمِيَ قَلْبُهُ	Көөдөндөгү көңүлдөрү көр болуу*	Hac	22	46
141	عَمِيَتْ عَلَيْهِ الْأَنْبَاءُ	Жан дүйнөсү эңшерилүү*	Kasas	28	66
142	عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ	Көзү ачык,кайыптын ачкычтары колу	En'âm	6	59
143	غَضَّ أَنْامِلُهُ/ عَلَى يَدِهِ (غِيضًا)	Бармагын тиштөө (кесе)	Âl-i İmran	3	119
	غَضَّ أَنْامِلُهُ/ عَلَى يَدِهِ (غِيضًا)	Бармагын тиштөө (кесе)	Furkân	25	27

144	غَلِيظَ الْقَلْبِ	Таш боор, таш жүрөк	Âl-i imran	3	159
145	فَتَحَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ... بِالْحَقِّ	Акыйкат өкүм кылуу*	A'râf	7	89
146	فَتَحَ عَلَيْهِ أَبْوَابَ	Эшиктерин ачуу	En'âm	6	44
147	فَرَّقَ بَيْنَ	Ортосуна от жагуу, ортосун суутуу	Bakara	2	102
148	فَصَّلَ الْخُطَابِ	Кызыл тилдүүлүк, апкөй тил/бал тил	Sâd	38	20
149	فَكَرَّ رَقَبَةً	Кулду азаттыка чыгаруу	Beled	90	13
150	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Көз алдында, көз кырын/көз салуу	Tûr	52	48
	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Көз алдында, көз кырын/көз салуу	Hûd	11	37
	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Көз алдында, көз кырын/көз салуу	Mu'minûn	23	27
	فُلَانٌ بِأَعْيُنِنَا	Көз алдында, көз кырын/көз салуу	Kamer	54	14
151	فِي كُلِّ وَادٍ يَهْمُومُونَ	Ойду-тоону айтуу	Şuarâ	26	225
152	فِي أَسْفَلِ سَافِلِينَ	Тозоктун эң ылдыйына*	Tîn	95	5
153	فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ	Кулагын оор кылуу, жакшы укпоо	En'âm	6	25
	فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ	Кулагын оор кылуу, жакшы укпоо	Lokman	31	7
	فِي آذَانِهِ وَقَرَأَ	Кулагын оор кылуу, жакшы укпоо	Fussilet	41	5,44
154	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Bakara	2	10
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Mâide	5	52
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Enfâl	8	49
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Tevbe	9	125
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Hac	22	53
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Nûr	24	50
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Ahzâb	33	12
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Ahzâb	33	32
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Ahzâb	33	60
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Muhammed	47	20
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Muhammed	47	29
	فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ	Ишенбөөчүлүк, эки жүздүүлүк	Müdessir	74	31
155	قَابَ قَوْسَيْنِ	Абдан жакын	Necm	53	9
156	قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Айдай сүлүү, көз жоосун алгандай	Sâffât	37	48
	قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Айдай сүлүү, көз жоосун алгандай	Sâd	38	52
	قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Айдай сүлүү, көз жоосун алгандай	Rahman	55	56
157	قَالَ يَمِيهَ	Оозу менен оттоо, ойду-тоону айтуу,	Âl-i imran	3	167
158	قَبَضَ يَدَهُ	Колу чүрүш болуу, колун тар, сараң	Tevbe	9	67
159	قَبِيلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ طَرْفُهُ	Көз ирмемде, көз ачып жумганча, айт	Neml	27	40
160	قَدَمَ صِنْدُقٍ	Жогору мартаба*	Yûnus	10	2
161	قَرَّ عَيْنُهُ	Көзүн тойгузуу, көзүн сүйүндүрүү	Tâhâ	20	40
	قَرَّةَ أَعْيُنٍ	Көзүн тойгузуу, көзүн сүйүндүрүү	Furkân	25	74
	قَرَّةَ أَعْيُنٍ	Көзүн тойгузуу, көзүн сүйүндүрүү	Kasas	28	9
	قَرَّةَ أَعْيُنٍ	Көзүн тойгузуу, көзүн сүйүндүрүү	Secde	32	17
162	قَضَىٰ نَحْبَهُ	Жанын курман кылуу, кан-жанын сал	Ahzâb	33	23
163	قَطَعَ السَّبِيلَ	Жолун кесүү*	Ankebût	29	29
164	قَطَعَ دَابِرَ	Тамырын кыркуу/үзүү/балта чабуу	A'râf	7	72
	قَطَعَ دَابِرَ	Тамырын кыркуу/үзүү/балта чабуу	En'âm	6	45
	قَطَعَ دَابِرَ	Тамырын кыркуу/үзүү/балта чабуу	Enfâl	8	7
	قَطَعَ دَابِرَ	Тамырын кыркуу/үзүү/балта чабуу	Hicr	15	66
165	قَطَعَ قَلْبَهُ	Жүрөгүн өлтүрүү/ жаралоо/канатуу	Tevbe	9	110
166	قَطَعَ مِنْهُ الْوَتِينَ	Көзүн тазалоо	Hâkka	69	46

167	فَقِيَ عَلَى آثَارِهِ...	Аркасынан жөнөтүү	Mâide	5	46
168	قَلْبَ أَفْنَدْتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ	Жүрөк жана көзүн кайтаруу	En'âm	6	110
169	قَلْبَ كَفَيْهِ	Бушайман болуу	Kehf	18	42
170	قَلْبَ لَهُ الْأَمْرَ	Ор казуу,кылгылыкты кылып, кыл жи	Tevbe	9	48
171	قَلْبُهُ شَتَّى	Олку солку болуу,он толгонуу,кош кө	Haşr	59	14
172	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكْنَةٍ	Жүрөгү жабык, ыйманга келбеген	Bakara	2	88
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكْنَةٍ	Жүрөгү жабык, ыйманга келбеген	Mu'minûn	23	63
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكْنَةٍ	Жүрөгү жабык, ыйманга келбеген	Fussilet	41	5
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكْنَةٍ	Жүрөгү жабык, ыйманга келбеген	Nisâ	4	155
	قَلْبُهُ غُلْفٌ / فِي غَمْرَةٍ / فِي أَكْنَةٍ	Жүрөгү жабык, ыйманга келбеген	Muhammed	47	24
173	كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَسِرٌ	Кумурскадай/быкпырдай кайноо	Kamer	54	7
174	كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ	Бел байлоо, белсенүү, милдет кылуу	En'âm	6	12
175	كَسَبَ قَلْبَهُ	Дили менен кылган нерсе	Bakara	2	225
176	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Таш боор болуу	Hac	22	53
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Таш боор болуу	Bakara	2	74
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Таш боор болуу	Hadid	57	16
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Таш боор болуу	En'âm	6	43
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Таш боор болуу	Zumer	39	22
	الْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ	Таш боор болуу	Mâide	5	13
177	كَشَفَ عَنْ سَاقٍ	Кылыгы чыгуу, бетине салуу, жоорун ч	Kalem	68	42
178	كَشَفَ عَنْهُ غِطَاءَهُ	Жолун ачуу, ыйманга келтирүү	Kaf	50	22
179	لَا تُفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ	Куюшканы кыйшаюу, көктөн издегенд	A'râf	7	40
180	لَا يَرَهُ قُورٌ وَلَا ذِلَّةٌ	Жүзү ак, жүзү жарык болуу	Yûnus	10	26
181	لَا يَلْوِي عَلَى أَحَدٍ	Алды-артына карабай	Âl-i imran	3	153
182	لَا يُؤْتِ النَّاسَ تَقِيرًا	Колу чүрүш, колун тар, сараң	Nisâ	4	53
183	لَا يَجُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ	Жүрөктөрү жибүү/элжирөө	Zumer	39	23
184	لِسَانٍ صِدْقٍ	Жакшы иши менен эсте калуу	Meryem	19	50
	لِسَانٍ صِدْقٍ	Жакшы иши менен эсте калуу	Şuarâ	26	84
185	لَمُحُ الْبَصَرِ	Көз ирмемде, көз ачып жумганча, айт	Nahl	75	77
	لَمُحُ الْبَصَرِ	Көз ирмемде, көз ачып жумганча, айт	Kamer	54	50
186	لَوْ أَلْسِنَتُهُمْ	Өзгөртүп окуу*	Âl-i imran	3	78
187	لَوْ رَأَسُهُ	Баш бербөө, мурдун көтөрүү	Munâfikûn	63	5
188	مَا بَكَتْ عَلَيْهِ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ	Кеткенине эч ким кайгырбады*	Duhân	44	29
189	مَا يَمْلِكُ مِنْ قِطْمِيرٍ	Колунда кыпын да калбоо*	Fâtîr	35	13
190	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Ийненин көзүндөй	Zilzâl	99	7,8
	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Ийненин көзүндөй	Nisâ	4	40
	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Ийненин көзүндөй	Yûnus	109	61
	مِثْقَالَ ذَرَّةٍ	Ийненин көзүндөй	Sebe	91	3,22
191	مَدَّ عَيْنَيْهِ	Көз жүгүртүү, көзүн/сугун артуу	Hicr	15	88
	مَدَّ عَيْنَيْهِ	Көз жүгүртүү, көзүн/сугун артуу	Tâhâ	20	131
192	مَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ	Акыл-эси ордунда/жайында, башы ба	Kaf	50	37
193	مَوْلَفَةً قُلُوبُهُمْ	Жүрөгү жибүү, жүрөктөрү жибиген	Tevbe	9	60
194	نَأَى بِجَانِبِهِ	Жүзүн үйрүү, боюн көтөрүү	İsrâ	17	83
	نَأَى بِجَانِبِهِ	Жүзүн үйрүү, боюн көтөрүү	Fussilet	41	51
195	نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ	Бучкагына теңебөө, сыртын салуу	Âl-i imran	3	187
	نَبَذَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ	Бучкагына теңебөө, сыртын салуу	Bakara	2	101
196	سَفَعَ بِاللِّصَاصِيَةِ	Азабын колуна/адебин колуна берүү	Alak	96	15

197	نَظَرَ مِنْ طَرَفٍ خَفَى	Көз кырын салуу, көзүнүн кыйыгы менен	Şûrâ	42	45
198	نُكِسَ عَلَى رَأْسِهِ	Эски адаттарын карматуу, артка кайт	Enbiya	21	65
199	وَسِمَ عَلَى الْخُرْطُومِ	Мурдунан эшек куртун түшүрүү	Kalem	68	16
200	وَضَعَتِ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا	Согуш бүтүү	Muhammed	47	4
201	وَضَعَتْ حَمْلَهَا	Көз жаруу, төрөө	Talak	65	4
202	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Âl-i İmran	3	111
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Kasas	28	31
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Tevbe	9	25
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Kamer	54	45
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Feth	48	22
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Haşr	59	12
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Enbiya	21	57
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	İsrâ	17	46
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Enfâl	8	15,16
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Rûm	30	52
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Ahzâb	33	15
	وَلِيَ دُبْرَهُ	Аркасын салуу, качуу	Sâffât	37	90
203	وَهَنَ الْعَظْمُ	Сөөгү жукаруу, сөөгү жашуу	Meryem	19	4
204	يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ	Кудайдын буйруктарын аткарбоо	Talak	65	1
205	يَدُهُ مَبْسُوطَةٌ	Колу ачык, берешен	Mâide	5	64
206	يَدُهُ مَغْلُولَةٌ	Колу чүрүш, колу тар, сараң	İsrâ	17	29
	يَدُهُ مَغْلُولَةٌ	Колу чүрүш, колу тар, сараң	Mâide	5	64